

NURE

Харківський національний університет
радіоелектроніки

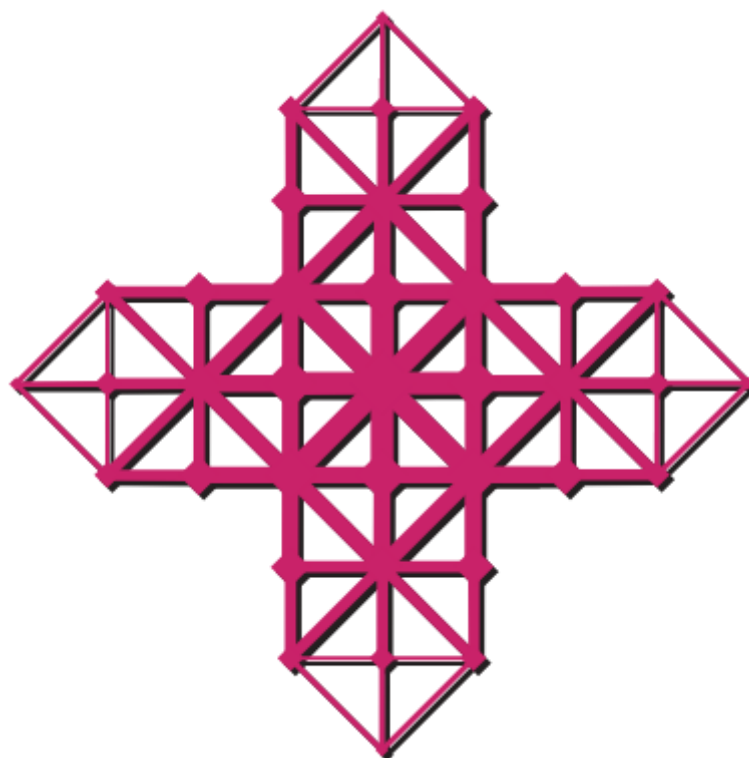

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ**

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

SCIENCE PARK SYNERGY

ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція

**«УКРАЇНА У СВІТОВИХ ВІЙНАХ ТА
ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТАХ
XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.»**

(20 листопада 2019 року)

Харків – 2019

NURE

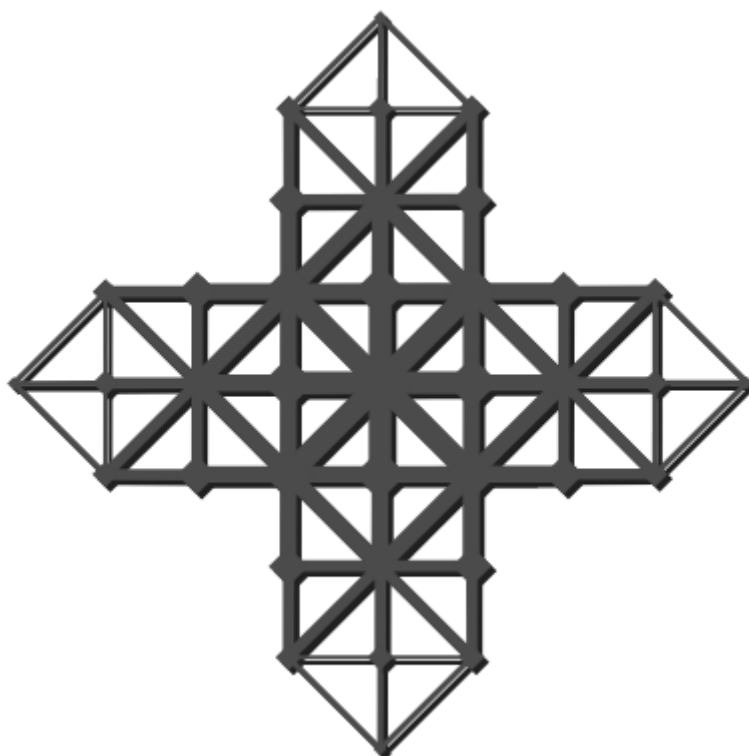
Харківський національний університет
радіоелектроніки

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДІОЕЛЕКТРОНІКИ**

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

SCIENCE PARK SYNERGY

ХІІ Всеукраїнська науково-практична конференція

**«УКРАЇНА У СВІТОВИХ ВІЙНАХ ТА
ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТАХ
XX – НА ПОЧАТКУ XXI СТ.»**

(20 листопада 2019 року)

Харків – 2019

Україна у світових війнах та локальних конфліктах ХХ – на початку ХХІ століття: зб. матеріалів ХІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 20 листопада 2019 р. / ХНУРЕ. Харків: ХНУРЕ, 2019. 134 с.

Видання підготовлено
кафедрою українознавства
Харківського національного університету радіоелектроніки

61166, Харків, пр. Науки, 14, ХНУРЕ
тел.: (057) 702-14-98
e-mail: d_us@ukr.net

© Харківський національний
університет радіоелектроніки
(ХНУРЕ), 2019

ЗМІСТ
Секція 1
Українська культурна спадщина

Аврунін О. Г, Россіхін В. В., Худаєва С. А. Використання бронетехніки під час громадянської війни 1917–1921 років в Україні.....	7
Бадєєва Л. І. Визволення Рогані від німецьких окупантів.....	9
Головко О. В. Східно-карпатська стратегічна наступальна операція і визволення України від нацистських загарбників.....	11
Губарева М. В. Українські жінки в збройних силах.....	15
Дьякова О. В. Невідомі сторінки із життя митрополита Феофіла Булдовського.....	17
Єрмоленко Д. А. Брусилівський прорив.....	19
Євсюкова О. Г. Життя та побут українців в умовах окупації в роки Другої світової війни.....	21
Заборовський В. В. Роль та місце військово-повітряних сил Німеччини в Другий світовій війні.....	23
Мамедова Х. І. Україна в стратегічних планах Німеччини.....	26
Матвеев С. П. Воєнно-економічна політика нацистської Німеччини щодо окупованих територій України 1940–1944 рр.	28
Медведева В. П. Харків у період Другої світової війни.....	32
Міносян А. С., Варипаєв О. М. Українське питання напередодні та на початку Другої світової війни.....	34
Павленко М. Ю. Ціна перемоги: внесок українців у розгром нацистів.....	38
Розуменко О. В. Державна прикордонна служба України – історія та сучасність.....	40
Сергієнко Д. В. Дві агресії і ще одна.....	42
Топчій Д. С. Служба о. Якова Кравчука у Вермахті.....	44
Фаррахова Д. А. Карпати – осередок українців у боротьбі за свободу.....	46
Явтушенко В. М. Українці у Першій світовій війні.....	48

Секція 2

Зображення війни в літературі та мистецтві.

Термінологія військової галузі

Боровинська Ю. Д. Образ жінки в кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні»	51
Гармаш Д. О. Доля української жінки під час II світової війни (на прикладі кіноповісті «Україна в огні» О. Довженка)	53
Євмінова А. О. Зображення АТО в сучасній літературі.....	55
Єрмоленко Д. А. Художнє осмислення теми «втраченого покоління» в літературі 1920-х років.....	58
Іванюк О. А., Гладченко О. О. Українська художня література в роки війни (1941–1945)	60
Казанцева В. В. Музи вели у бій.....	62
Кобилко Н. А., Кобилко Н. О. Зображення покоління дітей війни в романі С. Талан «Зловити промінь щастя»	64
Комишан І. І. Особливості перекладу неологізмів англійської й української мови (теоретичний аспект)	67
Коротіна Л. К. Зображення війни в літературі та мистецтві.....	69
Kortyak E. The 'Minor Renaissance' of ukrainian literature in the 1940s and postwar emigre modernist literature.....	71
Кузьменко О. М. Досвід війни у художній свідомості шістдесятників.....	75
Мирошник Ю. Ю. Особливості повоєнної літературної спадщини у XX столітті.....	77
Новик О. П. Людина і війна у романі Михайла Стельмаха «Правда й кривда»	79
Огородник Н. М. Військова термінологія часів козацтва та Запорозької Січі	81
Огульчанська О. А., Міщенко Н. О. Своєрідність конфліктів у романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою»	83
Родічева В. В. Зображення війни в літературі та мистецтві.....	85
Стеценко О. В. Жах війни у творах майстрів живопису.....	87

Сунцов М. А. Війна на Донбасі: погляд художників.....	89
Сусла В. А. Зображення війни в літературі та мистецтві: «Україна в огні» О. Довженка.....	91
Тішко Є. М. Французька література опору в роки Другої світової війни.....	93
Тхорук Р. Л. Тероризм, війна та еміграція в романі Ірени Карпи «Добрі новини з Аральського моря»	95
Чабан О. В. Дитина в умовах воєнного лихоліття в повісті Григора Тютюнника «Облога»	98
Чорний І. В. Два погляди на війну в романі Г.Горицької «Церква святого Джеймса Бонда та інші вороги»	100
Шарагіна О. В. Художнє моделювання війни в екзистенційному кодї «Тихої лірики»	102
Широких А. В. Тема війни в українському кінематографі.....	105

Секція 3

Філософські аспекти війни. Політика та війна. Інформаційні засади війни. Масмедіа про військові конфлікти. Пропаганда та контрпропаганда: мовний аспект

Головко О. В. Українське національне питання в роки Другої світової війни	108
Канцемал А. О. Гібридна війна та роль пропаганди у ній.....	111
Коваленко Е. А., Явтушенко О. Ю. Проблема війни і миру як глобальна проблема людства.....	113
Коваленко І. Р. Воєнна доктрина Російської федерації – це застосування гібридних напрацювань Гітлера.....	115
Леонтєва Є. Є. Українські націоналісти у Нюрнберзькому процесі.....	118
Матвєєва О. О. Друга світова війна в контексті філософії конкордизму (на матеріалі «Щоденника» В. Винниченка)	120
Петренко Л. О. Вербалізація образу сучасної війни (на матеріалі української поезії початку ХХІ століття)	126
Пліско М.О. Українська дивізія «Галичина»: міфи радянської пропаганди....	129
Яковлева В. А. Філософія війни зі сподіваннями на мир.....	131

Секція 1

Історія бойових дій під час
Першої та Другої світових воєн
на теренах України.

Українці в локальних конфліктах ХХ ст.
Україна в боротьбі з російською агресією

О. Г. Аврунін, докт. техн. наук, проф. (*ХНУРЕ, АВІНК, Харків*)

В. В. Россіхін, докт. мед. наук, проф. (*ХНУРЕ, АВІНК, Харків*)

С. А. Худаєва, студентка (*ХНУРЕ, Харків*)

ВИКОРИСТАННЯ БРОНЕТЕХНІКИ ПІД ЧАС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ 1917–1921 РОКІВ В УКРАЇНІ

Перша світова війна принесла багато лиха українському народу. До того ж наприкінці 1917 року при остаточному розпаді Російській імперії починається громадянська війна і одночасно національно-визвольна боротьба українського народу за встановлення самостійної держави. З точки зору військової історії – це був період, коли вперше масово почали застосовуватись моторизовані види озброєння, зокрема бронеавтомобілі та танки. Так, вже в період перших бойових зіткнень українських військ з більшовицькими військовими формуваннями наприкінці 1917 року широко використовувались бронеавтомобілі, зокрема в Одесі, Рівному, Катеринославі, Києві [1]. Тому, на сучасному етапі представляє інтерес вивчення інженерних рішень та бойової тактики цього нового для тих часів виду озброєння, що також сприяє військово-патріотичному вихованню зацікавленої молоді [2, 3].

Аналіз формування та дій перших броньових частин української армії дуже ретельно вивчений в роботах [1, 4, 5]. Технічні характеристики бойових машин цього періоду та їх застосування проведено авторами [6].

Парк бронетехніки в той період формувався значною мірою із використанням машин, які було успадковані після розпаду Російської армії, на озброєнні якої були лише бронеавтомобілі і взагалі не було танків. У період громадянської війни на території України бронетехніка була на озброєнні Українських військ (Держави гетьмана П. Скоропадського, УНР), більшовицької Червоної армії та Збройних сил Півдня Росії (Добровольчої (білої) армії генерала А. Денікіна, а в 1920-му році – Російської армії барона П. Врангеля). Причому, тільки на озброєнні останньої були танки, що поставлялися союзниками, в основному з Великобританії (важки танки Mk-5 та середні танки Mk-A Уіппед) та незначна кількість найбільш сучасних на цей період французьких легких танків Рено FT-17. Загальна кількість поставлених танків не перевищувала декількох десятків і вони достатньо ефективно використовувались проти Червоної армії при штурмі укріплень (наприклад, біля Каховки у 1920 му році). Трофейні машини використовувались у підрозділах Червоної армії, а потім знайшли своє місце в якості пам'ятників епохи в Луганську та Харкові. Але, під час маневреної громадянської війни можливо стверджувати, що більш ефективним бойовим засобом, ніж танк, в цей період була тачанка.

За часів Української Держави гетьмана Скоропадського бойове використання бронеавтомобілів було дуже обмеженим і епізодичним, та фактично, воно звелось до участі бронеавтомобілів у протиповстанських операціях. При переході на корпусну організацію армії УНР значна увага приділялась бронеавтомобільним підрозділам. До кожного з восьми корпусів

армії УНР передбачалось включити авто-панцирний дивізіон. У квітні 1918 р. здійснено низку важливих організаційних заходів: затверджено реєстр броньових підрозділів, що входили до складу армії УНР, здійснено розподіл їх за корпусами, розроблено штати броньових частин [4]. За часів гетьманства було завершено формування кадрів восьми корпусних автопанцирних дивізіонів, але діючих машин в них було небагато – це було зумовлено слабкою ремонтною базою та відсутністю запчастин. Серед найпоширеніших типів бронеавтомобілів були англійські Остін, Армстронг-Уїтворт та французькі Рено. Поряд із внутрішньою боротьбою, УНР змушена була протистояти і зовнішнім ворогам – більшовикам, які розпочали агресію проти України вже наприкінці листопада 1918 р., а з весни 1919 р. – і польським військам. У боях першої половини 1919 р. можна відзначити поступове падіння ролі бронеавтомобілів, що пояснюється, з одного боку, зношенням матеріальної частини за відсутності можливостей поповнення, а з іншого – значними втратами (бронеавтомобілі лівобережних і південних корпусів стали, переважно, трофеями білогвардійців та більшовиків) [5]. Основним видом бойових дій, де перевага бронеавтомобілів над іншими типами бронетехніки була беззаперечною – це вуличні бої при знищенні вузлів опору чи патрулювання міських вулиць. Також, не слід забувати і про психологічний фактор – сама присутність бронетехніки здатна була деморалізує впливати на противника, особливо, не загартованого в боях, і, навпаки, піднімала бойовий дух власних військ.

Досвід використання бронеавтомобілів в Першій світовій війні переконливо показав їх ефективність для виконання різноманітних завдань. При наступі їх використовували для прориву ворожої оборони, а під час відступу – в ар'єргардних боях. Однак суттєвим обмежувальним фактором була низька прохідність тогочасних бронеавтомобілів, що примушувало останніх триматись шосейних, або добрих ґрунтових шляхів. Іншим чинником, який обмежував застосування бронеавтомобілів, було паливо. Тем не менш, особливо яскраво переваги бронеавтомобілів проявились як раз при веденні маневрених бойових дій під час громадянської війни 1917-1921 років.

Література

1. Моргун М.В. Передумови становлення броньових частин українських армій: бронеавтомобільні формування першої світової війни та досвід їх застосування // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. – 2014. – С. 84–89.
2. Аврун О. Г. Традиции и способы духовно-физического воспитания казака / О. Г. Аврун, В. В. Россихин, М. Т. Яковенко // Матеріали міського міжвузівського науково-практичного семінару «Філософія в сучасному світі»–НТУ «ХП»–Харків: Точка.–2015.–С. 111–114.
3. Худаєва С.А. Духовне життя українського козацтва / С. А. Худаєва, В. В. Россіхін, О. Г. Аврун // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції Духовність як складова української державності, Харків: ХНУБА. - 2019. – С. 202-204.
4. Моргун М. В. Організаційні структури броньових частин українських армій в 1917 – 1920 рр. / М. В. Моргун // Військово-науковий вісник академії сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного – Львів : «АСВ», 2009. – № 12. – С. 83–92.
5. Моргун М. В. Деякі аспекти бойового застосування бронеавтомобілів українськими арміями в 1917-1920 рр. / М. В. Моргун // Вісник Держава та армія Національного університету «Львівська політехніка» – Львів: «Львівська політехніка», 2008. – № 634. – С. 81–85.
6. Барятинский М. Бронеавтомобили «Остин» / М. Барятинский, М. Коломиец. – М.: Моделист-конструктор, 1997. – 32 с. 2. Коломиец М. Броня русской армии. Бронеавтомобили и бронепоезда в Первой мировой войне / М. Коломиец. – М.: Яуза, Стратегия КМ, Эксмо, 2008. – 448 с.

ВИЗВОЛЕННЯ РОГАНІ ВІД НІМЕЦЬКИХ ОКУПАНТІВ

У серпні 2019 року мешканці Харкова та області відзначили 76 -у річницю визволення області від німецьких завойовників в роки Другої світової війни. Всебічне вивчення народних зусиль відсічі агресії залишається актуальним завданням українознавства. Накопичений у літературі матеріал дає змогу вперше розглянути усі воєнні операції 1941–1943 рр., пов'язані з селищем Рогань. Історія боротьби і перемоги народів СРСР над ворогом висвітлена у десятках тисяч наукових книг і статей, мемуарній і документально-публіцистичній літературі. Сама кількість праць з історії Другої світової війни свідчить про невичерпність теми. Низка публікацій у періодичних засобах друкованої інформації розповідає про окремі епізоди воєнного лихоліття, ветеранів війни та шанобливе ставлення до їх подвигу [6; 7]. У спогадах командуючого Степовим фронтом маршала І. Конєва [2], його начальника штабу маршала М. Захарова [1] міститься аналіз Белгородсько-Харківської операції (3–23 серпня 1943 р.), яка завершилась остаточним визволенням Харківщини.

Метою статті є розгляд бойових дій 1943 р., які визначали долю села Рогань. Попередньо треба зауважити, що через близькість села до обласного центра, доля Рогані вирішувалася не в результаті окремих операцій на рівні батальйону чи полку, а у ході широкомасштабних бойових дій фронтового чи армійського рівня.

Визволення Рогані у серпні 1943 р. пов'язано з битвою на Орловсько-Курській дузі. Вирішальна для долі України і ходу Другої світової війни битва розпочалася на світанку 5 липня 1943 р. У ході тритижневих боїв радянські війська спочатку знекровили, а потім розгромили групу армій «Центр». Враховуючи помилки зимової кампанії, командування Червоної Армії вирішило зробити оперативну паузу перед наступом на Белгород і Харків. Двадцять третього липня о 22-й годині начальник штабу Степового фронту генерал М. В. Захаров передав наказ командуючого фронту: зупинити наступ, перейти до оборони на досягнутому рубежі та готуватися до нового наступу [4, с. 55]. Командуючий фронтом генерал І. С. Конєв так пізніше пояснював необхідність оперативної паузи: «Пауза з 23 липня по 3 серпня була необхідна для відновлення боєздатності з'єднань фронту, які у наступальних боях зазнали значних втрат, для вивчення характеру оборони ворога, який відступив на підготовлені рубежі, подолання яких вимагало чималих зусиль [2, с. 20–21].

Наступ Червоної армії на Белгородсько-Харківському напрямку почався ранком 3 серпня 1943 р. Після тригодинної артилерійської підготовки і масованих авіаударів в атаку рушили стрілецькі частини, а у середині дня почалися танкові атаки силами 1-ї та 5-ї гвардійських армій. Результатом скоординованих дій і мужності солдат і офіцерів ворожа тактична оборона була прорвана на глибину до 26 км. Розвиваючи наступ, війська Степового і Воронезького фронтів 5 серпня звільнили міста Орел та Белгород. У наступні

дні війська Воронежського фронту вийшли до опорних пунктів оборони ворога – Котельви та Охтирки, а війська Степового фронту наблизилися до зовнішнього оборонного кільця навколо Харкова. У боях за Харківщину радянські частини знову зустрілися на полі бою з танковим корпусом СС. Але якщо навесні він вступив у бої, прибувши із Західної Європи, і маючи достатньо танків, пального, вояків, то тепер німецькі танкові частини були значно послаблені поразкою на Курській дузі. Зранку 11 серпня 1943 р. 57-а армія генерала М. О. Гагена силами 4 стрілецьких дивізій та 3 танкових бригад почала наступ у напрямку Рогань–Кулиничі–Безлюдівка. Наступного дня у полосі наступу сталася ротація і через бойові порядки 52-ї стрілецької дивізії пройшли частини 48-ї гвардійської стрілецької дивізії (комдив – полковник Корчиков Г. І.) [5, с. 71]. Для виконання бойового завдання дивізія мала подолати два кільця ворожої оборони, визволити Рогань і Безлюдівку та вийти на околиці міста Харкова. У ході важких боїв з частинами 38-ї піхотної та 6-ї танкової дивізії вермахту гвардійці прорвали ворожу оборону і просунулися уперед на 12–15 км. П'ятнадцятого серпня 1943 р. частини дивізії звільнили залізничну станцію Рогань і радгоспи «12 лет РККА» й «Коммунист» [5, с. 72]. Важкі бої точилися у центрі Рогані, а також на південній околиці села, поблизу Козацького Яру. Як згадує ветеран війни, вчитель Роганської середньої школи №1 І. Черняк, ворог вдався до масованого удару літаків-бомбардувальників, але зупинити наступ не зміг [7]. Шістнадцятого серпня нову спробу ворожого контрнаступу було відбито силами 143-го полку 48-ї дивізії. У бою за Рогань проявив мужність боєць роти протитанкових рушниць М. Г. Єгоров, який особисто підбив один ворожий танк, дві автівки і одну самохідну гармату. Під час німецьких контратак 16 серпня винахідливістю відзначився капітан П. С. Симонов. Зрозумівши ворожу систему сигналізації за допомогою запуску ракет, капітан П. С. Симонов фальшивими сигналами ввів у оману німецьку авіацію, літаки якої скинули бомби на власні позиції [5, с. 73].

Таким чином, остаточне звільнення Рогані від німецької окупації коштувало життя близько 300 солдат і офіцерів. Їх братська могила у центрі селища дбайливо доглядається упродовж всього повоєнного часу [6]. На фронтах Великої Вітчизняної війни загинуло понад 500 мешканців с. Рогань, пам'ять про яких збережено у «Книзі пам'яті Харківського району» [3]. Через воєнне лихоліття сотні її мешканців зазнали голоду, втратили домівки, роботу. Але більшість з них не скорилася окупантам і завдяки звільненню Червоною Армією у серпні 1943 р. змогла повернутися до мирної праці, відновити промислові об'єкти, власні домівки.

Література

1. 1 Захаров М.В. Воины Степного фронта в боях за Харьков. // 23 августа 1943 года – один Великий день из истории Харькова. Х.: Изд-во НУА, 2013. С. 24 – 30.
2. 2 Конев И. С. Записки командующего фронтом 1943–1944. – М.: Наука, 1972. 368 с.
3. 3 Книга пам'яті України. Харківська область Харківський район. Харків: Обл. пошук.-вид. наук. редакція, 1997. 748 с.
4. 4 Манагаров И. М. В сражении за Харьков. Харків: Прапор, 1978. С.50–136.
5. 5 Трегубенко В. М. Рожденная в пламени. Боевой путь 48-ой гвардейской стрелковой дивизии. / В. М. Трегубенко, В. А. Кашиц. М.: Воениздат, 1984. 158 с.
6. 6 Цветкова В. Это надо живым. // Время. 2006, 13 мая. С. 3.
7. 7 Черняк І. Тривали бої жорстокі. // Трибуна трудящих. 2003, 11 травня. С. 2.

СХІДНО-КАРПАТСЬКА СТРАТЕГІЧНА НАСТУПАЛЬНА ОПЕРАЦІЯ І ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ ВІД НАЦИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ

28 жовтня 2019 року виповнилося 75 років з дня визволення території нинішньої України від німецьких нацистських загарбників. Саме в цей час ворог був вибитий із Закарпаття. У юридичному відношенні Закарпаття було приєднане до УРСР значно пізніше, у червні 1945 р., однак, склалася традиція пов'язувати повне і остаточне звільнення України від німецько-нацистської окупації із жовтнем 1944 року, і це видається виправданим. При цьому загальноісторичні процеси, міжнародно-правові й державно-правові наслідки, зазвичай, аналізуються як пріоритетні. Метою ж цієї розвідки є звернення до воєнно-історичного аспекту подій осінню 1944 р. в Українських Карпатах.

Події осені 1944 р. у Карпатах, бої та їх наслідки не перебували в центрі уваги радянської воєнної історії. Переважно вона опікувалася напрямками «головного удару» (через Львів і Мінськ на Польщу і далі на Берлін). При цьому дослідники давали ідеологічно витриману і відповідним чином «підіграну» картину, уникали користування архівними документами ворога, фальсифікували роль бойових загонів українських націоналістів, спрощували політичну палітру подій у сусідніх державах – сателітах гітлерівської Німеччини. У незалежній Україні маємо досить кваліфіковане дослідження 2007 року І. В. Рєпіна [1], у якому події викладено неупереджено з використанням значного масиву історичних джерел.

Східно-Карпатська операція пройшла у вересні-жовтні 1944 року в три етапи. На першому (8–14 вересня) відбувся прорив першої смуги ворожої оборони у передгір'ях Карпат. Другий (15–30 вересня) завершився виходом до Головного Карпатського хребта, а третій (1–28 жовтня) – подоланням хребта і спуском на рівнину.

Варто зауважити, що сама назва «Східно-Карпатська операція» є, по суті, об'єднуючою. Це назва для двох автономних, але скоординованих дій фактично трьох радянських фронтів, пов'язаних із щонайменше сімома карпатськими перевалами [2].

Східні Карпати в роки Другої світової війни розмежовували чотири суверенні держави – Угорщину, Словаччину, Німеччину і Румунію, котрі водночас були стратегічними партнерами і союзниками.

- У ході Львівсько-Сандомирської операції влітку 1944 р.:
- війська 1-го Українського фронту вже діяли в Польщі;
 - сусідній 2-й Український фронт готувався вступити до Румунії.

Розділила ці фронти величезна підкова Головного карпатського хребта довжиною 400 км і глибиною 100 км. Тому на стикові 1-го та 2-го фронтів створили самостійний – 4-й Український. Його командувач – генерал-полковник Іван Петров.

У 38-у армію 1-го Українського фронту входив і 1-й Чехословацький армійський корпус чисельністю 17 тисяч бійців, серед них більше 7 тисяч закарпатських українців. Ним командував спочатку генерал Ян Кратохвіл, а з вересня 1944-го до квітня 1945 року – генерал Людвіг Свобода.

На самому початку операції бригадний генерал Ярослав Кратохвіл був знятий з посади командувачем 1-го Українського фронту маршалом Іваном Конєвим. Я. Кратохвіл усіляко опирався тому, щоби його корпус використовували для безтямних лобових атак на завчасно підготовлені противником позиції з неподавленою системою вогню. Такі безглузді атаки прирікали на масову загибель власних солдатів без будь-яких шансів на успіх. Не випадково, після Карпатської операції чехословацький еміграційний уряд у Лондоні спробував увільнити бригадного генерала Людвіга Свободу за те, що його корпус необґрунтовано втратив половину бійців. Цей приклад наочно показує, що радянські воєначальники не розрізняли своїх і союзницьких вояків у своєму жорстокому і безжальному ставленні до особового складу. Звичайно, чехам і словакам з їх європейським менталітетом збагнути такі підходи було складно.

Оборонялася угорсько-німецька армійська група під командуванням генерал-полковника Готарда Гейнріці зі штабом у Хусті. У роки Другої світової війни генерал-полковник Г. Гейнріці отримав репутацію одного з кращих оборонних тактиків вермахта. Зокрема, у січні 1942 року він перебрав командування 4-ю німецькою армією, котра оборонялася під час радянського контрнаступу під Москвою. Тоді перевага радянських військ була 12-разовою. Відтак Г. Гейнріці направили в Угорщину командувати німецькою 1-ю танковою та приєднаною до неї угорською 1-ю армією.

Командувач 1-ї угорської армії генерал-полковник Бела Міклош (1890–1948) раніше командував військовим з'єднанням Угорщини у складі німецької групи армій «Південь» у центральній та східній Україні.

Радянські війська мали перевагу у техніці й живій силі. Слід зазначити, що у вересні 1944 року в Закарпатті було 16 днів з опадами і туманами.

Тому надана 4-му Українському фронту 8-ма повітряна армія через вкрай несприятливу погоду майже не вплинула на хід наступальних боїв.

Подолання природнього рубежу – Східних Карпат – ускладнила «Лінія Арпада» – оборонна лінія, що створювалася угорськими військами в Карпатах у 1939–1944 роках проти наступаючої Червоної Армії і простяглася майже на 600 кілометрів. На оборонній лінії тільки в межах Четвертого Українського фронту було побудовано 99 опорних пунктів, 759 залізобетонних і 394 дерев'яно-земляних споруд, 439 відкритих вогневих майданчиків, 400 км траншей та окопів, 135 км протитанкових і протипіхотних перешкод – ровів, завалів тощо.

Повільне просування радянських військ на початку Східно-Карпатської операції пояснюється тим, що невдовзі після капітуляції Румунії (12 вересня 1944 року) регент Угорщини Міклош Горті 1 жовтня 1944 року таємно відправив делегацію до Москви на переговори про капітуляцію. Вони продовжувалися до 15 жовтня, коли М. Горті по радіо оголосив про перемир'я.

Проте 15–16 жовтня 1944 року у Будапешті відбувся державний переворот під проводом Ференца Салаші, котрий не сприйняв мирного сценарію. 16 жовтня 1944 року генерал-полковник Б. Міклош разом зі своїм начальником штабу, багатьма офіцерами і солдатами (до 10 тисяч осіб) перейшов на радянський бік. Проте генерал-полковник Г. Гейнріці зумів миттєво провести заміну командного складу і відновити боєздатність 1-ї угорської армії.

Наступ 8-ї армії 1-го Українського фронту та 1-ї армії 4-го Українського фронту проходив у межах Карпатсько-Дуклінської операції – у Східній Словаччині. Метою цього наступу була допомога Словацькому повстанню, що розпочалося 29 серпня 1944 року. Інша частина 4-го Українського фронту воювала на мукачівському та ужгородському напрямках безпосередньо у Закарпатті з метою виходу на Угорську рівнину та оточення противника в Трансільванії. Східно-Карпатська операція призвела до стрімкого просування радянських армій углиб території колишньої Чехословаччини;

- німецькі війська позбулися Словаччини і Закарпаття, що прикривали Чехію та Моравію зі сходу;

- відкрився шлях через Чехословаччину та Угорщину в тил німцям у Трансільванії та на Балканах.

У ході Східно-Карпатської операції радянські війська:

- надали допомогу словацькому народові в боротьбі з німецькими загарбниками;

- завдали серйозної поразки армійській групі «Гейнріці»;
- звільнили західні області України та частина Східної Словаччини;
- захопили важливий стратегічний рубіж – Східні Карпати.

Захоплення радянськими військами перевалів Головного Карпатського хребта створював вигідні передумови звільнення Чехословаччини. Мета операції була досягнута.

Війська Червоної армії, що брали участь у цих боях, втратили 26843 чоловік убитими, 99368 чоловік пораненими. Середньодобові втрати склали:

- 38-а армія 1-го Українського фронту – 1216 чол.;
- 4-й Український фронт - 1259 чол.;
- 1-й Чехословацький армійський корпус – 112 чол.

Німецько-угорські війська втратили 66240 чоловік убитими і пораненими, а 28000 чоловік потрапило у полон. Таким чином, втрати радянських військ убитими і пораненими перевищували втрати противника майже удвічі.

Східно-Карпатська наступальна операція Червоної армії була однією з тих, що відбувалися на завершальних етапах Другої світової війни. Внаслідок доволі успішних дій радянських військ, а також тактичного налаштування німецького командування на збереження живої сили бої за Карпати та Закарпаття виявилися менш кривавими ніж це можна було передбачити зважаючи на інженерні можливості «Лінії Арпада». Однак, жертви були великими. Зробили свій внесок і місцеві жителі, які напередодні визволення активно брали участь у русі Спротиву – у складі партизанських загонів, організованих радянським командуванням. Активна участь у цих подіях угорських політиків і вояків стали одним із чинників сучасного прагнення зберегти свій вплив на Закарпатті. Саме воєнні події осені 1944 р. обумовили подальше входження цього регіону до складу УРСР та формування сучасних кордонів незалежної України.

Література

1. Репін І. В. Східно-Карпатська операція та приєднання Закарпаття до СРСР (вересень 1944 р. – червень 1945 р.) : автореф. дис... канд. іст. наук : 20.02.22 / І. В. Репін ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2007. – 20 с.
2. Східно-карпатська наступальна операція 1944 / Енциклопедія історії України / Том (Україна – Українці. Кн. 1. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Skhidnokarpatska_operatsiia_1944

М. В. Губарєва студентка (*ХНУВС, Харків*)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доц. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ

У ЗСУ проходять службу понад 24 тис. жінок, тобто кожний 10 військовослужбовець – це жінка. Зараз статус учасника бойових дій в Україні мають близько 7 тис. жінок, 116 нагороджені державними нагородами, 4 з них – помертньо.

Дискурсивна невидимість жінок-військовослужбовиць безпосередньо пов'язана із ще одним аспектом нерівності – жінки, невидимі для медіа, невидимі також і для інфраструктури армії, попри те, що служать в ній не поодинокі. Інфраструктура Збройних сил України облаштована під потреби чоловіків і виключає із армії жінок із їхніми специфічними потребами. Відтак вона має змінюватися, щоб армія могла належним чином інкорпорувати в себе жінок і надавати їм можливість ефективно брати участь у військових діях нарівні із чоловіками, реалізовувати свої бажання та можливості, захищати свої цінності. Проблема гендерної рівності в українській армії не є очевидною, але деякі проблеми, викликані дискримінацією ускладнюють життя жінкам, які захищають нашу країну, наприклад в українській армії досі немає жодного генерала-жінки. Лише 70 із них мають офіцерські звання полковника та вище.

Тільки на другий рік війни, завдяки громадськості, Міноборони розширило перелік військових спеціальностей, які можуть займати українки. Логічних причин для цього обмеження не існує. Наприклад, норми, які регулювали питання переведення жінок-військовослужбовців на контрактну службу або в запас. Згідно зі Статутом внутрішньої служби Збройних сил України, жінок-військовослужбовців, як правило, не призначали до складу добового наряду. Їх могли призначити лише в їдальню готувати їжу, посильною в штаб або черговою в лазарет. Охороняти зі зброєю в руках спокій побратимів вважалося не під силу представницям жіночої статі.

Верховна Рада проголосувала за законопроект №6109 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях». У цьому документі зазначено, що жінки проходять військову службу на рівних засадах із чоловіками. Відтепер наші співгромадянки нарівні з чоловіками приймаються на контрактну службу. Знято вікове обмеження в 40 років. Скасовано дискримінаційну норму про неврахування військового звання. Представництво жінок у сфері оборони зростає, що відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку держави. Але зростання чисельності військовослужбовців-жінок, особливо, служби за контрактом пов'язане не з престижем самої служби, а, в першу чергу, з небажанням чоловіків займати малооплачувані посади. Окрім того, жінки займають переважно так звані «фемінізовані» спеціальності: медперсонал, фінансисти, логістика, зв'язок.

Збройні сили України мають розроблену гендерну політику, яка відповідає загальнодержавної гендерної політики та передбачає забезпечення ефективного впровадження гендерного підходу в життєдіяльність війська для створення гарантій рівних прав та можливостей людини незалежно від статі. Однак виникає проблема як із застосуванням механізмів, так і з реалістичністю заяв з приводу впровадження політики рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

Доступ жінок до збройних сил і військової служби регламентований документами: тимчасовим переліком військово-облікових спеціальностей і штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу і військовослужбовців-жінок і тарифних переліків посад вищезазначених військовослужбовців; переліком посад офіцерського складу, на які можуть бути призначені жінки, прийняті на військову службу за контрактом у добровільному порядку; переліком спеціальностей, за якими жінки, які мають відповідну підготовку, можуть бути поставлені на військовий облік. Ще однією з проблем правового статусу жінок-військовослужбовців є те, що він регулюється не тільки нормами військового законодавства, а й положеннями різних галузей права (наприклад, Кодексу законів про працю України). Відповідно до Кодексу законів про працю України забороняється застосовувати працю жінок на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, залучати їх до підйому і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми. Тобто існують обмеження в доступі жінок до певних професій.

За час АТО неслабка стать довела свою боєздатність, а суспільство, в свою чергу, навчилося приймати його вибір і право захищати країну зі зброєю в руках. Але за ці роки воїниці, на відміну від чоловіків, повинні були битися на два фронти: крім зовнішнього ворога, долати бюрократію і упередженість системи. «Я не згадаю вже зараз, чи ми себе тоді називали добровольцями чи ще якимось. Не пригадаю і щоб хтось сумнівався, чи треба їхати на Донбас. Але я пам'ятаю нас зеленими, смішними, розгубленими, рідними, щирими. Тими, хто в кросівках і з автоматом (кому пощастило) бігли вперед. Я пам'ятаю часи, коли найбільшою честю було захищати свою землю. Пам'ятаю всі перші шиккування. На моїх очах багато хто з вас став справжніми воїнами, професіоналами, багато хто досі на передовій»

Література

1. Марценюк Т. Украинские женщины на войне: от Женской Сотни до «Невидимого батальона»: дис. канд. соц. наук : доцентка кафедр / Марценюк Тамара. – 7 с.
2. «Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук / Берлінська Марія. – 89 с.
3. Рудик С. Жінки в армії-це нормально / Сергій Рудик. // Українська правдв. – 2018.

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ІЗ ЖИТТЯ МИТРОПОЛИТА ФЕОФІЛА БУЛДОВСЬКОГО

Однією із знакових постатей в період гітлерівської окупації Харкова був митрополит Феофіл (в миру – Федір Іванович) Булдовський.

Мета даної публікації – висвітлити донедавна невідомі сторінки життя цієї особистості.

Про Феофіла Булдовського написано чимало статей, пов'язаних з його біографією [2] та діяльністю на релігійній ниві [5-7]. Цікавими для висвітлення біографії є матеріали, що зберігаються у кримінальній справі митрополита [1] та зібраній інформації по залишеним у гітлерівському тилу агентів, партизан і підпільників [3]. Про своє життя під час німецької окупації Ф. Булдовський розповідав працівникам НКВС у 1943 році [4].

Як відомо, Феофіл Булдовський народився 5 серпня 1865 року у селі Василівка Хорольського повіту Полтавської губернії. У 1887 році після закінчення Полтавської духовної семінарії Полтавським і Переяславським єпископом Іларіоном (Юшеновим) рукопокладений у священники. Довгий час служив у Полтавській єпархії. Проявив себе як активний пастир, будуючи будинки для притчу, відкриваючи церковноприходські школи тощо. За роки служіння у Полтаві став відомим як українофіл. Під час революції 1917-1921 рр. виступав за перебудову церкви в Україні на національних засадах. Він вважав, що богослужіння повинно вестися українською мовою, храми будуватися у національному стилі [5].

Після революції Ф. Булдовський очолив одну із течій розкольнічного церковного руху (у 1928 або 1929 році його проголосили митрополитом) [1]. За його ініціативою у 1926 році було створено «Братське об'єднання парафій Української православної автокефальної церкви», що більше відомо, як «Собор єпископів». Цю організацію деякий час підтримувала радянська влада. І не дивно. Адже створена вона була Булдовським за ініціативою ОДПУ, як опозиційна тихоновцям [3, арк. 19]. Уже у цей час він співпрацював із харківським ОДПУ і мав псевдо «Кардинал» [3, арк. 19]. Бачачи безперспективність боротьби із тихоновцями, співробітники ОДПУ почали репресії до представників самого «Собору єпископів». Число його приходів різко зменшилась і у 1937 році Ф. Булдовський переїхав у Ворошиловград (зараз – Луганськ). А через два роки повернувся до Харкова, де проживав як приватна особа. Він ніде не трудився і жив на утриманні своєї дружини, яка працювала викладачем школи на Основі [7, с. 202]. У 1935 році Ф. Булдовський припинив свою співпрацю із органами НКВС [3, арк. 19].

Все змінила гітлерівська окупація. Загарбавши Харків у жовтні 1941 року, гітлерівці створювали місцеві органи влади. За їх ініціативою в Україні відроджувалась діяльність церковних установ. У другій половині листопада 1941 року до Ф. Булдовського з пропозицією очолити церковне життя Харкова звернулись тодішній бургомістр міста О.І. Крамаренко, німецький генерал

Блюм та доктор богослов'я Вагнер [7, с. 202]. На думку історика В.А. Нестеренка, частина харківської інтелігенції вбачала у становленні автокефальної української церкви «елемент майбутньої державності, запоруку українського національного відродження» [6, арк. 185–186]. На окупованій території Ф.Булдовський перебрав всю церковну владу в автокефальній православній церкві спочатку в Харкові, а пізніше підняв свій статус в усій Україні. Згодом митрополит отримав широкі повноваження в реорганізації церкви [1, арк. 21-22]. Звичайно, що це все робилося під патронатом німецької окупаційної влади. Очолюючи церкву, Феофіл Булдовський проводив прогітлерівську політику. Він давав установки духівництву на проведення у церквах профашистської агітації, прославлення окупантів, й зокрема А.Гітлера; надрукував низку антирадянських закликів до віруючих із призивом допомогати загарбникам в їх боротьбі проти Червоної Армії. Особисто провів урочиста богослужіння «За здоров'я Гітлера і перемогу непереможного воїнства». Крім того, митрополит разом з іншими колабораціоністами підписав лист на ім'я Рузвельта і Черчилля з приводу бомбардування радянською авіацією Харкова, де містився закликом до англійських й американського народів припинити військове постачання Червоної Армії [1, арк. 107].

У 1943 році Харків був визволений від німецьких загарбників. Перед залишенням міста німці проводили евакуацію колабораціоністів. Феофіл Булдовський відмовився покинути Харків. Після приходу працівників Наркомату внутрішніх справ УРСР до міста митрополит передав службовцям цієї установи багато документів, які характеризували стан церковних справ на окупованій території і політику на цій ниві загарбників [3, арк. 19-20]. Крім того він дав інтерв'ю уповноваженим НКВС про своє життя в окупованому Харкові і ставлення німців до місцевого населення [4]. Не дивлячись на це, 3 листопада 1943 року Ф. Булдовський був заарештований за організацію і керівництво автокефальною церквою Харківської та Полтавської областей, співпрацю із гітлерівськими окупантами [1, арк. 1]. А 23 січня 1944 року помер у в'язниці [1, арк. 160], через що справа була припинена.

Отже, будучи священником і проукраїнські налаштованою людиною, Феофіл Булдовський у 1920-ті – 1930-ті роки був агентом харківського НКВС під псевдо «Кардинал». Після визволення Харкова від німецьких загарбників він вважав необхідним залишитися у місті та передати забрані у 1941-1943 роках документи оперуповноваженим НКВС.

Література

1. Архів Управління СБУ по Харківській області. Спр. 021966. Справа по звинуваченню Булдовського Феофіла Івановича. 178 арк.
2. Багдасарова Ж. Р., Петрушко В. И. Булдовский // Православная энциклопедия. Т. 6. М., 2003. С. 358–361.
3. Галузевий архів Управління СБУ. Спр. 99615. Т. 7. Списки и др. материалы агентуры и партизан по Харьков. обл. 1941-1945 гг. 182 л.
4. Из стенограммы беседы, проведенной с митрополитом Феофилом // Город и война. Харьков в годы Великой Отечественной войны. Санкт-Петербург, 2012. С. 300-310.
5. Матвеев М., свящ. История Харьковской епархии (1850-1988). Харьков, 1999. 226 с.
6. Нестеренко В. А. Окупаційний режим у військовій зоні України в 1941 – 1943 рр. (адміністративний, економічний та соціокультурний аспекти): Дис. ... канд.іст. наук. Київ, 2005. 307 арк.
7. Скоробогатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941-1943). Харків, 2004. 368 с.

Д. А. Єрмоленко, студент (*ХНУВС, Харків*)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доц. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

БРУСИЛІВСЬКИЙ ПРОРИВ

Літній наступ царської армії був частиною загального стратегічного плану Антанти на 1916 рік, який передбачав взаємодію союзних армій на різних театрах війни. У рамках цього плану англо-французькі війська готували операцію на Соммі. Відповідно до рішення конференції держав Антанти в Шантійї (березень 1916) початок наступу на французькому фронті було призначено на 1 липня, а на іншому – на 15 червня 1916. Директива царської Ставки головного командування від 24 квітня 1916 призначала наступ на всіх трьох фронтах (Північному, Західному та Південно-Західному). Співвідношення сил, за даними Ставки, складалося на користь царської армії. Ставка побоювалася переходу в наступ армій Центральних держав у разі поразки французів під Верденом і, бажаючи перехопити ініціативу, дала вказівку командувачам фронтами бути готовими до наступу раніше наміченого строку. Вважалося, що вже після прориву першої смуги оборони противника готується нова операція з подолання другої смуги. Було прийнято принципове рішення про готовність до наступу на всіх фронтах до середині травня 1916 года (Північному, Західному та Південно-Західному).

Брусилівський прорив (Луцький прорив, 4-а Галицька битва) – наступальна операція Південно-Західного фронту царської армії під командуванням генерала А. А. Брусилова під час Першої світової війни, проведена 3 червня – 22 серпня 1916 року. При підготовці операції, самого прориву, командувач Південно-Західним фронтом генерал О. О. Брусилов вирішив зробити по одному прориву на фронті кожної з чотирьох своїх армій. Хоча це розпорошувало сили царської армії, супротивник також позбавлявся можливості своєчасно перекинути резерви на напрям головного удару. Головний удар Південно-західного фронту на Луцьк і далі на Ковель завдавала сильна правофлангова 8-ма армія (командувач генерал А. М. Каледін), допоміжні удари завдавалися 11-ю армією (генерал В. В. Сахаров) на Броди, 7-ю (генерал Д. Г. Щербачов) – на Галич, 9-ю (генерал П. А. Лечицьке) – на Чернівці і Коломию. Командувачам арміями була надана свобода вибору ділянок прориву. У свою чергу, на південному фланзі Східного фронту проти армій Брусилова австро-німецькі союзники створили потужну, глибоко ешелоновану оборону. Артилерійська підготовка тривала з 3 години ночі 3 червня до 9 години ранку 5 червня і призвела до сильного руйнування першої смуги оборони і часткової нейтралізації артилерії противника. Прорив був здійснений відразу на 13 ділянках з подальшим розвитком у бік флангів і в глибину. Найбільшого успіху на першому етапі досягла 8-а армія генерала від кавалерії А. М. Каледіна, яка, прорвавши фронт, 7 червня зайняла Луцьк, а до 15 червня вщент розгромила 4-у австро-угорську армію ерцгерцога Йосипа Фердинанда. Частини 32-го корпусу, що діє на південь від Луцька, взяли

м. Дубно. Загроза взяття 8-ю армією Ковеля (найважливіший центр комунікацій) змусила Центральні держави перекинути на цей напрямок дві німецькі дивізії з західноєвропейського театру, дві австрійські дивізії – з італійського фронту і велике число частин з інших ділянок Східного фронту. Проте розпочатий 16 червня контрудар австро-німецьких військ проти 8-ї армії не досяг успіху. Навпаки, австро-німецькі війська були самі розбиті і відкинуті за річку Стир, де і закріпилися, відбиваючи атаки. Брусилів давав 8-ї армії все нові директиви - то наступального, то оборонного характеру, розвивати удар то на Ковель, то на Львів. Ставка поставила йому завдання: напрям головного удару на Львів не міняти, а по колишньому наступати на північний захід, на Ковель назустріч військам Еверта, націленими на Барановичі і Брест. Західний фронт перейшов в наступ 3 липня, а 4 липня відновив наступ Південно-Західний фронт, завдаючи головного удару силами 8-ї і 3-ї армій на Ковель. Німецький фронт був прорваний. На ковельському напрямку війська Південно-західного фронту взяли р. Галузо, Маневичі, Городок і вийшли в нижній течії на р. Стохід, захопивши подекуди плацдарми на лівому березі, через це німцям довелося відступати і на північ, в Поліссі. Підтягнувши свіжі війська, противник створив тут сильну оборону. Брусилів змушений був на два тижні зупинити наступ на Ковель, щоб підтягнути резерви і перегрупувати сили. Наступ на Барановичі ударного угруповання Західного фронту, розпочате 3-8 липня переважаючими силами, було відбито з великими втратами. Наступ Північного фронту з Ризького плацдарму також виявилось безрезультатним, і німецьке командування почало перекидання військ з районів північніше Полісся на південь, проти Брусилова. 28 липня Південно-Західний фронт почав новий наступ. Після масованої артпідготовки на прорив пішла ударна група (3-я, Особлива і 8-а армії). Противник уперто чинив опір. Атаки змінювалися контратаками. Особлива армія здобула перемогу у містечок Селець і Тристені, 8-а здолала ворога у кошового і взяла м. Торчин. В результаті триденних боїв найжорстокіших армії просунулися на 10 км і вийшли до р. Стохід вже не тільки в нижньому, а й у верхньому її течії. До кінця серпня наступ царських армій припинився через посилення опору австро-німецьких військ, а також збільшених втрат і втоми особового складу.

У результаті Брусилівського прориву Південно-Західний фронт завдав поразки австро-угорської армії. Війська Брусилова зайняли частину Волині, Буковини і Галичини. Для відбиття наступу царської армії Центральні держави перекинули із Західного, Італійського й Салонікського фронтів 31 піхотну й 3 кавалерійські дивізії, що полегшило становище союзників у битві на Соммі, і врятувало італійську армію від розгрому. Румунія прийняла рішення про вступ у війну на боці Антанти. З погляду військового мистецтва, наступ Південно-Західного фронту ознаменував собою появу нової форми прориву фронту (одночасно на декількох ділянках), висунутої Брусилівим.

ЖИТТЯ ТА ПОБУТ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Друга світова війна стала страшним лихом для українців. У сучасній українській історіографії її висвітленню присвячено величезний масив наукових досліджень. Але лише незначна частина з них розглядає питання, пов'язані із життям простих людей на окупованій території. Останнім часом все більше уваги історики починають приділяти проблематиці, яка лежить у площині таких напрямків як історична антропологія та історія повсякдення. Щодо історії Другої світової війни, то ще досі питання повсякдення та побуту цивільного населення не отримали достатнього висвітлення. Наслідки масштабної катастрофи ХХ століття на рівні індивідуального досвіду звичайних людей та соціального контексту подій досі не є в достатній мірі відрефлексованими в фаховій літературі та публіцистиці.

Особливо важливо підійти до вивчення цього аспекту без ідеологічних упереджень радянських часів, які часто зводили весь спектр питань життя в окупації до колабораціонізму місцевого населення. В даній роботі розглянемо становище українців, їх життя та побут на окупованій нацистами території.

Страшні поразки Червоної Армії на початку війни призвели до того, що вже в перші місяці війни більша частина української території була зайнята ворогом. Відтак українське населення, 95 % якого залишилось на місці свого проживання, мусило пристосуватися до нових умов життя. Економіка війни вимагала залучення усіх ресурсів для потреб фронту. У ці часи жителям українцям довелося пройти складний шлях боротьби за виживання

З початком гітлерівської окупації це обернулося для мешканців міст і промислових центрів масовим безробіттям. Проте окупаційний режим справився з цією проблемою досить швидко. Потребуючи якнайшвидшого відновлення підприємств і шляхів, нацисти запровадили трудову повинність для всього населення. За допомогою допоміжних управ і поліції була організована обов'язкова реєстрація працездатних. їм видавали робочу книжку чи картки, які щотижня підписувалися роботодавцями. Лише за наявності таких документів можна було отримати продукти харчування. Норми їх видачі були вкрай низькими. Харчів не вистачало навіть для відновлення сил самого робітника, а тим більше членів його родини.

Через виснаження робітники мусили кидати роботу. Вони могли займатися обмінними операціями, але постійно ризикували потрапити до трудового табору під час облави. У такому випадку їхні сім'ї залишалися без будь-якої підтримки. Бранців трудових таборів використовували для робіт у сільському господарстві, у найнебезпечнішому будівництві, для ремонту шляхів.

Масове голодування стало ознакою міського життя вже в першу воєнну зиму. У пошуках продуктів міські жителі йшли зі своїм жалюгідним майном у

села, часто помираючи в дорозі. Тих, кому пощастило виміняти продукти, при поверненні до міста затримували патрулі польової жандармерії.

Ознакою повсякдення стали такі хвороби, як черевний і висипний тиф, дизентерія, туберкульоз.

Однією з форм пограбування населення стали різні державні податки. Мешканці окупованих територій сплачували податок на заробітну плату й потреби житлового будівництва, на благодійну справу, худобу та ін. Крім того, діяли місцеві податки.

Пограбування й приниження зумовлювалися політикою сегрегації. У містах при входах до магазинів, перукарень та інших громадських закладів вивішували оголошення: «Тільки для німців», «Українцям вхід заборонений». У багатьох місцевостях корінним мешканцям заборонялося користуватися залізницею, трамваєм, електрострумом, телеграфом, поштою. За умов воєнного часу головним економічним завданням, яке покладалося на окупаційні власті в Україні, було безперебійне забезпечення продовольством вермахту та Німеччини. Тому вони зосередилися насамперед на експлуатації сільського населення. З цією метою окупанти зберегли громадські форми господарювання, трансформували колгоспи в «громадські господарства», а радгоспи – у «державні маєтки».

На полях застосовувалася переважно ручна праця, оскільки техніка була евакуйована або знищена. У цьому зв'язку до сезонних робіт залучали всіх працездатних без винятку. Робочий день тривав від сходу до заходу сонця. Постійним явищем стали фізичні покарання за зволікання на роботі чи її припинення, за зупинку чи пошкодження механізмів. За неякісну чи невчасно виконану роботу селян штрафували, відбирали в них городи, брали заручників, яких страчували за незадовільну роботу всієї громади.

Складовою масового знищення населення України стало цілеспрямоване винищення євреїв, циган і психічно хворих людей.

Провал плану блицкригу, мобілізація працівників промисловості та сільського господарства до діючої армії спричинила в Німеччині гострий дефіцит робочої сили. Щоб вирішити цю проблему, гітлерівське керівництво розпочало вербування робітників на окупованих територіях.

Отже вивчення повсякденного життя людей в умовах окупації неодмінно приводить до важливих світоглядних висновків. Як образно писав Валерій Грузин, історик «піднімається над документальним жанром до філософських узагальнень», розглядаючи цю проблему як зіткнення двох полярних сил – «держава-людина». Причому держави як тоталітарні системи: «окупанти, що тримали “тубільне” населення ... за варварське бидло, і радянське керівництво, яке тримало своїх громадян за ніщо, не лише залишивши їх на призволяще, а й підставляючи їх під дула “шмайсерів”» [1, с. 10]. Ми, разом з світовою спільнотою, повинні докласти всі зусилля, щоб такі страшні часи більше школи не повторилися. Ніколи знову.

Література

1. Малаков Д. Оті два роки... У Києві при німцях. – К., 2002. – 320 с.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНИХ СИЛ НІМЕЧЧИНИ В ДРУГИЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

До 1941 року командування збройних сил Німеччини мало сталі, перевірені в ході бойових дій в Європі погляди на застосування військово-повітряних сил. Ці погляди склалися під впливом пануючої в німецькій стратегії установки на «блискавичну війну». Відповідно до цих поглядів вважалося необхідним мобілізувати всі засоби збройної боротьби на досягнення максимального короткочасного зусилля та перемоги до того, як противник розгорне свої ресурси. Особлива увага приділялася досягненню потужного і раптового першого удару, перш за все силами високорухливих об'єднань, заздалегідь відмобілізованих і повністю підготовлених, з використанням повітряних десантів і авіації. При цьому авіацію передбачалося використовувати як для ведення самостійних дій, так і в тісній взаємодії з іншими видами збройних сил і родами військ.

Бойові дії ВПС Німеччини (Люфтваффе) повинні були бути підпорядковані цілям операцій сухопутних військ. З їх вторгненням на територію противника Люфтваффе мали завоювати панування в повітрі шляхом знищення авіації супротивника на аеродромах, порушити роботу комунікацій, завдати поразки військам прикриття і створити тим самим сприятливі умови для здійснення наступу наземним військам. В ході наступальних операцій Люфтваффе мали утримувати панування в повітрі, здійснювати авіаційну підтримку, вести повітряну розвідку, боротьбу з резервами, висаджувати повітряні десанти і сприяти успішному виконанню ними бойових завдань.

Утримуючи панування в повітрі, Люфтваффе мали вести систематичну боротьбу з авіацією противника, знищуючи його літаки як на аеродромах базування, так і в повітрі, прикриваючи війська і об'єкти тилу, а також забезпечуючи винищувачами дії своєї штурмової і бомбардувальної авіації. *Підтримка сухопутних військ* полягала в діях авіації в двох зонах (в тактичній і оперативній) з метою створення наземним з'єднанням і об'єднанням умов для досягнення цілей операції. В тактичній зоні Люфтваффе мали знищувати живу силу і бойову техніку на поле бою, придушувати вузли опору і опорні пункти противника, елементи системи управління військами. Глибина дій при цьому могла досягати 20 км. В оперативній зоні глибиною до 100-150 км передбачалося знищення вогневих засобів, в першу чергу артилерії, систем управління і постачання, оперативних резервів. Значне місце серед завдань, що вирішуються авіацією, займала *повітряна розвідка*, яка повинна була вестися як в інтересах загальновійськового, так і авіаційного командування. Головним чином за її результатами повинні були здійснюватися такі заходи, як боротьба з резервами, порушення перевезень, тилового і матеріально-технічного забезпечення. З цією метою передбачалося нанесення ударів авіацією по залізничних вузлах, мостах, переправах, скупченням військ і військової техніки на глибину, що відповідає максимальному бойовому радіусу дії літаків. *Висадка повітряних десантів* і сприяння їх бойовим діям були новим завданням авіації, що з'явилася в міжвоєнні роки в зв'язку зі створенням і удосконаленням спеціальних військово-

транспортних літаків і вантажних планерів. Наявність значної кількості транспортних літаків і планерів дозволяла німецькому командуванню планувати застосування великих оперативних і тактичних десантів, виділяти значні сили винищувачів для прикриття десантів на землі і в повітрі і підтримки їх бойових дій [1].

Таким чином, в концепціях німецького військового командування Люфтваффе, і особливо винищувальна авіація, займали важливе місце як ефективний і маневрений засіб, здатний забезпечити першому удару міць і раптовість. Успіх цього удару, на їхню думку, міг визначити переможне закінчення війни.

1 березня 1935 року в Німеччині було офіційно оголошено про створення Люфтваффе [2]. Вся територія країни була розділена на шість повітряних округів (Luftkreiskommando). 1 квітня 1936 року у складі Люфтваффе були утворені перші дві винищувальні ескадри (Jagdgeschwader). 4 лютого 1938 року відбулися значні зміни в структурі Люфтваффе: повітряні округи були скасовані, а замість них були сформовані місцеві командування (Luftgaukommando), які в свою чергу за територіальною ознакою були об'єднані в більш великі формування Люфтваффе (Luftwaffenkommando и Luftwaffengruppenkommando). 1 лютого 1939 року відбулися останні великі зміни в організаційній структурі Люфтваффе, і після цього вона залишалася практично незмінною до самого кінця Другої світової війни. В той день замість скасованих територіальних командувань були утворені чотири повітряних флоти (Luftflotte).

Всього в винищувальних частинах Люфтваффе на 13 квітня 1939 року налічувалося 932 літака, з них 761 – боєготовий, а на 1 вересня 1939 року – вже 1251 літак (з них 1105 боєздатних) [3]. Після польської кампанії почалося швидке зростання винищувальної авіації. Протягом осені 1939-весни 1940 років були сформовані вісім ескадр, з яких шість були озброєні винищувачами Vf-109, а дві – Vf-110.

31 січня 1941 головнокомандувач сухопутними військами Німеччини генерал Браухич підписав директиву зі стратегічного зосередження і розгортання військ на Сході. У ній уточнювалися завдання ВПС: *«По можливості виключити вплив авіації супротивника і підтримати наступ сухопутних військ на напрямку головних ударів. На першому етапі операції, ВПС повинні зосередити всі свої зусилля на боротьбі з авіацією противника і на безпосередній підтримці сухопутних військ. Удари по промисловим об'єктам і центрам можуть бути проведені не раніше, ніж будуть досягнуті оперативні цілі, поставлені сухопутним військам ...»*.

Далі директива визначала порядок взаємодії авіації і сухопутних військ [4]: 1-й Повітряний флот підтримував наступ групи армій «Північ», розгорнутої в Східній Пруссії на фронті від Клайпеди до Голдапа. Завдання групи армій «Північ» – розгромити радянські війська в Прибалтиці і в подальшому у взаємодії з частиною сил групи армій «Центр» захопити Ленінград і Кронштадт.

2-й Повітряний флот підтримував дії групи армій «Центр», яка займала фронт від Голдапа до Влодави. Завдання групи армій «Центр» – оточити і знищити частини Червоної Армії в Білорусії, опанувати Полоцьком, Вітебськом, Мінськом, Смоленськом і Гомелем, тим самим створивши умови для подальших

наступальних операцій на московському напрямку, а також сприяти групам армій «Північ» і «Південь».

На 4-й Повітряний флот покладалися завдання підтримки групи армій «Південь», з'єднання і частини якої були розгорнуті від Влодави до гирла Дунаю. Завдання групи армій «Південь» – знищити радянські війська на Правобережній Україні, вийти на Дніпро, захопити переправи через нього в районі Києва і південніше, створивши передумови для подальших операцій на схід від Дніпра. На виконання директиви, вже на початку лютого 1941 року, почалося перекидання на Схід з'єднань і частин Люфтваффе. Основні сили перелітали п'ятьма ешелонами, причому останній, як резерв Головнокомандування, перекидався до кордонів СРСР вже після початку війни. Доставка необхідних матеріалів здійснювалася на заздалегідь підготовлені аеродроми тільки ночами, з дотриманням повного радіомовчання.

На виконання директиви, вже на початку лютого 1941 року почалося перекидання на Схід з'єднань і частин Люфтваффе. Основні сили перелітали п'ятьма ешелонами, причому останній, як резерв Головнокомандування, перекидався до кордонів СРСР вже після початку війни. Доставка необхідних матеріалів здійснювалася на заздалегідь підготовлені аеродроми тільки ночами, з дотриманням повного радіомовчання. Станом на 22.06.1941 р. Люфтваффе мали на кордонах з СРСР авіаційне угруповання з 3470 літаків.

До початку війни в бойовому складі авіації прикордонних військових округів налічувалося 7133 бойових літака. З цього числа 4226 – перебували в винищувальних авіаційних частинах, 2212 літаків – в бомбардувальних, 317 – в штурмових і 378 літаків – в розвідувальних [6]. Весь парк літаків фронтової авіації прикордонних військових округів до 22.06 1941 року був розподілений по 133 авіаполку, зведеним в 33 дивізії, три з яких перебували в стадії формування. Малюся 6 бомбардувальних, 6 винищувальних і 20 змішаних авіаційних дивізій. Таким чином, до початку війни СРСР мав у прикордонних військових округах для відбиття агресії численну авіаційне угруповання. З урахуванням літаків ДБА ГК і ВПС ВМФ вона налічувала 9917 літаків [7]. Однак боєготовність її з'єднань була низькою.

Література

1. Нюрнбергский процесс, Т. 2. – М., 1958. – С. 146.
2. Grey C.G. The Luftwaffe. – London, 1944. – P. 133-134.
3. Зефилов М.В. Асы Люфтваффе: Дневные истребители. В 2т. Т.1. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2002. – С. 74–90.
4. Военно-исторический журнал. № 3, 1959. – С. 90, 91.
5. ЦАМО РФ, ф.6598; ф.35, оп.11285, д.296, лл.31-33; ф.362, оп.6169, д.6, л.234; ф.319, оп.4798, д.4, л.12; ф.290, оп.3284. д.3, л.224; ф.229, оп.374, д.212, л.3.
6. ЦАМО РФ, ф.35, оп.28401, д.22, лл.34-37; оп.11285, л.19; ф.362, оп.6169, д.6, л.234; ф.319, оп.4798, д.4, л.12; ф.290, оп.3284. д.3, л.224; ф.229, оп.374, д.212, л.3.
7. ЦАМО РФ, Научно-справочная библиотека (НСБ): Боевой состав Советской Армии (июнь-декабрь 1941 года). Часть 1. инв. № 10352.- С. 3-4, 7-14, 16-29, 39-47, 60-69, 72-81.

Х. І. Мамедова, студентка (*ХНУВС, Харків*)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доц. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

УКРАЇНА В СТРАТЕГІЧНИХ ПЛАНАХ НІМЕЧЧИНИ

Ще задовго до початку Другої світової війни Україна входила в орбіту колоніальних планів кайзерівської Німеччини. Брестський мир 1918 р. став серйозним кроком на шляху практичної реалізації цих експансивних планів. І хоча поразка у Першій світовій війні позбавила Німеччину всіх її завоювань, думка про реванш, про світове панування ніколи не вмирала в реакційних колах у міжвоєнний період. Українська проблематика займала одне з перших місць у роботі зовнішньополітичного бюро НСДАП під керівництвом Розенберга. Розроблені співробітниками бюро Розенберга основні ідеї і підходи до вирішення «українського питання» певний час мали значний, якщо не визначальний, вплив на офіційний курс третього рейху щодо українських земель: «Якщо ми хочемо володарювати в світі, то спершу повинні перемогти Росію», – безперестанку повторював А. Гітлер. І у своєму задумі особливу роль відводив Україні. «Якби Урал з його незліченними сировинними багатствами, Сибір з його лісами і Україна з неозорими полями стали власністю Німеччини, німці назавжди забули б, що таке злидні», – заявив він на з'їзді нацистської партії в 1936 р. Про винятково важливе місце України в завойовницьких планах нацистів фюрер підтвердив перед початком Другої світової війни: «Все, що я роблю, спрямовано проти Росії. Мені потрібна Україна!». У переддень нападу на СРСР, 21 червня 1941 р., А. Гітлер довірчо писав італійському лідеру Б.Муссоліні: «Перш за все я сподіваюся, що нам вдасться забезпечити на тривалий час спільну продовольчу базу в Україні. Ця країна стане основним поставником тих ресурсів, які нам знадобляться в майбутньому».

Тепер точно встановлено, що відразу ж після підписання радянсько-німецького пакту про ненапад А.Гітлер доручив розробити нові принципи німецької політики на Сході. 16 вересня 1942 р. вони були схвалені фюрером. «Ми завоювали неосяжні території на Сході з тим, – говорилося там, – щоб закріпитися тут на тисячоліття. Конкретно це означає: після перемоги німецької зброї на просторах від Карпат до Волги має розквітнути нова арійська імперія...» Звичайно, програма перебудови світу такого грандіозного розмаху вимагатиме не лише гігантських фізичних зусиль, а насамперед – граничної твердості духу. Саме тому не міністерським чиновникам, а білявим бестіям із чорного корпусу СС фюрер довірив створення передумов великого переселення нордичної раси – вивільнення життєвого простору. Погляди Гітлера у даний період були такі: «У центрі я поставлю Велику Німеччину... Далі – Східний союз.. Можливо союз, але не рівноправних партнерів, звичайно, союз допоміжних народів, без армій, без власної політики, без власної економіки...». Очевидно, саме бюро Розенберга відіграло основну роль у постановці та розробці питання про створення "Великої України" як найближчої мети націонал-соціалізму. Проте у другій половині 30-х років відбувається певна еволюція поглядів Гітлера. У цей період він все далі й далі відходить від ідеї

створення на тривалий час бодай маріонеткової держави на українських землях, намагаючись використати «українську карту» тільки як зручний козир у складній дипломатичній грі напередодні Другої світової війни.

Початок війни проти Радянського Союзу означав, що німецькі плани щодо українських земель фактично вступили у вирішальну фазу свого практичного здійснення. І ось саме на цьому етапі економічні інтереси третього рейху почали різко домінувати над політичними розрахунками. Ще чіткіше домінування економічних інтересів над політичними міркуваннями простежується у матеріалах наради Гітлера з керівниками рейху, що відбулася 16 липня 1941 р. У відповідь на пропозицію Розенберга дозволити в Україні певний культурний розвиток, деякий потягло незалежності, відкрити у Києві університет, Герінг різко відповів: «...ми повинні спочатку думати, як забезпечити себе продовольством, а до всього іншого справа дійде набагато пізніше». Те, що опонентом Розенберга став Герінг, – не випадковий збіг обставин, адже саме Герінг відповідав за виконання економічної частини плану «Барбаросса», для реалізації якої було створено економічний штаб особливого призначення «Ольденбург», чи «Економічний штаб Ост». За декілька днів до війни штаб «Ольденбург» завершив розробку директив щодо керівництва економікою на території СРСР після його завоювання – так звану «Зелену папку» Герінга. Центральна ідея директив сформульована досить відверто: «Першим завданням є якнайшвидше здійснення повного продовольчого постачання німецьких військ за рахунок окупованих областей». Одним із головних об'єктів пограбування була Україна. Про це відверто говорив Герінг, виступаючи у Берліні: «Ми зайняли найродючіші землі України, Там, на Україні, є все: яйця, масло, пшениця, сало і в такій кількості, яку важко собі уявити. Ми маємо зрозуміти, що все це відтепер і навіки – наше, німецьке». Але ще в січні 1940 р. за наказом Гітлера було розпочато роботу над довгостроковим, стратегічним «Генеральним планом Ост». Цей проект мав на меті дати рекомендації щодо вирішення проблем германізації та колонізації районів Сходу на довгочасну перспективу. Знищенню підлягали радянські керівні політичні кадри, комуністи, євреї, цигани. Населення, що лояльно ставилося до нацистського режиму, могло існувати, працюючи на завойовників. Програма-максимум забезпечувала домінування німецької нації на окупованих територіях. Цілком очевидно, що «Генеральний план Ост» створювався для того, щоб в інтересах завойовників послідовно, планово, поетапно провести знищення, депортацію, перетасовку мільйонів людей.

Отже, на початку війни проти СРСР у німецьких планах щодо України відбулося не просто зміщення акцентів з політичних на економічні, а фактично трансформувалася сама модель майбутнього розвитку українських земель. Якщо у довоєнний період планувалося утворення бодай маріонеткової держави – «Великої України», то вже на початку агресії проти Радянського Союзу українські землі розглядалися як бездержавний сировинний придаток, джерело продовольства і робочої сили, з перспективою після знищення значної частини населення, онімечення та колонізації.

ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ 1940–1944 РР.

Сьогодні, коли відзначається 75 річниця визволення України від німецької окупації в роки II Світової війни, ми повинні не допустити можливості появи неонацистських спрямувань, повторення злочинів фашизму перед людством. Між тим виникає багато запитань щодо умов та обставин які призвели до розв'язування війни, загибелі мільйонів людей, величезним втратам для господарства країн Європи.

В останні роки в ЗМІ, науковій та науково-популярній літературі різних країн з'явилися роботи, в яких трактується діяльність керівництва фашистської Німеччини як виключно авантюрні, необдумані та не забезпечені ретельною підготовкою дії. В цих матеріалах викладаються уявлення про неспроможність проводиря нацистського режиму Адольфа Гітлера адекватно оцінювати обстановку та приймати зважені рішення. Тим самим, вся відповідальність за воєнні злочини лягає тільки на нацистську верхівку Німеччини. Інші точки зору базуються на уявленні про загальну легковажність політики, яку проводило фашистське керівництво, відсутність чітких цілей та завдань окупації країн Європи, висвітлюють всі воєнно-політичні акції як низку безвідповідальних афер. [6, 98], [7, 112], [8, 218], [9, 121].

Таким чином, недораховується потужність і організованість воєнно-економічної машини фашистської Німеччини, знижується відповідальність представників режиму на всіх функціональних та лінійних рівнях.

З іншого боку актуальність теми пов'язана з неодноразовими висловленнями керівництвом Російської Федерації, в яких роль переможця відводиться виключно і тільки російському народові, російській державі, недооцінюється вклад інших народів СРСР і зокрема народу України. Тому виникає необхідність аналізу становища на окупованих територіях з позицій економічної та воєнної історії та необхідності встановлення історичної справедливості.

Метою дослідження є спроба на основі архівних статистичних та фактичних матеріалів розглянути підготовку до війни з Радянським Союзом, та господарську діяльність окупаційної влади на захоплених територіях України та інших радянських республік підчас самих воєнних

Ціль і організація воєнно-економічних дій проти Радянського Союзу були визначені заздалегідь, до початку війни. Так, ще 28 лютого 1941 р. на зборах у генерал-майора Томаса був складений проект організації «Ольденбург», в подальшому «Економічний штаб Ост», який був створений для економічного спустошення території Радянського Союзу.

Особливе значення фашистський режим приділяв захвату України. У своїй бесіді зі словацьким прем'єром Й. Тісо Гітлер зазначав: «Якщо Україна буде управлятися європейськими методами, ми вилучимо з неї у три рази

більше. Ми зможемо забезпечити Європу в необмеженій кількості всім тим, що там можна виробляти. Схід має все в необмеженій кількості: залізо, вугілля, нафту і землю, на якій може зростати все, в чому має потребу Європа». Ці «європейські методи управління», які проводили гітлерівці, коштували народу України 4 497 000 загиблих. [10, 876].

13 березня 1941 р. в Директиві начальника штаба верховного головнокомандування збройних сил Німеччини, вказується, що єдине керівництво господарськими інстанціями в районі бойових дій і на окупованій території доручено рейхсмаршалу Герингу, який ці обов'язки поклав на начальника управління воєнної економіки і промисловості штабу збройних сил генерал-майора Томаса [1].

29 квітня 1941 р. на нараді Гітлера з керівництвом вермахту був обговорений господарський розділ плану «Барбаросса-Ольденбург», в якому визначені лінійна, функціональна та територіальна структура економічного штабу особливого призначення «Ольденбург» (5 господарських інспекцій, 23 господарських команд та 12 філій). Визначені обов'язки та компетенція 4-го економічного відділу штабу армій. [2]

Головні завдання економічного пограбування народів та територій Радянського Союзу найбільш яскраво представлена директивою Германа Геринга (так звана «Зелена папка»), яка була призначена для орієнтації воєнного керівництва та економічних інстанцій в відношенні економічних завдань в окупованих східних областях. [3; 4]

20 червня 1941 р. за два дні до нападу до СРСР в виступі рейхслейтера А. Розенберга, рейхсміністра з справ окупованих східних областей були названі дві головні цілі. «...Перед нами стоять два гігантських завдання:

1. Забезпечити продовольче постачання і воєнне господарство Німеччини;

2. Назавжди звільнити Німеччину від політичного тиску зі Сходу. Це політична мета боротьби.»[5]

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновки, що крім демагогічних висловів, перед початком війни в Німеччині була проведена значна робота з організації, визначення цілей та завдань, планування дій по окупації територій Радянського Союзу, підкорення його народів. Причому, на першому місці знаходилися цілі економічного характеру. Відповідно, і війна планувалася як загарбницька, що мала грабіжницький характер.

За сучасними оцінками, ще до затвердження остаточного варіанту плану «Барбаросса» в ході воєнної компанії 1941 року головний удар повинен був наноситись групою армій «Південь» у напрямку Донбасу з метою скорішого захвату території України її виробничого комплексу і природно-ресурсного потенціалу. Така стратегія найбільш відповідала колоніальній політиці нацистської верхівки та інтересам германських монополій. Але подальша розробка планів нападу на СРСР показала більш перспективним з точки зору ведення воєнних дій наступ групи «Центр».

Подальша конкретизація планів економічного пограбування намічених до окупації територій Радянського Союзу і зокрема України знайшла місце в

першому пункті вже згаданої «Зеленої папки» Герінга: «Використання областей, які підлягають окупації, повинно проводитися в першу чергу в сферах продовольчої і нафтової галузей господарства. Отримати для Німеччини як можна більше продуктів харчування і нафти – це головна економічна мета компанії... Абсолютно недоречно точка зору, нібито окуповані області повинні бути якомога скоріше приведені до ладу, а їх економіка відбудована. Напроти, відношення до окремих частин країни повинно бути диференційованим. Розвиток і підтримання порядку належить забезпечувати в тих областях, де можна отримати значні резерви сільськогосподарських продуктів і нафти.»

В другому пункті цього ж документу зазначається, що в інтересах Німеччини особливу увагу потрібно приділити роботам з відбудови транспорту. Роботи включають в себе дорожнє будівництво, будівництво залізничних шляхів, відбудова портових споруд.

Щодо випуску інших видів продукції, в «Директиві з керівництва економікою» Герінга говориться, що використання інших галузей промисловості, можливо лише в тому разі, якщо це не буде перешкоджати досягненню головних економічних задач і переважно воєнним виробництвом.

Для втілення прийнятих рішень було проведено структурне організування.

У Наказі начальника штабу верховного головного командування збройними силами Німеччини генерал-фельдмаршала Кейтеля від 16 червня 1941 року вказується, що директиви рейхсмаршала Герінга (Зелена папка) служать інструкцією воєнному керівництву і господарським інстанціям в сфері економічних задач у намічених до захвату східних областях. Негайна та повна експлуатація окупованих областей в інтересах воєнної економіки Германії особливо в забезпеченні продовольством та нафтою, має виключне значення для подальшого ведення війни.

Подальша структурна організація знайшла своє відображення в двох документах наказів Гітлера «Про передачу всієї повноти власті на окупованих територіях командуючим військами вермахта» та «Про цивільне управління нових окупованих східних областей».

У першому з цих документів вказується, що командуючі військами зобов'язані оказувати допомогу рейхскомісарам у рішенні адміністративних і політичних задач і являються єдиними представниками інтересів вермахту, особливо в використанні ресурсів країни для забезпечення діючої армії. Таким чином військове керівництво залучалося до пограбування окупованих територій, тобто несе повну відповідальність за економічні злочини Германського уряду на окупованій території.

Подальше корегування цілей та оперативне регулювання діяльності міститься в документі «Загальні основи економічної політики в окупованих східних областях» від 8 листопада 1941 року, розробленому генерал-майором служби управління штабу верховного головного командування З. Нагелем керівником управління по озброєнню та економіці «...Найвищим законом всіх економічних заходів в окупованих східних областях є потреби воєнної економіки».

У перспективі окуповані східні території будуть економічно використовуватися як колонії і колоніальними методами. У господарській роботі головним є виробництво продовольства та добування сировини.

При низькій собівартості продукції та збереженні низького життєвого рівня місцевого населення ставиться задача досягнути найбільш високого випуску продукції для забезпечення потреб рейху та інших європейських країн. Це дасть можливість джерела прибутків для рейха, які дозволять на протязі декількох десятиліть за короткий час компенсувати суттєву частину витрат, пов'язаних з фінансуванням війни і не за рахунок німецьких платників податків.

Висновок. Таким чином за рахунок експлуатації ресурсів окупованих областей німецько-фашистський режим намагався покрити витрати на ведення воєнних дій.

Така «плідна» організаційна робота мала свої наслідки. За матеріалами Надзвичайної державної комісії шкода, заподіяна народному господарству СРСР, міським та сільським мешканцям склала 679 млрд. руб в цінах 1941 року. Найбільша доля в цій сумі – шкода для Української РСР – 285 млрд. руб.

Тут зовсім не зайвим буде привести слова видатного військового фахівця в області стратегії начальника Генерального штабу в роки війни Б. Шапошнікова, який в главі «Економіка і війна» в книзі «Мозок армії» писав: «Керівництво підготовкою і веденням самої війни... знаходиться в руках уряду. Тільки він, зваживши усі фактори економічного розвитку своєї країни і країн вірогідного противника, може правильно поставити «прогноз характеру майбутньої війни» і далі «... ми можемо з повної визначеністю сказати, що характер майбутньої війни визначається економікою».

Література

1. ГАРФ, ф. 7445, оп. 2, д. 141, л. 115–122
2. ГАРФ, ф. 7445, оп. 9, д. 145, л. 118–122
3. ГАРФ, ф. 7021, оп. 148, д. 14, л. 3–11
4. ГАРФ, ф. 7021, оп. 148, д. 14, л. 1
5. ГАРФ, ф. 7445, оп. 2, д. 144, д. 330–352
6. Кноп Г. Адольф Гитлер. Психологический портрет. – М., 2006
7. Мельников Д.Е., Черная Л.Б. Преступник номер один. Нацистский рейх и его фюрер. – М., 1981.
8. Проектор Д.М. Фашизм: путь агрессии и гибели. – М., 1989.
9. Розанов Г.Л. Крушение фашистской Германии. – М., 1963.
10. Фест И. Адольф Гитлер. Т.2 – Пермь, 1993.

В. П. Мєдвєдєва, студентка (*ХГМТ ОДЕКУ*)

В. В. Казанцева, методист, викладач вищої категорії (*ХГМТ ОДЕКУ*) – науковий керівник.

ХАРКІВ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

22 червня 1941 року з початком Великої Вітчизняної війни для харків'ян, які для мільйонів співвітчизників, розпочався відлік днів, сповнених стражданнями, безповоротними втратами подвигами на фронтах війни, у партизанських загонах і підпіллі, самовідданою працею в тилу в ім'я перемоги над гітлерівською Німеччиною.

У період Другої світової війни становище в світі навесні 1941 року характеризувався складністю міждержавних відносин, таївших небезпеку детальнішого розширення масштабів почалося у вересні 1939 року.

Народи Радянського Союзу та його Збройні сили зіграли вирішальну роль в переможному результаті Другої світової війни, включаючи армію УРСР.

Німецька окупація Харкова – окупація Харкова німецькими військами під час Німецько-радянської війни, що почалась 24 жовтня 1941 р. і тривала з перервами до Дня визволення міста – 23 серпня 1943 р. Харків обласний центр УРСР, найбільший Індустріальний центр України. В період Другої світової війни в Харкові можна було розділити умовно на три блоки: перший це – місто на початку війни, другий – це наступальна операція і третій – оборонна операція.

З початку війни в місті і області введено військовий стан. Промислові підприємства перейшли на випуск військової продукції. У зв'язку з наближенням противника в вересні проводилася евакуація промислових підприємств і населення. У місті діяли численні підпільні антифашистські групи. У листопаді 1941 року створено підпільний Обком ЛКСМУ. Патріоти організували диверсію на підприємствах, знищувалися солдатів і офіцерів противника. У травні 1942 року радянські війська робили спроби звільнити місто.

Після розгрому німецько-фашистських військ під Сталінградом радянські війська, розвиваючи наступ 16 лютого 1943 оволоділи Харковом, але після запеклих боїв змушені були 16 березня 1943 року залишити місто. Влітку 1943 німецько-фашистські війська створили в районі Харкова потужний укріплений район, який утримує 15 пішохід і 6 танкових дивізій.

У ході Белгородско-Харківської операції 1943 року війська Степового фронту при підтримці Воронежського і південно-західного фронту 23 серпня 1943 року звільнили місто. В результаті окупації бойових дій місто повністю було зруйноване, знищено 1,6 млн м. кв. житлового фонду, 500 промислових підприємств, медичні установи, служба комунального господарства. До Дня визволення в місті залишилося близько 190000 чоловік.

Харківська наступальна операція, ця операція військ Воронежського фронту, яка була проведена з 2 лютого по 3 березня, частина загального наступу Червоної Армії на південно-західному напрямку взимку 1943 року.

Мета завершити розгром основних сил і німецько-фашистської групи «Б» і звільнити Харківський Промисловий район. У результаті успішно проведених Острогожсько-Россошанская операції 1943 і Воронежсько-Касторненской операції 1943 обороні противника на Курському і Харківському напрямках утворилося 400 км пролом. Військам Воронежського фронту проти стояла близько 15 піхотних і танкових дивізій німецько-фашистських. За задумом в Радянського командування, головний удар мав наноситися з району Новий Оскол, Валуйки на Харків в обхід міста з північного заходу і півдня силами 40 і 69 А підрозділами. 7 лютого частини 40 а звільнили Корочу, 9 лютого – Белгород, 13 лютого вийшли на північ і Північно-західних околиць Харкова. Війська 69 а 9 лютого оволоділи Вовчанському, 14 лютого зав'язали бої на північному сході околиці Харкова.

Харківська оборонна операція це операція військ лівого крила Воронежського фронту, проведена з 4 по 25 березня з метою відображення контрнаступу німецько-фашистських військ в районі Харкова. Наступ радянських військ 1942–1943 і вихід їх до середини лютого на підступи до Дніпропетровську і Запоріжжю створили загрозу відвідування всього німецько фашистського фронту. Прагнучи врятувати становище, противник утворив ударні угруповання і 19 лютого прийшов в контрнаступ проти військ південно-західного фронту в Донбасі.

Ослаблені в попередніх наступальних боях військо цього фронту змушені були на початку березня відійти за річку Сіверський Донець, внаслідок чого виявилось відкритим ліве крило Воронежського фронту, який в той час проводив в Харківську наступальну операцію 1943.

В чотирьох битвах за Харків і за час його дворазової окупації СРСР і Німеччина втратили більше людей, ніж-де-небудь ще в історії Другої світової, включаючи Сталінград. Міські старожили стверджують, що Харків не став містом-героєм тому, що Сталін вважав ганьбою для РККА звільнення Харкова лише з третьої спроби. Незабаром після звільнення, в грудні 1943 року, в Харкові відбувся перший у світовій історії відкритий судовий процес над військовими злочинцями.

Підсумки минулої війни-суворе попередження нинішнім претендентам на світове панування. Ці підсумки переконливо свідчать, що спроби імперіалізму за допомогою військової сили вирішити на свою користь історична суперечка з соціалізмом приречені на провал, таким був висновок і ідеалістичне мислення. Уся територія Харківщини вкрита братськими могилами. Сьогодні їх нараховується 1730. На харківській землі загинуло понад 200 тисяч солдат .

Література

1. Москва « Радянська енциклопедія» 1985р. [с. 7, 767-768, 28.].
2. <http://www.litopys.com.ua/places/istoriya-kharkova-khronologiya-rozvytku/istoriya-kharkova-1941-rik/>

А. С. Міносян, канд. іст. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

О. М. Варипасєв, канд. філос. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Місце та роль українства та народу України у Другій світовій війні дедалі більше привертає увагу з боку міжнародної громадськості, науковців усього світу в контексті тих подій сьогодення, що відбуваються за останні роки. Умови сучасного життя в нашій країні певним чином позначаються на намаганнях деяких політичних кіл досягти реваншу, зруйнувати демократичні надбання, що сталися після Революції Гідності, повернутися до сумнозвісної радянсько-російської моделі державотворення.

Сьогодні не тільки в суспільстві, але й серед науковців, навіть за умов появи значної кількості раніше недоступних документів, існують протилежні оцінки та висновки щодо українського питання [1–5]. На наш погляд, дотримання наявної в історичній науці думки про те, що напередодні та протягом Другої світової війни український фактор був настільки вагомим, що його об'єктивне та всебічне висвітлення не могли проігнорувати найвпливовіші політичні сили провідних країн й авторитетні науковці. Дослідження цього питання слугує кращому розумінню сучасних реалій входження України в світовий і європейський простір на демократично-цивілізаційних засадах.

Узагалі українське питання здавалося занадто складним, оскільки воно одночасно стосувалося багатьох держав, бо українська етнографічна територія була розподілена поміж різними державами: Радянським Союзом, Польщею, Чехословаччиною та Румунією. Кожна з цих держав представляла «дійсність на свою користь», заперечуючи існування національної української особистості.

Українська боротьба за незалежність набула особливої актуальності після подій, пов'язаних із возз'єднанням західноукраїнських земель із Радянською Україною у 1939 році.

До того, як територія України перетворилася на поле битв під час Другої світової війни, вона залишалася об'єктом широкої дипломатичної та політичної гри. Особливої уваги українському питанню приділяв і фашистський політичний режим, що встановився в Німеччині. Про виняткове значення України в здійсненні політики світового панування Гітлер висловлювався неодноразово: «Все, що я роблю, – заявляв він перед початком Другої світової війни, – спрямовано проти Росії. Мені потрібна Україна». Важливим є розуміння того, що для гітлерівців ніколи не існувало ідеї вільної України [3, с. 532–534].

На погляд нацистських провідників, Німеччина повинна була володіти Україною, щоб забезпечити населення Великого Рейху харчуванням на 1000 років, мати життєвий простір та ін. Головний ідеолог націонал-соціалістичної робочої партії Німеччини (НСДАП) Альфред Розенберг уважав створення української держави потрібним, але тимчасовим. В остаточному

аналізі, на думку А. Розенберга, «українці мусли б стати органічними ворогами третього рейху» [1, с. 194].

Розглядаючи Східну Європу як природний німецький «життєвий простір», нацистське керівництво намагалося коштом України створити для німецького народу умови, які сприяли б збільшенню його чисельності й водночас збудувати дамбу проти російських припливів і відливів [3, с. 532].

У нестійкому політичному кліматі, що склався в довоєнній Європі, український державницький фактор розглядався західними демократіями досить обережно. Намагання утримати історичний і геополітичний баланс, уникнути дестабілізації призводили деяких політиків правлячих кіл Заходу до ігнорування законності українських прагнень на створення самостійної держави, сумнівів щодо існування української нації й т. ін. [5, с. 112].

Ця точка зору, як підкреслюють дослідники з Канади й США, поступово поширювалася й остаточно затвердилася тоді, коли стало зрозуміло, що німецькі амбіції на Сході знову загрожують миру в Європі. За таких умов, враховуючи також роль СРСР як імовірного стримувача німецької експансії, українське питання відсувалося на останній план, попри наявність дійсних важливих моментів, що могло б дати європейській демократії створення суверенної Української держави в Східній Європі [5, с. 114]. Відштовхуючись від подій сьогодення в Україні, можна провести певні аналогії з діяльністю окремих сучасних західних політиків щодо небажання стримування наявної агресії в Європі та світі. Подібні вагання в 30-х рр. ХХ століття обійшлися усьому людству в мільйони людських жертв і глобальних цивілізаційних потрясінь.

Актуальність українського питання стала значно більшою після подій, пов'язаних із нападом фашистської Німеччини на Польщу та розв'язанням фактично Другої світової війни, ознаки якої спостерігалися в локалізованих вимірах ще набагато раніше. У контексті німецько-радянських домовленостей стало можливим об'єднати східні та західні українські землі під більшовицьким гнітом.

Слід визнати, що сама подія мала закономірний історичний характер і являла собою рух широких народних мас за національне та соціальне звільнення. Становище західноукраїнських земель у складі буржуазної Польщі залишалось занадто важким, про що свідчать чисельні документи, мемуари учасників тих подій.

До того ж не можна відкидати тієї важливої ролі, яку відіграла Організація Українських Націоналістів (ОУН) під проводом Євгена Коновальця. У документах цієї організації знаходимо підтвердження головної мети – досягнення визволення українського народу.

На другій конференції Українських націоналістів (квітень 1928 р.) наголошувалося: «Українська національна ідея не перекривається з українською етнографічною територією і не вичерпується етнічним змістом. Вона формується на базі історичної місії, що припала нашій батьківщині, ... для втримання і розбудови нації необхідна власна державна організація. Тільки в

умовах національної державності Україна стане творчою світовою силою і справді матір'ю, не мачухою, власному народові» [2, с. 14–15].

Дійсність свідчить, що спочатку значна кількість населення західних областей України позитивно поставилася до економічних, соціальних, культурних ініціатив радянської влади, з якою вона пов'язувала свої надії на державотворче майбутнє.

Інша справа, що початок організації життя на радянський лад був доповнений жахливими репресіями, знищенням інтелігенції, насильницьким «розкуркуленням», заборонаю демократичних організацій і т. ін. Саме відтоді почала зникати ейфорія щодо справжніх намірів і завдань радянського керівництва відносно західноукраїнських земель.

Модернізація регіону здійснювалася в умовах сталінізму, а це означало поширення на Західну Україну тоталітарної системи. Преса, приватні школи, комерційні установи були ліквідовані. Освіта, що була українською на початку радянської окупації, дедалі ставала інструментом радянзації та русифікації.

Релігійне життя зіткнулося з неабиякими труднощами. Так зване звільнення західноукраїнських земель «обійшлося» нашому народові, зокрема патріотичній інтелігенції, у п'ятдесят тисяч жертв. За офіційними даними НКВС–НКДБ, тільки від грудня 1939 року до листопада 1940 р. із Західної України та Західної Білорусії було депортовано майже 1 млн 200 тис. осіб. За американськими джерелами, у 1939–1941 рр. вивезено 1 млн 250 тис. осіб. За даними Держархіву Росії, у 1939–1941 рр. було репресовано 1 млн 70 тис. осіб [9, с. 13].

Наведені цифри дозволяють говорити про об'єктивність цієї інформації, узятій із різних джерел і співпадають з пріоритетною думкою як у вітчизняній, так і закордонній історіографії. Отже, з початком радянзації в західноукраїнських землях виникла важка й задушлива атмосфера. Ця ситуація не змінилася аж до початку Другої світової війни.

Іншим вагомим виявом державного провладу під час війни став Акт 30 червня 1941 р., що проголошував відновлення української державності. У ньому наголошувалося на необхідності вести боротьбу за свободу, «доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава. Суверенна Українська Влада запевнить Українському Народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння його потреб» [6, с. 9].

У радянській історіографії Акт проголошення української державності однозначно висвітлювався як антинародний і колаборантський. Насправді, на думку В. Сергійчука, «це був ясний протинімецький акт, що розпочав трирічну героїчну боротьбу українського народу проти німецької окупації» [7, с. 58].

На думку сучасних дослідників, з українського боку умовою спільної боротьби з Німеччиною, за що дорікають українському визвольному рухові деякі комуністичні та реваншистські кола, була допомога українському народові визволитися від московської окупації й спільна боротьба за суверенну соборну українську державу [4, с. 84–85].

Більшість української громадськості, підтримали ці дії [6, с. 304]. Репресії нацистського керівництва проти поборників української державності зайвий раз

підтвердили ворожість намірів щодо майбутнього українського народу. Та все ж ця подія з усією силою засвідчила високий рівень національної самосвідомості нашого народу, його прагнення здобути бажану свободу й незалежність.

Можна провести аналогії у самоусвідомленні подій того часу та сьогодення. Спираючись на філософські та герменевтичні методи дослідження психології сприйняття війни аж до праць Ж. Бодрійяра, мусимо визнати, що своєрідний «стокгольмський синдром» у психологічному сприйнятті війни лишається наявним та впливовим фактором.

Події подаються для звичайної людини кінематографічно, пропаганда та ідеологічні впливи заважають адекватно оцінювати реальність, забувається та викривляється сутність подій. Це засвідчують численні соціологічні опитування 2018–2019 років, у яких пересічні українці висловлюють своє ставлення до воєнного конфлікту, який розпочався після революції гідності. Усвідомлення того, що Україна лишається форпостом демократії на шляху до Європи, не повинно вивірюватися з суспільної свідомості. Наявність багатьох військових конфліктів та національних рухів сучасності засвідчує важливість вивчення питання становлення та оформлення державності в її історичному, філософському та культурологічному вимірах.

Таким чином, модель державності України народжувалася у роки тяжких випробувань для українського народу, була тією моделлю, яку підтримувала більшість української громадськості та була важливим чинником формування національної ментальності.

Література

1. Каменецький І. УНР і українська загранична політика між двома світовими війнами / І. Каменецький // Український історик. – 1993. – № 1-4 (116-119). – Рік XXX. – С. 194-205.
2. Книш З. Становлення ОУН / З. Книш. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1994. – 186 с.
3. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик. – Париж, Нью-Йорк, Львів : НТШ, 1993. – 660 с.
4. Косик В. «Український історик» про ОУН і УПА / В. Косик // Український історик. – 1994. – № 1-4 (120-123). – Рік XXXI. – С. 82-89.
5. Луцюк Л. Англо-американські держави і українське національне питання / Л. Луцюк, Б. Кордан // Український історичний журнал. – 1992 – № 5. – С. 111-120.
6. Пилипів І. Б. До питання проголошення української державності 30 червня 1941 р. / І. Б. Пилипів, Л. К. Стояновська // Українська державність: історія і сучасність. Наукова конференція (1993, Київ); Матеріали / Інститут національних відносин і політології НАН України. – К.; 1993. – ІСЛО, 1993. – 408 с.
7. Сергійчук В. Наша крон па своїй землі / В. Сергійчук. – К. : Видання Української видавничої спілки, 1997. – 68 с.,
8. Україна у Другій світовій війні / [упоряд. Л. С. Міносян та ін.]. – Х. : ХДАТОХ, 2000. – 93 с.

М. Ю. Павленко, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

А. В. Сергієва, старший викладач (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник.

ЦІНА ПЕРЕМОГИ: ВНЕСОК УКРАЇНЦІВ У РОЗГРОМ НАЦИСТІВ

Україна опинилася в епіцентрі війни вже у вересні 1939 року. Протягом Другої світової війни бойові дії двічі прокотилися усією територією нашої держави. Наслідком зіткнення двох сторін конфлікту зі своїми інтересами стали небачені жертви серед військових, повне зруйнування всієї інфраструктури країни, масовий голод, епідемії та незчисленна кількість смертей цивільного населення.

Нижче наведена стисла хронологія подій тих часів, які тим чи іншим чином торкнулися нашої Батьківщини:

- ✓ 15 березня 1939 р. – проголошення незалежної Карпатської України. За декілька днів була окупована угорською армією;
- ✓ 1 вересня 1939 р. – Німеччина напала на Польщу. Тисячі українців воювали в польській армії проти нацистів;
- ✓ 17 вересня 1939 р. – СРСР напав на Польщу. Вторгнення завершилося приєднанням Галичини та Волині до СРСР;
- ✓ 22 червня 1941 р. – Німеччина напала на Радянський союз;
- ✓ 22 липня 1942 р. – гітлерівці захоплюють всю територію України;
- ✓ травень-червень 1944р. – масові депортації кримських татар;
- ✓ Листопад 1944 р. – вигнання нацистів з території України;
- ✓ До середини 1950-х р. – боротьба УПА проти радянської окупації.

У той час понад 6 млн. українців воювали у Червоній Армії. Близько 120 тисяч українців зустріло нацистів у вересні 1939 р. у складі польської армії. Переважно це були польські громадяни, які походили з Галичини та Волині, що входили до міжвоєнної Польщі. На фронтах від Атлантики до Тихого океану, від Норвегії до Єгипту українці боролися у складі збройних сил США (80 тис.), Британської Імперії (45 тис.), Франції (6 тис.) та інших держав. Переважно це були представники української діаспори цих країн. Протягом 1942–1950-х рр. в Україні воювала Українська Повстанська Армія, через лави якої пройшло близько 100 тис. людей.

У результаті бойових дій в Україні було зруйновано понад 700 міст і містечок, 16,5 тис. промислових підприємств, 18 тис. лікувальних установ, 33 тис. шкіл, технікумів, вузів і науково-дослідних інститутів, 19 тис. бібліотек, понад 30 тис. колгоспів, радгоспів, МТС. Десять мільйонів чоловік залишилися без даху над головою. Проте найстрашнішими були людські втрати, які були більші, ніж у Великій Британії, Канади, США та Франції разом узяті.

На території України було знищено найбільшу кількість євреїв з громадян Радянського Союзу – приблизно половина із загального числа убитих. Тільки в Бабиному Яру, згідно зі звітом зондеркоманд, було розстріляно більше тридцяти трьох тисяч євреїв. Як оцінили українські дослідники, всього в Бабиному Яру загинуло близько ста п'ятдесяти тисяч євреїв, включаючи жителів інших українських міст і біженців.

Загальна кількість убитих українських євреїв (з урахуванням убитих в полоні і евакуації на території окупованої Росії) оцінюється в 1,5–1,6 млн осіб, тобто кожна четверта жертва Голокосту проживала на території сучасної України. Важливим фактором, що впливав на знищення такої великої кількості євреїв, була участь частини місцевого населення, в тому числі пронацистських українських організацій.

Але навіть після того, як ворог був вигнаний з нашої землі, лиха та випробування на наші долі не припинилися. Кількість жертв різноманітних радянських репресій після вигнання нацистів шокують. Зокрема, на Західній Україні, в рамках гонінь на членів ОУН та воїнів УПА, їхніх сімей, а також осіб, що підтримували український національно-визвольний рух, було репресовано та депортовано у віддалені регіони СРСР близько 500 тис. людей. Також, у рамках «етнічної чистки», за буцімто масове співробітництво з нацистською Німеччиною, за таємним наказом Йосипа Сталіна, у травні-червні 1944 року було депортовано з історичної батьківщини у віддалені регіони СРСР близько 230 тис. кримських татар, болгар, вірмен і греків. Це проходило в нелюдських умовах, через що кожен другий з депортованих кримських татар так чи іншим чином загинув під час подорожі або вже після прибуття через надважкі умови життя та хвороби.

Загалом, від війни, включно із убитими, померлими, жертвами концтаборів, депортованими, евакуйованими, тими, хто відійшов разом із німцями, оцінюються у 13–13,5 млн. осіб, історикам невідомі більше 3 мільйонів імен загиблих – така жахлива ціна Перемоги. Ці страшні цифри потрібно пам'ятати кожному з нас, щоб розуміти, на які жахливі жертви йшли наші пращури заради того, щоб ми були щасливими у волі. А особливо це стосується тих, хто вважає, що війна – це лише маленька дрібничка чи просто «гра у стратегію наживо».

Література

1. А. Ф. Трубайчук. Українське питання під час Другої світової війни // Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / Л. В. Губерський (голова). – К. : Знання України, 2004. – Т. 2 : М – Я. – 812 с.
2. Друга світова війна в історичній пам'яті України. (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті) / [Упорядники: Л. Герасименко, Р. Пилявець]. – Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. – 247 с.
3. ОУН і УПА в 1944 році: Документи. В 2 ч. Ч. 2./ Упорядники: О. Веселова, С. Кокін, О. Лисенко, В. Сергійчук. Відп. ред. С. Кульчицький. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – 256 с.
4. П. Д. Овчаренко. Депортація кримськотатарського народу 1944 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наук. думка, 2004. – Т. 2 : Г – Д. – С. 339.
5. Додаткові дані щодо ціни української перемоги – <https://cutt.ly/dwF2M0x> (дійсно на 15.09.19).

О. В. Розуменко, студент (*ХНУВС, Харків*)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доц. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ – ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Попередник українських прикордонних військ, Окремий корпус кордонної охорони (ОККО) був заснований у березні 1918 р. рішенням Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки. Новостворену службу було вирішено створити при міністерстві залізничного сполучення. Його начальником став полковник Володимир Желіховський. Планувалося, що ОККО, матиме у своєму складі одну учбову бригаду (Нова Прага) та 9 кордонних бригад: 1-у Волинську (Луцьк), 2-у Подільську (Кам'янець-Подільський), 3-тю Одеську (Одеса), 4-у Північну (Гомель), 5-у Чорноморську (Одеса), 6-у Хоперську (Валуйки), 7-у Донецьку (Луганськ), 8-у Азовську (Маріуполь) та 9-у Курську (Суми). Після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського начальником Окремого корпусу кордонної охорони був призначений генеральний хорунжий Віктор Савельєв. Активне формування бригад кордонної охорони розпочалося із середини серпня 1918 р. Були призначені командири та начальники штабів бригад, старшини-прикордонники й фахівці з митної служби. Весь кордон Української Держави розподілявся на 8 районів, кожний з яких пильнувала окрема бригада. Для охорони морських кордонів замість 5-ї Чорноморської кордонної бригади було створено Штаб охорони узбережжя Чорного моря. Бригада корпусу складалася з шести прикордонних відділів. Пост був найменшою структурною одиницею корпусу. Загальна чисельність кордонних військ становила близько 17 тис. чол. Несення кордонної служби, постійне збільшення обсягів завдань з охорони кордону вимагали відповідного матеріально-технічного забезпечення. На асигновані державою кошти здійснювалося облаштування прикордонних об'єктів: будувалися телефонні лінії, утримувалася в робочому стані сигналізація, проводилася закупівля коней, зброї. Після перемоги повстання Директорії начальником Окремого корпусу кордонної охорони УНР було призначено колишнього прикордонника і військового міністра УЦР Олександра Жуківського. В умовах наступу більшовицьких та білогвардійських військ він намагався зберегти кадри кордонної охорони, втім вже на січень 1919 р. у його розпорядженні залишилися лише кадри Північної, Курської, Волинської (всі переведені до Луцька) та Подільської (продовжувала нести варту на румунському кордоні) бригад. Наприкінці січня 1919 р. штаб Окремого корпусу кордонної охорони та кадри чотирьох наявних бригад були зібрані у Кам'янці-Подільському. Із березня 1919 р. посаду начальника корпусу знов обійняв полковник Желіховський. Впродовж 1919–1920-х рр. в умовах рухомих та нестійких кордонів, війн із більшовиками, білими та поляками Окремий корпус кордонної охорони фактично двічі припиняв своє існування. Останній командувач ОККО полковник О. Пилькевич очолив переформований корпус у

вересні 1920 р. Однак продовжити розпочату роботу не вдалося. Завадив катастрофічний розвиток подій на фронті. Більшовики наближалися до тимчасової столиці Української Народної Республіки. 1 січня 1922 р. внаслідок своєї малої чисельності Окремий корпус кордонної охорони був переформований в окрему кадрову бригаду кордонної охорони. У вересні 1922 р. замість бригади було створено кадрову комісію кордонної охорони. Остаточо історія ОККО завершується у квітні 1923 р., коли комісія була розпущена.

З початком російської агресії на сході України перед керівництвом держави постав цілий комплекс питань, які вимагали негайного вирішення. Одним із найважливіших було питання посилення оборони східних кордонів з метою припинення постачання зброї та боєприпасів для проросійських бойовиків та недопущення вторгнення на територію України військових підрозділів з російської території. Зазначене напряму стосується органів та підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ). Восени 2014 року, з визначенням лінії розмежування у межах Донецької та Луганської областей постала нагальна потреба у протидії незаконному переправленню на територію підконтрольну українській владі зброї, боєприпасів, проникненню бойовиків, а також неконтрольованому переміщенню осіб, товарів та транспортних засобів в обхід визначених контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) поза межами встановлених транспортних коридорів. З цією метою у структурі Держприкордонслужби було сформовано принципово нові прикордонні підрозділи – оперативно-військові відділи. Але, для більш успішного виконання поставлених Державній прикордонній службі України завдань на загрозливих напрямках необхідно створити нові бойові органи (підрозділи) охорони державного кордону, і для цього необхідно збільшити наявну граничну чисельність Державної прикордонної служби на 3000 осіб. На виконання цього у трьох регіональних управліннях ДПСУ (Східному, Західному та Південному) були створені нові підрозділи – прикордонні комендатури швидкого реагування та оперативно-бойові прикордонні комендатури. Завданнями прикордонних підрозділів швидкого реагування під час виконання функцій спеціального та оборонного характеру можуть бути: посилення охорони і захисту визначеної ділянки відповідальності; локалізація кризових ситуацій на кордоні; припинення збройних конфліктів та інших провокацій; участь у боротьбі з ДРГ; участь у межах компетенції у боротьбі з тероризмом, відбиття озброєного вторгнення військових груп та підрозділів; ведення бойових дій з передовими та розвідувальними підрозділами регулярних військ противника та ін. Сучасна прикордонна комендатура швидкого реагування (оперативно-бойова прикордонна комендатура) володіє високими бойовими можливостями, самостійністю, здатністю виконувати різні завдання у різних умовах, на головних або другорядних напрямках, у складі прикордонного загону та самостійно.

Д. В. Сергієнко, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

А. В. Сергієва, старший викладач (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник.

ДВІ АГРЕСІЇ І ЩЕ ОДНА

Є три пастки, які крадуть наш спокій: туга за минулим, тривога за майбутнє та невдячність за сьогоднішнє. Шкодувати про минуле безглуздо, із нього потрібно виносити уроки. У сьогоднішні ми продовжуємо боротися за свободу і державу. Бо тільки свобода, побудована на жертви і крові, стає незворотною. А точка неповернення у цьому сенсі ще не пройдена - і це наша відповідальність за майбутнє.

Історія боротьби за незалежність повторюється. Повторюється і «гібридна війна», яку знову веде проти нашої країни той самий східний сусід-агресор. Ми стали значно сильнішими. Нація, нарешті, визначала свій шлях – «Геть від Москви! Дайош Європу!». І чітко йде до цієї мети. Українці поволі стають свідомою просвітленою, і як писав колись Є. Чикаленко, «добре провареною нацією».

Йшов суворий 1917 рік. Серед народних мас зростало невдоволення війною, господарським занепадом у країні й узагалі політикою самодержавства. В усіх промислових центрах відбувалися страйки та заворушення з головним політичним гаслом «Геть війну!». На селі знову запалали поміщицькі садиби та економії. Антивоєнні настрої охопили й солдатські маси, внаслідок чого цілі полки відмовлялися йти в бій. Країна стояла перед новим революційним потрясінням. Ентузіасти з рядів української інтелігенції не гаяли почали процес державотворення. Новостворена УЦР розуміла необхідність в українізації армії. Метою цих дій було згуртування українців-воjakів російської армії під гаслами федералізації Росії та автономії України.

«Бойовими хрестинами українського військового руху» називає П. Христюк події квітня 1917 р., коли майже 3 тис. воjakів-українців на збірному пункті Києва вимагали відправити їх на фронт як українську військову частину. Під час святкування 1 травня ініціатори руху за створення національних частин самочинно сформували Перший Український полк ім. Б. Хмельницького. Організацією полку опікувалися офіцери Українського військового клубу ім. гетьмана П. Полуботка, який очолював Микола Міхновський. Проголошення Третього Універсалу стало, безперечно, визначною віхою Української революції. Проте у відкриту боротьбу з УЦР вступили більшовики. Керівники УНР не уявляли собі (як і всі їхні сучасники) масштабів небезпеки більшовицької диктатури. Отже, на початку 1918 р. на території УНР діяли два уряди, які з однаковою наполегливістю твердили, що вони – українські, незалежні та робітничо-селянські. Почалася «війна декретів».

Згодом Генеральний секретаріат прийняв рішення про створення армії УНР на засадах добровільності й оплати. Основну ударну силу більшовицьких збройних сил становили регулярні підрозділи моряків і червоногвардійців промислових центрів України та Росії. Запеклі бої точилися за Лівобережну Україну. Очевидно, що стримати наступ ворога своїми силами УЦР не мала

можливості. На той час єдиним виходом з ситуації було укладання договору з Центральними державами. Із середини 1918 р. розпочався контрнаступ Збройних Сил УНР разом із німецькими військами. До квітня територія була звільнена від «червоних» окупантів.

Досить цікавим є той факт, що перша російсько-українська війна мала всі ознаки «гібридної війни». Петроградський Раднарком офіційно заперечував участь Росії у війні, ведучи її від імені харківського Народного секретаріату. Військові дії проти УНР супроводжувалися потужною «інформаційною війною», метою якої було посіяти зневіру і розчарування в українців, знищити їхню здатність до спротиву. І це часто діяло, численні підрозділи ще старої російської армії, які «українізувалися», під впливом пропаганди заявляли про «нейтралітет» або навіть переходили на бік ворога. Головною проблемою було те, що більшість політиків не мали чіткого бачення щодо форми власних збройних сил. Зокрема В. Винниченко та його прибічники соціалісти були переконані що до війни з більшовиками не дійде. Відтак створення війська довелося здійснювати в умовах війни.

Після поразки Німеччини у Першій світовій війні у більшовиків остаточно розв'язалися руки. У середині 1919 року почалася друга війна між Радянською Росією та УНР. До кінця січня майже вся Лівобережна Україна окупована. Армія С. Петлюри продовжувала чини опір агресії. Двічі – у 1919 р. разом із силами Галицької армії та у 1920р. разом з поляками – їй вдалося вибити загарбників із Правобережної України та звільнити Київ. Однак сили виявилися нерівними. Після кількох невдалих спроб переломити хід війни, залишки армії УНР відступили за Збруч та були інтерновані.

Отже, боротьба українського народу за свою свободу завжди мала велике значення. Зараз ця проблема актуальна знову. Ніхто не знає коли закінчиться війна, але всі точно знають, що закінчиться вона перемогою. Нашою перемогою «В своїй хаті своя правда, і сила, і воля...»

Література

1. Українська революція 1917-21. *Український інститут національній пам'яті*: веб-сайт. URL: <http://www.memory.gov.ua/page/ukrainska-revolyutsiya-1917-21> (дата звернення 24.09.2019)
2. Дві агресії і ще одна. Як Москва «гібридно» воювала з Україною. *Історична правда*: веб-сайт. URL:
3. <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/02/23/153726/> (дата звернення 24.09.2019)

Д. С. Топчій, студент (ХНПУ, Харків)

СЛУЖБА о. ЯКОВА КРАВЧУКА У ВЕРМАХТІ

У сучасній українській історіографії велика увага надається науковим дослідженням, у яких на широкому джерельному матеріалі розкривається і повному оцінюється громадсько-політична діяльність окремих постатей націоналістичного руху, які безпосередньо брали участь у боротьбі за створення Української держави. Серед українських націоналістів 1930-х – 1950-х років виділяється постать священика Якова Опанасовича Кравчука.

Яків Опанасович Кравчук народився у селянській сім'ї 9 жовтня 1905 р. в містечку Дубно на Рівненщині. Тоді ці землі були територією Польської держави [2, т. 1, арк. 38]. Своє життя він вирішив пов'язати із церквою. 1938 року закінчив Сорбоннський богословський інститут. У 1935 році вступив до Організації Українських націоналістів, співпрацював в «Українському фашистському здвигу». Коли почалась Друга світова війна, Я. О. Кравчук перебував у Югославії на місіонерській службі. А у березні 1940 року повернувся на Холмщину, де служив настоятелем у Томашові. Паралельно був агентом-інформатором гестапо.

Діяльність Я. О. Кравчука у роки німецької окупації України можна розбити на три частини: співпраця з німцями, відновлення діяльності церков і проведення національної ідеї у широкі народні маси.

На початку липня 1941 р. Я. О. Кравчуку невідомий офіцер Вермахту запропонував піти на службу до німців. Спочатку о. Яків відмовився, але, дізнавшись, що його запропонував сам владика Іларіон (Огієнко), погодився [2, т. 1, арк. 40, 95; 3, с. 114].

Я. О. Кравчука було зараховано до складу Зондеркоманди-204 Вермахту. Цей підрозділ був створений на початку липня 1941 р. у м. Хелм німецьким військовим командуванням разом із керівництвом ОУН і мав, відповідно, подвійне підпорядкування. Командувачем команди був німець – капітан Ганс Фербек. Керівниками відділів команди були призначені керівництвом ОУН українські націоналісти [1, арк. 484; 2, т. 1, арк. 42].

Я. О. Кравчук у зондеркоманді очолив релігійний відділ, завданням якого була відновлення православ'я на окупованих територіях України. Отець Яків як начальник церковного відділу, підпорядковувався Г. Фербеку та єпископу Іларіону [2, т. 1, арк. 41-42]. Проте це була другорядна мета: також він повинен був проводити агітацію та пропаганду націоналістичних ідей серед цивільного населення окупованих земель, залучати їх до лав ОУН(м).

Через кілька днів зондеркоманда виїхала за маршрутом – Володимир-Волинський – Луцьк – Дубно – Кременець – Ямпіль – Шепетівка – Житомир – Київ – Харків. У перших чотирьох міста команда нічого не робила, оскільки знаходилися там нетривалий проміжок часу [2, т. 1, арк. 116].

Згодом усіх українців зондеркоманди залучили до розвідувальної та вербувальної діяльності. Капітаном Г. Фербеком ставилося завдання: за короткий час необхідно у кожного завербованого виховати почуття любові до

Німеччини і порядку, встановленому німцями на окупованій території [2, т. 1, арк. 96, 105].

Житомир, Київ, Харків, Полтава стали для зондеркоманди містами безпосередньої вербовки агентури на службу до Вермахту. Через це інша робота відійшла на другий план. Головна мета тепер полягала у тому, що зондеркоманда повинна організовувати особливі групи, які будуть виконувати бойові завдання німецького командування на передовій лінії фронту або в найближчих тилах Червоної армії. Проте більша частина населення відмовлялося йти на службу до німців. Тоді було прийнято рішення займатися вербуванням серед військовополонених. Останні проходили відповідну підготовку у націоналістичному й антирадянському дусі [1, арк. 34; 3, с. 114].

Незабаром Я. О. Кравчука було призначено перекладачем капітана Г. Фербека. Він брав участь у переговорах із завербованими, в їх інструктажі, а також супроводжував групи завербованих до шкіл Абвера [2, т. 1, арк. 97-98].

За час перебування зондеркоманди у м. Житомир було завербовано не менше 150 осіб, які були об'єднані в одну групу, що час від часу ходила у тили Червоної армії [2, т. 1, арк. 98].

4 жовтня 1941 р. зондеркоманда переїхала до Полтави [2, т. 1, арк. 102]. У цей час було перекинуто велику кількість агентів до Харкова для організації з місцевого населення спеціальних антирадянських груп в проведення диверсій. У Харкові зондеркоманда-204 була реорганізована в «Абвергрупу-204». В основному в ній все залишалось так само, як було й в зондеркоманді, за винятком того, що всі співробітники відділів – це українці, які володіли німецькою мовою, закріплювалися перекладачами до офіцерів Вермахту. Я.О. Кравчук залишався особистим перекладачем капітана Г. Фербека. [2, т. 1, арк. 103, 105; 3, с. 115].

Отже, служба о. Якова у складі зондеркоманди-204 була визначена інтересами ОУН і гітлерівських загарбників. Діяльність Я.О. Кравчука у роки німецької окупації України можна поділити на три частини: співпраця з німцями, відновлення діяльності церков і проведення національної ідеї у широкі народні маси. Постать Якова Кравчука входила у коло довіри багатьох лідерів ОУН, адже він був священником. Користуючись своєю посадою, о. Яків завербовував певну кількість людей до складу ОУН(м) по багатьом містам України.

Література

1. Державний архів Харківської області. Ф. Р-6452. Оп. 6. Д. 450. Слідча справа проти групи курсантів школи Абвера у с. Буди, що під Харковом.
2. Галузевий державний архів СБУ. Ф. 5. Спр. 67452. У 4-х т. Слідча справа Я. О. Кравчука.
3. Смирнов А. Діяльність отця Якова Кравчука в роки нацистської окупації України // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». Острог, 2018. Вип. 27: На пошану В. Трофимовича. 113–116 с.

Д. А. Фаррахова, студентка (ХГМТ ОДЕКУ)

В. В. Казанцева, методист (ХГМТ ОДЕКУ) – науковий керівник

КАРПАТИ – ОСЕРЕДОК УКРАЇНЦІВ У БОРОТЬБІ ЗА СВОБОДУ

Друга світова війна... Страшна подія ХХ століття, яка не дає спокою кожній родині в Україні, ціна перемоги якої – мільйони людських життів. У найбільшій війні в історії людства брали участь понад 1,7 мільярдів людей. 61 країна відправила своїх солдат на поле бою.

Війна пройшла всіма українськими землями, руйнуючи все на своєму шляху.

Для нас Друга світова почалася ще в березні 1939 року, коли прони́мецькі угорські війська захопили Карпатську Україну.

Ця війна принесла велику кількість злиднів, болю та людських втрат багатьом країнам світу. Однак важко віднайти таку, де народ потерпав від армій двох завойовників, що змагалися за право володіти найпрекраснішою у всіх відношеннях територією – Карпатською Україною.

Цей дивовижний край в усі часи потерпав від завойовників. Його територією пройшлися чисельні армії монголів, татар, а пізніше поляків, румунів, росіян.

Однак, мабуть найстрашнішим лихом ХХ століття для Українських Карпат були напади з двох сторін – і зі сходу, і з заходу [1].

Ще до початку Другої світової війни, 14-18 березня 1939 року, українці Карпатської України воювали за власну свободу з Угорщиною, яку підтримувала гітлерівська Німеччина. Коротка боротьба Карпатської України коштувала, за різними даними, від 2 до 6,5 тисяч життів її захисників. Українці у складі армії Польської держави почали воювати з Німеччиною з 1 вересня 1939 року.

Уже у перший день війни німецька авіація бомбила Львів, упродовж першої половини вересня – Луцьк, Станіславів (нині Івано-Франківськ), Тернопіль, Дрогобич, Сарни, Яворів, Стрий та інші міста.

Серед мільйона польських військових, 106–112 тисяч (за деякими оцінками, до 120 тисяч) були українцями. У боях у вересні 1939 року загинуло близько 8 тисяч українців-громадян Польщі.

Від 17 вересня 1939 року у конфлікт вступила Червона армія. Після вторгнення радянських військ на територію Польщі українці брали участь у бойових діях і на боці Польщі, і на боці СРСР [2].

Українці стали гарматним м'ясом одразу двох диктаторів Гітлера і Сталіна. Наслідком зіткнення двох тоталітаризмів стали небачені жертви як серед військових, так і серед цивільного населення України, територія між Карпатами і Доном стала Кривавими землями. Такою була для українців ціна відсутності власної незалежної держави.

Наші співвітчизники боролися проти ворогів у різних арміях, але тільки одна формація воювала під українським національним прапором – Українська

Повстанська Армія. Вона була створена у лісистій місцевості Карпат влітку 1942. Відділи УПА, складені з місцевого населення, протидіяли планам Німеччини з економічної експлуатації країни, вивезенню населення на примусові роботи до Рейху.

УПА дезорганізувало німецьку окупаційну адміністрацію на Волині: деякі території були тимчасово звільнені від нацистів. На звільнених територіях діяло українське самоврядування під захистом УПА [3, с. 153].

Населення західної частини України вбачала у Німеччині союзника проти окупації з боку СРСР. Однак пізніше стало зрозуміло, що доведеться боротися проти двох загарбників.

Лісовим братам випала нелегка доля – воювати на обидва фронти, не маючи жодної підтримки ззовні, покладаючись лише на зусилля місцевих.

УПА мала збройні сутички із німцями, однак після повернення радянських військ боротьба стала ще запеклішою. Наприкінці 1943 – початку 1944 року, з наближенням радянських військ (1-й Український фронт, 13-а і 60-я армії) до районів дій УПА, окремі загони УПА чинили їм збройний опір спільно з вермахтом.

Українці усвідомлювали, що з приходом радянської армії про волю не варто й думати, тому боролися до кінця. Недарма одним з їхніх гасел було: «Ми переможемо навіть якщо загинемо!».

Однак сили були нерівні й українці намагалися відстояти свої землі від двох завойовників – і тих, що тікали, і тих, які наступали знову.

Але проти регулярної армії партизани були малоефективні. Їх метод – партизанські дії в тилах: засідки на шосейних дорогах, обстріли машин, вбивства окремих військовослужбовців, нападу на військові склади, диверсії на комунікаціях. ОУН-УПА намагалися зірвати мобілізацію і поставки продовольства для Червоної Армії [4, с. 242]. У Карпатах точилася кривава боротьба, яка зі світової перетворилася на братовбивчу.

Таким чином ,Українська Повстанська Армія у нелюдських умовах боролась проти східних і західних завойовників. Вони знали, що у цій війні вони не переможуть, але мали єдину мету – волю для України, і заради неї боролися.

Література

1. <http://www.ww2.memory.gov.ua/mif-4-vijna-dlya-ukrayiny-pochalasya-22-chervnya-1941-roku/>
2. <https://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36052-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0+%D1%83+%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D1%96%D0%B9+%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9+%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96+>
3. Сергійчук В. ОУН– УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. – К.: Дніпро, 1996. – 496 с.
4. Центр досліджень визвольного руху. Українська повстанська армія: Історія Нескорених. – Львів: ЦДВР, 2007. – 352 с.

УКРАЇНЦІ У ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

Перша світова війна стала однією з трагічних сторінок в історії українського народу. Осмисленню ролі українців у цій події на теперішній час ще не приділили достатньо уваги ні українські історики, ні літератори. Цьому був ряд причин: революція і громадянська війна, становлення радянської влади викликали більше зацікавлення радянських дослідників, ніж імперіалістична війна.

В Україні із здобуттям незалежності Першу світову війну почали розглядати як самодостатню подію, яка мала величезний вплив на подальшу долю української держави. Вийшли друком дослідження, присвячені цій темі [1, 2] та багато інш. Однак, не всі аспекти впливу війни на долю українців наразі досконало вивчені. Саме події війни стали каталізатором формування українських збройних формувань, які з часом відіграли значну роль у становленні української незалежної держави. Трагізм ситуації полягав іще у тому, що українці в цій війні змушені були воювати один проти одного. Саме розгляду проблеми участі українців присвячена наша робота.

Територія нинішньої Української держави перед Першою світовою війною входила до складу двох імперій – Російської й Австро-Угорської. Одразу після початку Першої світової війни українські землі перетворилися на театр бойових дій або прифронтову зону між російською армією та військами австро-німецького блоку. На цій території діяв російський Південно-Західний фронт, до якого у 1916 р. додався ще й Румунський. За оцінками дослідників, до російської армії було мобілізовано близько 4,5 млн українців, а до австро-угорської – 250 тисяч.

Саме під час Першої світової війни почався процес формування українських збройних національних загонів. У австрійській армії була вже 1914 року сформована перша українська національна частина – добровільний легіон (полк) Українських січових стрільців в кількості 2500 осіб. Також 14 серпня 1914 року у Львові був створений «Союз звільнення України» як позапартійне об'єднання, що виступало за автономію української Галичини та створення незалежної України з українських земель Російської імперії. Його очолювали Олександр Скоропис-Іолтуховський, Андрій Жук і Володимир Дорошенко.

Політичні партії Західної України підтримали уряд Австро-Угорщини та Німеччини у війні з Росією, сподіваючись після поразки Росії на допомогу цих держав в отриманні автономії. Активізація політичного руху згодом сприяла створенню у 1918 р. на Західноукраїнських землях Української Національної Ради та проголошенню Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) Урочисте оголошення про акт воз'єднання між ЗУНР та УНР відбулося 22 січня 1919 року. Однак цей факт мав чисто символічний характер, оскільки і ЗУНР і УНР проіснували недовго.

У Росії ж більшість українських організацій підтримали царський уряд, розраховуючи, що після перемоги Антанти українські землі Росії й Австро-Угорщини утворять автономію у складі Російської імперії. Після падіння спочатку російського самодержавства, а потім Тимчасового уряду, в кінці 1917 року на підконтрольній Росії території виникла незалежна Українська держава – Українська Народна Республіка. Вона не протрималася довго і була окупована більшовиками. Коли на зміну більшовикам прийшли німці та австрійці, УНР була відновлена, але майже відразу ж замінена гетьманатом Павла Скоропадського, який значно більше влаштував Берлін і Відень, ніж соціалістичний уряд Центральної Ради. Однак, і Німеччина, і Австро-Угорщина 1918 року боролися вже не за перемогу, а лише за досягнення компромісного миру. І у Берліні, і у Відні добре розуміли, що в межах такого миру ніхто Україну як сферу впливу їм не залишить, і тому не виявляли особливої цікавості до зміцнення української державності. Створенню ж української армії вони прямо перешкоджали, побоюючись, що вона може стати ворожою Німеччині й Австро-Угорщині. Адже така армія складалася б головним чином із селян, у яких окупанти реквізували провізію.

Як відомо, УНР не змогла зберегти свою незалежність. До кінця 1920 року вся її територія була окупована Червоною Армією.

Таким чином, у Першій світовій війні українці були розділені на два табори й опинилися по обидва боки ворогуючих імперій, які мали свої загарбницькі плани щодо України. В українських губерніях Російської імперії українські політичні сили закликали своїх співвітчизників її захищати, а в Східній Галичині, Буковині й Закарпатті – стати на захист Австро-Угорської імперії.

Перша світова війна розколола українські політичні сили. Вони не розраховували на здатність України самостійно визначити свій подальший шлях, зважаючи на могутність Австро-Угорщини, Німеччини та Росії. не усвідомлювали, що перемога будь-якої з воюючих сторін не забезпечувала українцям відродження їхньої державності. Патріотизм українців по обидва боки фронту реально працював на Російську й Австро-Угорську монархії.

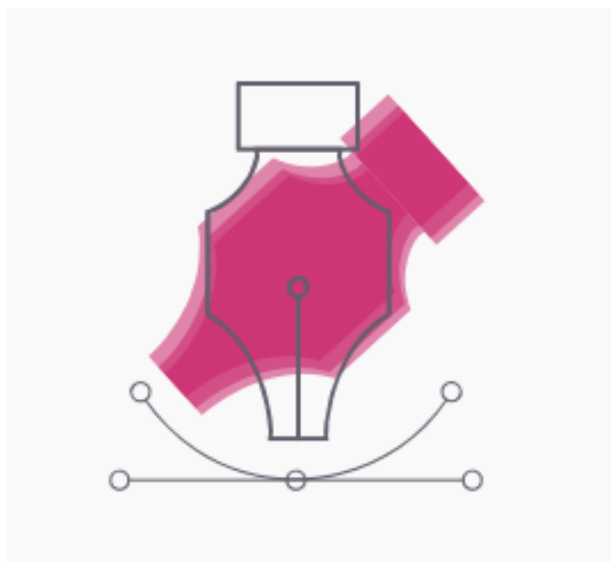
Світова війна та її наслідки стали каталізатором революції в Росії і Австро-Угорщині. В обох випадках українці брали активну участь у революційних подіях, намагаючись використати їхні результати для своїх національних інтересів. Однак, український національний рух жорстоко придушувався російською владою. В Австро-Угорщині він розвивався під контролем влади і не мав перспективи завершитися утворенням національної держави. Все ж таки, незважаючи на велику кількість негативних факторів, через події Першої світової війни українці отримали позитивний досвід нехай і не до кінця реалізованої української державності, який зіграв важливу роль у подальшому розвитку українського національного руху.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України: навч. посібник / О.Д. Бойко. – К.: Академвидав, 2008. – 688 с.
2. Реєнт О.П., Сердюк О.В. Перша світова війна і Україна / О.П. Реєнт, О.В. Сердюк – К.: Вища школа,

Секція 2

Зображення війни в літературі та мистецтві.
Термінологія військової галузі

Ю. Д. Боровинська, студентка (*ХНУРЕ, Харків*)

О. Г. Євсюкова, асистент (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

ОБРАЗ ЖІНКИ В КІНОПОВІСТІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА «УКРАЇНА В ОГНІ»

Друга світова війна забрала життя мільйонів людей, а ті, хто залишився живий, відчули на собі весь страшний тягар її жорстокої вдачі. Особливо важко прийшлося жінкам, які не тільки доглядали поранених у військових шпиталях, не тільки партизанили нарівні з чоловіками, а були змушені працювати поряд з фашистською нечистю, були рабнями на німецьких біржах та у німецьких родинах. Олександр Довженко, людина-патріот, яскраво відобразив думки і почуття простої української дівчини, душу якої було сплюндровано фашистами.

Тоталітаризм – лише одна із форм державного устрою, проте вона мала контроль влади над індивідом, який підтверджується тисячолітнім тривання патріархату. В часи сталінізму відбувалося посилення позицій тоталітарної держави. В таких умовах жінка зазнала найбільшого контролю. Вона підпорядковується чоловікові одразу у двох вимірах: як головному в родині і як представникові механізму тоталітарної держави. Патріархат наділяє чоловіка функцією оцінки чужих вчинків та правом карати винних. Прикладом є Довженкова «Україна в огні». «Україна в огні» – це вражаюча кіноповість, яка поєднала: патріархальні, національні, класові, гендерні мотиви.

Дзеркалом великого суспільства залишається сім'я. Це – патріархальна одиниця в межах великого патріархального цілого. Вона діє як урядовий підрозділ держави, що керує своїми громадянами через голів родин – чоловіків, які мають абсолютну владу над жінками та дітьми.

На час Другої світової війни – коли тривають описані Довженком події – патріархат став соціальною константою як у Радянському Союзі, так і в гітлерівській Німеччині. Здобутки фемінізму першої третини століття послідовно й успішно нівельовано на державному рівні. Патріархат розподіляв та контролював функції жінок, залишивши їм суто біологічні. У кіноповісті «Україна в огні» це зображено дуже промовисто. Довженко повністю викреслює жінку з простору активних воєнних дій.

Друга світова війна. Жінки масово залишаються на окупованій території, ставши легкою здобиччю для гітлерівських військ. Коли війна владно заповонила собою не тільки розум, а й увесь навколишній світ, коли німці повинні були з'явитися у рідному селі, Олеся вирішила віддатися останньому з наших бійців, щоб німці не збезчестили її і в такий спосіб ще один раз не принизити її народ. Ця ніч стала вирішальною для усього її подальшого життя. Дівчина щиро покохала хлопця, відкрила йому свою душу. І Василь Кравчина оцінив цей дарунок. Він також віддав своє серце Олесі, покохав її за щирість, за гарячу любов до Вітчизни.

Олеся постійно перебуває під контролем батька, який відправляє її на примусові роботи до Німеччини. Згодом, не витримавши наруг господарів фон

Краузе, вона втікає, переходить лінію фронту і повертається до рідного села. Автор лише натякає, що сталося з героїнею на важкому шляху: «Не питайте, якою ціною добралася вона додому. Бо тоді ви розстріляєте її за аморальність» [1, с. 67]. І вже згодом, біля того ж перелазу, відбувається нова зустріч закоханої пари. Олеся посивіла, втратила красу, але Василь Кравчина цінує її за велич характеру і не зважає на те, що відбувалося із її тілом протягом часу.

Жінка залишається об'єктом обміну й на пізніх етапах розвитку суспільства, для неї мало що змінюється навіть тоді, коли чоловіки стають учасниками історичного процесу – її тіло так само контрольоване ззовні, фактично вона залишається підпорядкованою родинним формам організації суспільства [3, с. 406]. Протилежним образом Олесі є її подруга Христя. Вустами цієї дівчини постійно промовляє зганьблена українська жінка. Христя отримала менш патріотичне виховання. Дівчина не менш красива й обдарована, ніж Олеся, але значно емоційніша. Вона проклинає радянську армію, яка відступила і залишила Україну ворогам; ненавидить нацистів. Христя не перебуває під тиском сильного батька, вона не хоче приймати страждання як долю і зневажає слабких чоловіків, у цьому разі – радянських воїнів. Смілива Христя бере шлюб з німецьким офіцером. Вона не отримує величезної насолоди від такого співжиття, але це краще, ніж умови, в яких перебувала раніше. Кульмінацією стає монолог Христини перед радянськими партизанами: дівчина не лише говорить про безвихідь ситуації, в якій опинилася, але й пояснює, чому українські жінки масово віддаються ворогові: «...що зробила я щось запертне, зле і незаконне, що нема в мене ні отієї, що ви казали, національної гордості, ні честі, ні гідності» [1, с. 76]. Прощення від чоловіків-переможців вона так і не отримує: партизани не карають дівчину на смерть, але відправляють спокутувати гріх помстою. Христю прирівняно до чоловіків-дезертирів, внутрішнього ворога.

Таким чином, на прикладі аналізу кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні» бачимо, як родина і традиційне виховання стають інструментами патріархального суспільства та тоталітарної держави. Жінка знову, після короткого періоду державної підтримки в боротьбі за рівні права, стає об'єктом обміну, її функції максимально звужуються, а життєве призначення збігається з біологічним. Чоловік – представник влади та уряду у власному мікрокосмі, і за його посередництва жінка контрольована на всіх рівнях, а отже, недоступна ворогові і залишається державною власністю навіть на залишеній території. В «Україні в огні» Довженко втілює цю ідею настільки послідовно, що цілком ігнорує активну роль жінок у Другій світовій війні.

Література

1. Довженко О. П. Україна в огні : автор передмови О. Підсуха / за заг. ред. Я. В. Гончарук. Київ, 1990. 351 с.
2. Захарчук І. Війна і слово. Мілітарна парадигма літератури соціалістичного реалізму. Луцьк, 2008. 406 с.
3. Мітчелл Дж. Психологія і фемінізм: Радикальна переоцінка психоаналізу Фрейда /перекл. з англ. І. Добропас, Т. Шмігер. Львів, 2004. 480 с.

Д. О. Гармаш, студентка (ХНУРЕ, Харків)

О. Г. Євсюкова, асистентка (ХНУРЕ, Харків) – науковий керівник

ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ ПІД ЧАС II СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ КІНОПОВІСТІ «УКРАЇНА В ОГНІ» О. ДОВЖЕНКА)

Чи знаємо ми щось про долю жінок під час воєнних дій? Я маю на увазі не тих жінок які брали участь у бойових діях і віддавали своє життя заради служіння Батьківщині, а тих що залишилися вдома, у полоні фашистів. Відповідь – ні. Ми чуємо лише «чоловічі» історії про самопожертву та військовий героїзм. Бо опис тих жахів, яких зазнало мирне населення заважає романтизації війни.

Вважається, що питання жіночої долі у воєнних умовах почала підіймати нобелівська лауреатка Світлана Алексієвич на початку 1980-х. Вона, ґрунтуючись на спогадах жінок-червоноармійок, написала книгу «У війни не жіноче обличчя», в якій закликала подивитись на війну жіночими очима. Також, ця тема підіймається у науковому збірнику «Жінки Центральної та Східної Європи у Другій Світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства» за науковою редакцією Гелінади Грінченко, Катерини Кобченко та Оксани Кісь. Я ж хочу довести, що Довженко писав про це ще в своїй «Україні в огні».

Якщо б про війну не було написано ніяких книжок, окрім кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні», цього б було цілком достатньо для того, щоб повністю зрозуміти всі її жахіття. Вона висвітлює ту саму страшну правду, яку не перекрити ніякими красномовними заохочуваннями до героїзму та самопожертви заради системи. Війна – це не красиві й цікаві історії про кмітливість та героїзм солдат, це справжні страждання, біль та смерть реальних людей. Не дивно, що кіноповість одразу заборонили. «Моя повість «Україна в огні» не вподобалася Сталіну, і він її заборонив для друку і для постанови... Прикрита і замкнена моя правда про народ і його лихо. Значить, нікому, отже, вона не потрібна і ніщо не потрібно, крім панегірика... Блюстителі партійних чеснот, чистоплюї і перевиконавці завдань бояться, щоб не збаламутив я народ своїми критичними висловлюваннями...» [1, с. 1]

Зосередився Довженко якраз таки на образі українських селянок під час окупації. Усі центральні жіночі образи в кіноповісті – трагічні, причому порізному. По-іншому й бути не може, зважаючи на те, як зазвичай ставляться до жінок у воєнних умовах. У кожній героїні (Тетяна, Олеся, Христя) окрема своя проблема і свій спосіб боротьби за виживання. Але у всіх їхніх проблем одна причина – війна.

Образ Тетяни Запорожчихи – матір, яка любить свою родину всім серцем, але вимушена проводити синів на війну, на можливу смерть, а дочку на роботи в Німеччину. Зазвичай про неї кажуть небагато, і це розчаровує. Адже Тетяна присвятила все життя дітям, вони – найцінніше, що в неї є.

І таких жінок з поламаними таким чином долями було багато мільйонів по всій Україні, які гинули якщо не від рук фашистів, як Тетяна, то від скорботи. «Ще якісь жалібні слова промовляла Тетяна, біжучи за синами, та вже не було її чути. Уже потонули слова її в морі людського плачу й скорбот, у розлуках, у реві моторів.» [2, с. 2]

Олеся – найсвітліший образ усього твору. Гарна, працююча, скромна, співуча, на всі руки майстриня – одним словом ідеал української дівчини. Як і всі селяни, що не хотіли покидати своєї землі, Олеся залишилася під окупантами. Але ще незадовго до цього вона зважилася на нечуваний вчинок, «що підказав їй грізний, надзвичайний час» [4, с. 4]. Свідомо розуміючи, що буде погвалтована ворогами, вона пропонує себе першому радянському солдатові, якого зустріла. Це, насправді, дуже показовий випадок. Олеся краще віддасть свою «честь» комусь зі своїх, аніж окупантові. І це має своє значення. Сексуальне підкорення жінок ворожого табору здавна було одним із способів підпорядкування іншої нації. [3, с. 31]

Отже жінка в умовах війни – це об'єкт насилля. Звичайні селянки вимушені були захищати «честь» нації без зброї в руках. Сьогодні ми не часто згадуємо про це, про жіночий досвід війни не прийнято говорити, особливо про жінок, які не воювали. Та кожна з них пройшла власні війни: з ворогом, що не бачив у них людей, суспільством, що постійно осуджувало, та з самою собою. Остання – найскладніша, бо після всього пережитого не зламатися та залишитися нормальною людиною вимагає колосальних зусиль. Війни будуть залишатися складовою нашого життя доти, доки ми будемо романтизувати їх, доки мас-медіа будуть пропагувати жертвовність, доки ми будемо знати про війну лише з книжок про солдат-героїв. Треба розповідати інші історії: про згвалтованих жінок, спалених живцем дітей, убитих горем матерів, які втратили все, та мільйони згублених доль. Потрібно вивчати все це для того, щоб люди боялися війни і робили все, щоб не допустити її.

Література

1. Довженко О. Щоденник. 77 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=872> (дата звернення 19.10.2019)
2. Довженко О. Україна в огні. 1943. 96 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=876> (дата звернення 19.10.2019)
3. Кісь О. Жіночі обличчя війни: ключові теми і підходи у західній феміністській історіографії. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій Світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства: зб. наук. праць*. Київ, 2016. 335 с.
4. Яременко В. Жіночі долі у вирі Другої світової. *Дзеркало тижня*. 2016. №16. URL: <https://dt.ua/HISTORY/zhinochi-doli-u-viri-drugoyi-svitovoyi-.html> (дата звернення 19.10.2019)

А. О. Євмінова, студентка (*ЖКК ХНУМГ ім. О.М.Бекетова*)

О. С. Орел, викладач історії (*ЖКК ХНУМГ ім. О.М.Бекетова*)

ЗОБРАЖЕННЯ АТО В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Український народ протягом своєї багатовікової історії створив високохудожню літературу, яка посідає гідне місце в світовій культурі. Українська література має велике суспільно-політичне, пізнавальне і виховне значення, бо в ній показано історію народу, його боротьбу проти соціального і національного гніту, боротьбу за волю та щасливе життя. У літературі правдиво відображена соціальна дійсність: різні етапи життя народу, його надії і прагнення. [1 (2)]

Війна – це не лише біль, жах, руйнування та смерть, а ще й потужний каталізатор для розвитку літератури.

Війна в свідомості українського письменника звелася до ролі тропу, якоїсь метафори, котру поети залюбки використовували у назвах книг, наприклад, Сергій Жадан «Балади про війну і відбудову» (2001) або Мар'яна Савка та Маріанна Кіяновська «Кохання і війна» (2002) [2 (1)]

Сьогоднішня російсько-українська війна не стала винятком. На сучасному видавничому ринку спостерігається серйозне поживлення такої літератури: протягом останніх років вийшла друком досить велика кількість різноманітних видань про події на Сході країни, серед яких важливе місце займають і твори від наших військових.

Письменник узагальнює життєві явища, створює типові образи, виявляючи при цьому своє ставлення до подій. Значення письменника, його творчості, а отже літератури, виявляються у тому, наскільки правдиво виражені інтереси і мрії народу. Художня творчість повинна служити людям. З літературних полотен ми дізнаємося про минуле, про сучасне, бачимо мрії людини. В нашій уяві формуються нові поняття, в душах народжуються не знані досі почуття. Саме літературні твори ми сприймаємо насамперед серцем, а вже потім практичним розумом.

Книжки зараз так чи інакше торкаються теми російсько-української війни, значно більше, ніж може здатися простому відвідувачу української книгарні. Однією із перших дослідниць, які спробували якось кількісно

окреслити це явище, була Ганна Скоріна. Вона склала відомий список літератури про АТО, до якого потрапили близько 150-ти паперових видань, а також безліч електронних книжок та онлайн-щоденників.

Серед книжок, написаних цивільними авторами, можна виділити дві умовні категорії: книжки масової літератури та книжки «високої полиці». І не те щоби це була «дуже висока полиця», але якщо порівнювати її з масовою воєнною літературою, яка виходить зараз в Україні, то романи «Інтернат» Сергія Жадана, «Довгі часи» Володимира Рафеєнка чи книжка «Літо-АТО» Олафа Клеменсена – це видання, які варто було б відділити від усього іншого. Про книжку Клеменсена говорять якось менше, ніж про дві інші, але до масової літератури вона також належить. Це метафорична рефлексія, спричинена війною та Революцією Гідності, яка певною мірою навіть виходить за межі означення «воєнна література».

Інша категорія, яку ми умовно називаємо «масовою літературою», досить широка. Тут є і жанрова література (кіноповість «Укри» Богдана Жолдака, бойовик «Позивний Бандерас» Сергія Дзюби та Артемія Кірсанова), в якій активно використовуються кіношні кліше, і більш притчеві, але від того не менш масові тексти типу «Чорного сонця» Василя Шкляра.

Окремо треба відзначити також і мелодрами, які дуже активно розвиваються. Тут варто згадати Галину Вдовиченко з її «Маріупольським процесом», а також Світлану Талан, яка написала романи «Оголений нерв» та «Повернутися дощем». Талан авторка із Сєверодонецька, свідок окупації міста та подальшого його звільнення. Саме про це розповідається у її першій книжці. Там вона намагається розкрити колізію, яка відбувається між людьми, що населяють одне окуповане місто, які вчора жили як одна спільнота, а сьогодні вже перетворюються на ворогів. Наступний її текст став продовженням попереднього, але вже зі зміщеними акцентами в бік драми. Усі ці книжки однозначно виділяються кіношністю у своїй описовості та розгортанні сюжету, тож можна припустити, що вони цілком придатні й для екранізації.

Протягом усього часу бойових дій на сході України, фронт відвідали чимало журналістів. Дехто з них також видав свої великі тексти про цю війну. Відразу можна згадати Сергія Лойка та його «Аеропорт», адже ця книжка вийшла найпершою. Багато хто з військових вважає, що це була робота на замовлення, тому вона не може відображати дійсності війни, але це не відкидає

того факту, що у суспільства був запит на таку літературу. Люди хотіли отримати якусь книжку про ці події вже зараз.

З письменників, які безпосередньо брали участь у бойових діях, хочеться у першу чергу виділити трьох: Артема Чеха, Сергія Гридіна та Бориса Гуменюка.

Артем Чех звертається до есеїстики. Він описує досвід інтелігента, який потрапляє в умови війни, намагається осмислити свій новий досвід та себе у цьому досвіді. Багато хто чекав від цієї книжки розкриття якихось таємниць, імен офіцерів зрадників і тому подібного, але Чех про такі речі майже не пише і навіть зазначає, що усі ці негаразди варто залишити до часу закінчення війни.

Теперішня російсько-українська війна вже давно обросла великою кількістю цікавих та унікальних історій, але далеко не всі вони розказані. Частина бійців, які можуть стати потенційними письменниками в майбутньому, вважають, що їхній час писати про цю війну ще не прийшов. Вони чекають на закінчення конфлікту, щоби мати змогу робити більш масштабні узагальнення та аналізувати війну в цілому. З іншого боку, вже активні автори також не збираються спинятися на досягнутому, вони продовжують збагачуватися письменницьким досвідом й готують до друку нові книжки.[3]

Люди не хотіли війни. Вони хотіли жити. І жили. Солдати теж хотіли жити. І помирали.[4]

Література

1. Василь Слапчук «Війна як дискурс» 17.02.2015
2. «Роль і місце художньої літератури в духовному житті нації», <https://www.ukrlib.com.ua/sochm/printout.php?id=1234>
3. Олександр Мимрук «Від окопів до мелодрами: якою буває українська воєнна проза» 24.04.2019
4. Сергій Лойко «Аеропорт»

Д. А. Єрмоленко, студент (ХНУВС, Харків)

М. О. Овчинников, канд. філол. наук, доц. (ХНУВС, Харків) – науковий керівник

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ТЕМИ «ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ» В ЛІТЕРАТУРІ 1920-Х РОКІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перша світова війна стала однією з основних тем у світовій літературі першої половини ХХ ст., визначила особисті долі і сформувала художні індивідуальності таких письменників, як А. Барбюс, Е. М. Ремарк, Р. Олдінгтон, Е. Гемінгвей, вплинула на творчість письменників країн Європи та Америки. Уряди кожної із країн, учасників цієї війни за переділ кордонів і сфер впливу, дбали тільки про свої інтереси. Різними були умови і наслідки цієї війни для кожної із країн. Проте художнє втілення Першої світової війни у різних літературах має спільні типологічні риси як у проблематиці і пафосі, так і в поезиці (незважаючи на досить вагомий відмінності у творчій манері кожного письменника).

Мета роботи полягає у з'ясуванні особливостей художнього осмислення теми «втраченого покоління» в літературі 1920-х років.

Вплив та наслідки війни на морально-етичний і фізичний стан її учасників для письменників «втраченого покоління» постали тим художнім елементом їхніх творів, який і донині (а особливо в даний час) не втрачає свого злободенного звучання. Тож *актуальність* даної розвідки постає закономірною і зрозумілою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українських досліджень творчості письменників «втраченого покоління» порівняно небагато. Значна частина цих публікацій належать Д. В. Затонському, окремі Г. Й. Давиденко, Т. Н. Денисовій, Т. В. Хом'як.

Виклад основного матеріалу. Епічне художнє осмислення війни характерно для крупномасштабних романів-хронік Р. Роллана, А. Цвейга та ін., що виникли майже в кожній з європейських літератур. Революціонізуючий вплив подій 1914–1918 років показано в романі А. Барбюса «Вогонь» – реалістичному творі, який зруйнував навколо війни ореол парадності і романтики. Песимізмом та відчаєм сповнені книги письменників «втраченого покоління» – літературної генерації, що склалась в європейських та американській літературах протягом десятиліття після закінчення Першої світової війни. Зафіксував її появу 1929 рік. Саме тоді були створені романи «На Західному фронті без змін» Е. М. Ремарка та «Прощавай, зброе!» Е. Гемінгвея.

Герої книг письменників «втраченого покоління» зазвичай зовсім молоді, належать до інтелігенції. Вони індивідуалісти і сподіваються, як герої Гемінгвея, лише на себе, на свою волю; якщо спроможні на рішучий вчинок, то дезертують (лейтенант Генрі).

Герой Ремарка знаходить утіху в дружбі та коханні. Це їхня своєрідна форма захисту від світу, що приймає війну як спосіб вирішення політичних конфліктів.

Роман «На Західному фронті без змін» – це історія вбивства на війні чотирьох однокласників, отруєних шовіністичною пропагандою у школах кайзерівської Німеччини. Удома їм прищеплювали ідею жертвовного служіння Батьківщині і кайзеру, якому, можливо, знадобиться віддати життя. Але цю жертву вони уявляли скоріше в ореолі живописних воєнних сцен на старовинних гравюрах.

Перебування героїв роману на фронті стає ланцюгом нових відкриттів страшної, антилюдської правди про війну. Оповідь ведеться від першої особи і нагадує фронтовий щоденник. Опис воєнних подій, в яких бере участь головний герой Пауль Боймер, перемежується зі спогадами про мирний час і сумними роздумами про несправедливість і зло світу, що уособлюється у війні.

Покоління Пауля Боймера «втрачене» вже тому, що пережило всі жахи війни, не переживши ще нічого іншого у своєму короткому житті. Пауль Боймер усвідомлює, що, навіть виживши на війні і повернувшись до мирного життя, його покоління назавжди залишиться зайвим.

Письменник не ставить за мету знайти справжніх винуватців війни. Ремарк переконаний, що політика – це завжди погано. Єдине, що він може протиставити війні, – це світ природи, життя в його первинних формах.

У романі «Прощавай, зброє!» Гемінгвей намагається художньо розкрити, як війна позбавляє людину права на гідне життя і діяльність. Герой роману Фредерік Генрі – звичайна людина, яка живе сьогоднішнім днем і не дуже прагне замислюватись над безглуздям цієї війни. Фронтові будні поступово розвіюють «рожевий туман». Доля зв'язує Фредеріка з Катрін Барклі, медичною сестрою місцевого лазарету. Їхнє кохання в атмосфері війни і страждань проникнуте відчуттям трагізму, майбутньої катастрофи.

Гемінгвей не прикрашає свого героя. Він змальовує його достатньо цинічним, позбавленим будь-яких політичних або моральних ідей. Генрі не стає упевненим супротивником війни, який готовий боротися за свої нові переконання. Він індивідуаліст і думає тільки про себе і свою кохану жінку. У фіналі письменник приводить свого героя до усвідомлення жорстокості, безглуздості життя, загубленості людини у великому і ворожому світі.

Роман «Прощавай, зброє!» показує генезу «втраченого покоління», яке зазирнуло у безодню війни.

Висновки дослідження. Література «втраченого покоління» намагалась знайти соціальні і психологічні, моральні й політичні причини божевілля війни і показати її як провину цивілізації, що не спромоглася їй протистояти.

Література

1. Давиденко Г. Й. та ін. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. Київ, 2009. 488 с.
2. Денисова Т. Н. Літературний процес ХХ сторіччя. *Вікно у світ*. 1999. № 4. С. 5-74.
3. Затонський Д. В. Перечитуючи Ремарка. *Вікно у світ*. 1999. № 2. С. 73 – 90.
4. Хом'як Т. В. Виразник настроїв «втраченого покоління». *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1997. № 3. С. 34 – 37.

О. А. Іванюк, студентка (*ХНУРЕ, Харків*)

О. О. Гладченко, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

В. Л. Циганенко, канд. філол. наук, доцент, зав. кафедри українознавства (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

УКРАЇНСЬКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА В РОКИ ВІЙНИ (1941–1945)

Війна сколихнула радянську українську літературу, як могутній грім, сколихнула і скликала на бій. Заграви й великі пожежі, вибухи бомб над головами мирних людей, дороги війни, вкриті вирвами та розбиті могутніми танками, вбиті й поранені невинні люди, перші повішені німцями на безлюдних міських площах – уся страшна і кривава історія найбільшої битви в історії людства знайшла хоч невеликий, але яскравий відбиток в українській художній літературі. На початку війни в Києві, як і в інших містах, ночі були грізні й неспокійні. Потяги відходили на захід. Обгорнуті брезентами на величезних платформах рухалися потоки знаменитих танків «КВ» і «Т-34» на захід. Пил старовинних українських доріг, знятий сотнями тисяч солдатських чобіт та великою кількістю танків, не встигав осідати за ніч. У бій ішли полки за полками, дивізії за дивізіями, армії за арміями. У колодязях не вистачало води, щоб напоїти людей і тварин та залити карбюратори машини. Боєприпаси величезними горами лежали на станціях, на степових дорогах. Армії забирали їх за одну ніч, і на їх місці зростали нові, ще більші гори. Не можна було знайти бодай клаптика землі, не обпаленого війною.

Кожна людина України ненавиділа німецьких загарбників. Не обійшла стороною війна й письменників, які, як один, стали солдатами з першої хвили війни. Поети, прозаїки, драматурги йшли боротися з ворогом не тільки за допомогою пера, а й одягали шинелі та брали до рук зброю і разом з тисячами добровольців їхали на фронт. Серед них були Олександр Корнійчук, Андрій Головка, Микола Бажан, Іван Ле, Леонід Первомайський, Петро Дорошко, Олекса Десняк, Кость Герасименко, Сергій Воскресенко, Юрій Шовкопляс, Степан Крижанівський, Любомир Дмитерко, Анатолій Шиян тощо.

Настала сувора та грізна година. Смертельна небезпека нависла над головою людей та вітчизни. Кожний з письменників мав можливість підтвердити, як гаряче й глибоко він любить свій народ, свою рідну землю та своїх вождів.

Незважаючи на перші поразки від битв з ворогом, кожен бачив перемогу, що рухається назустріч хоробрим. У тяжкі часи зневіри треба було мати силу духу й натхнення, щоб за допомогою слова підтримати, надихнути на тяжкий, тернистий шлях до тріумфу.

За час війни цю важку ношу несла саме українська поезія, що посіла перше місце серед інших жанрів літератури. Кожан подія, навіть незначна на перший погляд, знайшла своє відображення в літературі: ліриці й епосі, баладі й агітці, бойовому лозунгу і сатиричній строфі, пісні й поемі, віршованій повісті і романі.

Для підтримання бойового духу й сприяння рішучих дій при веденні боротьби з ворогом спочатку твориться коротка бойова пісня, віршовий заклик, агітація, полум'яний марш. Але пізніше до поезії додаються інші жанри. Усі події, стосунки переносяться на папір, де постають герої з різноманітними людськими стосунками в усій складності й глибині. Усе переплітається та оживає: трагічне, смішне, грізне, веселе, спокійне та бентежне. Усі позитивні риси характеру передаються за допомогою почуттів. Усе пережите письменниками переноситься на папір зразу, не відкладаючи на потім.

Творчість Юрія Яновського, особливо його новели, наповнені гордістю за український народ, за його любов до України та внесок у перемогу в Другій світовій війні. Крім згаданого письменника велику роль у піднесенні бойового духу та оспівування хоробрості вояків відіграли Андрій Головка, Юрій Смолич, Іван Ле, Петро Панч, Семен Склярєнко, Натан Рибак, Олекса Кундзич, Вадим Собко, Василь Кучер, Анатолій Шиян, Леонід Смілянський.

Крім письменників, що пройшли війну й повернулися у мирне життя творити прекрасне, є багато митців, які, захищаючи нашу рідну землю від ворожої навали, так і залишилися на полі бою, перекриваючи шлях ворогам. Це: Яков Качура, Олекса Десняк, Костянтин Герасименко, Ігорь Муратов, Леонід Зимний, Микола Трублаїн тощо.

Прозові твори створюються на основі подій, що, у свою чергу, творить історію народу. Пройде небагато часу, і письменники почнуть писати про події, що стануться, передбачати майбутнє народу. У творах будуть описані не тільки трагічні сторінки війни, а й буде змальована людина проста, розумна, зі своїми мріями й переживаннями, з кришталєво чистою та неповторною любов'ю до свого народу, до своїх близьких. Один великий творець колись сказав: «Історія обирає в герої завжди особу значну, яка мала зв'язок, відносини і зіткнення з безліччю інших людей, подій і явищ, навколо якої повинен створюватись весь її вік та час, коли вона жила. Епопея охоплює не окремі риси, а всю епоху, в якій існував герой зі способом думок, вірувань, умінь і навіть знань, яких досягло в той час людство. Весь світ на величезному просторі висвітлюється навкруги самого героя».

Література

1. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М. : Худож. лит., 1975. – С. 234–407.
2. Вздутьська Валентина. Сучасні стратегії прочитання «Потерчат» В. Рутківського [Електронний ресурс] / Валентина Вздутьська. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/103#3>
3. Гаврош Олександр. Характерник літературного степу [Електронний ресурс] / Олександр Гаврош. – Режим доступу до статті: <http://litakcent.com/2011/02/02/harakternyk-literatur-noho-stepu/>
4. Дерманський О. Бабуся оголошує війну / Олександр Дерманський. – Вінниця: Вид-во «Геза», 2006. – 154 с.

В. В. Казанцева, методист (*ХГМТ ОДЕКУ, Харків*)

МУЗИ ВЕЛИ У БІЙ

22 червня 1941 року о 3 годині ранку без оголошення війни фашистська Німеччина по-варварськи напала на рідну Батьківщину. В червневу чарівну ніч ворожі бомби і снаряди впали на нашу землю. Україна стала ареною жорстоких, смертельних боїв: 57 дивізій, 1500 літаків, 1200 танків були направлені на неї.

Гітлерівці хотіли зруйнувати все, що було створено розумом та працею людей. Фашизм приніс з собою звірства, розруху, голод, сльози, смерть.

У роки Другої світової війни художники Харкова і Слобожанщини, як і весь народ, працювали на захист Батьківщини. Уже в перші дні на вулицях міста з'явилися плакати. Для швидкого й масового виготовлення їх було створено спеціальний штаб, у роботі брали активну участь як досвідчені, так і молоді художники – А. Страхов, О. Довгаль, О. Хвостенко-Хвостов, С. Бесєдін, В. Касіян, В. Мироненко, М. Ляшенко, Е. Єгоров, І. Шульга, О. Щеглов. [1, с. 442]

Умови воєнного часу вимагали перебудови всього художнього життя, підвищеної уваги до агітаційно- масових форм. Бригади художників виїжджали на фронт, на заводи, у колгоспи, вели активну художню пропаганду і збирали матеріали для майбутніх творів. Кореспондентами фронтових газет, авторами бойових листків були О. Будников, М. Огнівцев, П. Пархет. Багато художників працювали безпосередньо у військових частинах, у редакціях фронтових газет, зі зброєю в руках боролися проти ворога. Нелегкими шляхами війни пройшли відомі українські художники І. Макогон, С. Григор'єв, С. Єржиковський, О. Любимський та майбутні майстри українського образотворчого мистецтва В. Бородай, В. Задорожний, І. Гуторов та інші. Смертю хоробрих полягли в боях за Батьківщину скульптори Б. Іванов та Г. Пивоваров, живописці Ф. Кличко, П. Сударик, О. Нестеренко, графіки В. Нерубенко, Л. Вербицький, П. Горілій. З усіх жанрів образотворчого мистецтва в цей період найінтенсивніше розвивається графіка. Тут перше місце посідають агітаційні види – плакат і сатиричний малюнок. У сатиричних жанрах працювали художники К. Агніт-Скледзевський, В. Гливенко, О. Козюренко, О. Литвиненко. Їхні сатиричні плакати не лише викликали сміх, а й утверджували впевненість у розгромі фашизму.

Однією з визначних фігур у плеяді майстрів української графіки став Адольф Маркович Константинопольський – український живописець та графік, народний художник України, професор. Учасник II Світової війни. Його етюди такі, як «Застава», «Бійці 3-ї розвідроті біля пораненого командира», «Діти війни» та багато інших показують творчі злети і невдачі, еволюцію композиційних пошуків та рішень митця, плідну роботу над відпрацюванням власного колористичного стилю.

Творчість художника визначається, насамперед, вірністю автора своїй темі – Другій світовій війні. Суворими буднями війни, незламній стійкості солдат присвячує художній твір «Фронтові дороги». Своєрідна композиція, стриманий колорит виділяють роботи «З розвідки», «Важка перемога». Взагалі, яку б картину ми не розглядали – у кожній бачимо образне відтворення подвигу людей. Щоразу Константинопольський уміє знайти такі зображальні засоби, такі фарби, такі колорити, які по - новому розкривають тему війни. [3, с.274]

Деякі художники Харкова – Г. А. Цапок, Д. П. Овчаренко, М. П. Огнівцев, О. П. Любимський, М. Я. Каплан і багато тих, що прийшли в мистецтво після війни (В. В. Сизиков, Є. З. Трегуб) працювали на потребу фронту у складі бойових підрозділів чи штабів або захищали Батьківщину зі зброєю в руках. Інші не припиняли творчої роботи. 1942 р. О. М. Довгаль розпочав свою серію «Дорогами війни». 1944 роком датовано картину І. М. Шульги «Переяславська Рада». Багато працювали тоді Г. А. Цапок, Б. В. Косарєв, О. В. Хвостенко-Хвостов, А. Г. Петрицький. Дипломна робота живописця Л. І. Чернова називалась «Підвіз зброї партизанам» (1942), В. Ф. Яценка «У визволеному селі» (1942). Уже тоді було написано чимало портретів кращих людей фронту і тилу [3, с. 353]. Не залишилися байдужими до подій Другої світової війни і письменники України, які теж поділяли долю свого народу. Багато з них пішли на фронт і загинули в боях з фашистами, серед них 14 літераторів – харків'ян: Л. Альтман, М. Аронський, К. Герасименко, О. Десняк, Л. Зимний, Д. Каневський, Я. Качура, Ю. Корецький, М. Кульчицький, Д. Семенов, М. Трублаїні, М. Хошеватський, М. Шпак. Багато письменників працювали у газетах («Комуніст», «Радянська Україна», «За честь Батьківщини та ін.), на радіостанціях (ім. Шевченка, «Радянська Україна», «Дніпро»). Весь свій талант вони спрямовували на піднесення духу народу, на посилення його віри в перемогу над фашистами.

Харківський письменник Ігор Муратов, будучи членом Спілки письменників України, перебував на діючій військовій службі з 1933 року. Був бійцем-автоматником 20-го стрілкового полку 37-ї дивізії, а в битві під білоруським містом Ліда 23 червня 1941 року був важко поранений, потрапив в оточення, а потім у полон. Кишенькова книжечка для заміток з віршами І. Муратова, з метою конспірації записаними між словами українських народних пісень, зберігається у Харківському історичному музеї.[2, с. 300] 1418 днів війни... Митці Харківщини створили чимало творів, які стали свідком мужності нашого народу та одночасно вічним пам'ятником його подвигу.

Література

1. Історія світової та української культури: Підручник для вищ. Закл. світи / В. А. Греченко, І.В.Чорний, В.А.Кушнерук, В.А.Режко. – К.: Літера ЛТД,2005. – 464 с.
2. 22 июня – 9 мая: Писатели Украины в Великой Отечественной. Библиогр. справ. Сост.: Б. А. Буркатов, А. Я. Шевченко, ред..кол.: П. Н. Воронько и др.. – К.: Рад.письменник, 1985.-503с.
3. Рідний край: Навчальний посібник з народознавства/ За ред.. І.Ф.Прокопенка.- 2-е вид., випр..і доп. – Х.: ХДПУ, 1999. – 527с.

Н. А. Кобилко, канд. філол. наук, ст. викл. (ХНУВС, Харків)

Н. О. Кобилко, учитель української мови та літератури, «старший вчитель»
(Вищевеселівська філія Заводської ЗОШ І-ІІІ ступенів Кириківської селищної
ради Великописарівського району Сумської області)

ЗОБРАЖЕННЯ ПОКОЛІННЯ ДІТЕЙ ВІЙНИ В РОМАНІ С. ТАЛАН «ЗЛОВИТИ ПРОМІНЬ ЩАСТЯ»

Світлана Талан увійшла в сучасну українську літературу романом «Коли ти поруч», який у 2011 році був відзначений Всеукраїнським літературним конкурсом «Коронація слова». А у 2012 році світ побачив твір «Не вурдалаки», у якому поєдналися гостросоціальні мотиви з жанром «правдивої історії» («true story»). У 2019 році відбулося перевидання роману під назвою «Зловити промінь щастя». Він присвячений «світлій пам'яті батька, любій матері та усім дітям війни». В одному з інтерв'ю сама письменниця зазначила, що сімдесят відсотків написаного – це історія її родини. Батько Світлани Талан належав до покоління дітей війни, зібравши всі необхідні документи, він подав позов до суду на відшкодування, повернувся додому й помер. Сама письменниця чула, як у суді таких людей називали вурдалаками [1]. Так у неї виникла ідея написати твір про ціле покоління не дітей, а скоріше жертв війни: «Тепер нас називають дітьми війни. Якось це неправильно. Війна вмивається людськими слізьми, живиться тисячами загиблих людей, запиває їх людською кров'ю, йде по кістках, руйнує не лише міста та села, але й душі. Вона жорстока, вона – вбивця, вона – розлучниця, вона відібрала, вкрала та зжерла, нещадно проковтнула наше дитинство. Війна не може мати дітей, але нас чомусь називають дітьми війни...» [2, с. 66].

Події твору, описані в першій частині «Спогади з дитинства», відбуваються напередодні Другої світової війни, звідси й походять психологічні травми головних героїв: «Наше покоління зараз називають дітьми війни. І не лише тому, що на нашу долю припали жахіття війни. Ми пережили випробування ще й голодом та бідністю. З раннього дитинства вже знали не на словах, що таке важка праця. Діти війни – особливі люди» [2, с. 15].

Марійка, головна героїня, народилася в маленькому мальовничому селі на Поліссі й була найстаршою дитиною в сім'ї. Дівчинка згадує, що батьки все життя працювали в колгоспі. «А ще у нашій маленькій хатинці з нами проживала таткова сестра... Звали її всі Тьотею, і так до неї прилипло це слово, що часом ми забували, яке у неї ім'я – Тьотя та Тьотя. А ще з нами жила материна сестра зі своєю донькою Наталею» [2, с. 16-17]. Дорослі бралися за будь-яку роботу, працювали зранку до вечора, але не за гроші, а трудодні. Заробленого зерна на всю родину не вистачало, тому змалечку в кожного були свої обов'язки: брат Сашко пас корівку, а дівчатка рвали зілля, щоб потім насушити на зиму для своєї годувальниці. Полегшення приходило з настанням весни, адже із цвіту акації та конюшини мати пекла оладки. Із гіркотою Марійка згадує, як хрещена мати брала її в ліс по ягоди: «Йду додому, і мені соромно повертатися з одним кошиком. Обмию ввечері ноги у річці, мати прикладе до порепаних підошов листя подорожника, примотає ганчіркою, а на ранок знову ходжу босоніж» [2, с. 23]. Не з чужих оповідок дівчинка знала, що таке голод. Досить часто він штовхав людей на злочини: крали картоплю з колгоспних буртів, збирали колоски, за які об'їждчик дітей бив до кривавих ран, а дорослих садив до в'язниці.

Велика Вітчизняна війна почалася, коли героїні було п'ять років. Вона до кінця так і не могла усвідомити, що означало те слово, але відчувала, що крилося в ньому щось «страшне, зловісне, недобре». У літній спекотний день батька забрали на фронт, а в їхнє село вступили німці. У спогадах Марійки вони часто навідувалися до них за харчами, але, бачачи дітей, не робили обшуки. Можливо, у цей момент загарбники згадували своїх. Неодноразово німці жаліли їх: віддавали недоварені кістки, захистили Тьотю від поліцая, який хотів її убити, залишили корову, без молока якої б діти померли, навіть лишили живим батька, який урятувався з полону.

У сорок четвертому році Марійка пішла до школи. Брак одягу, чорнил, постійне недоїдання не применшили жаги до знань. У дітей виховували вдячність товаришу Сталіну за світле майбутнє, вони по-справжньому вірили, що він піклується про них, як рідний батько. Саме в школі героїня знаходить свій ідеал, яким була перша вчителька Надія Іванівна, і в той же час із кожним днем усвідомлює жахіття війни. Усе частіше Марійка спостерігає дитячу смерть від німецьких мін, що залишилися в землі: весела дівчинка Христинка, брати Коля та Вася, які в пошуках харчів прийшли аж із Москви.

Звичайно, найбільшим святом, яке закарбувалося назавжди в пам'яті героїні, був день визволення села від загарбників – двадцять перше вересня тисяча дев'ятсот сорок четвертого року. «Я ніколи не забуду це свято – перший день нашої перемоги. Скільки ж то радощів було в очах людей! Радощів і смутку, бо ще тривала війна, всі чоловіки були на фронті, і жінки не знали, чи повернуться вони додому, чи ні» [2, с. 52].

Перше видання роману Світлани Талан мало назву «Не вурдалаки». В українському фольклорі вурдалаками називалися міфічні істоти, мреці, що повстали з могил. Вони висмоктували кров у живих людей і могли перетворювати їх на подібних собі. Для популярних жанрів літератури, таких як фентезі та горор, назва роману виправдана. Але авторка пише «true story». Назва твору розкривається в третій частині, де головна героїня вирішує видати книгу про життя дітей війни. Вона разом зі своїм чоловіком належали до того покоління, усе життя віддано пропрацювали в школі, а в незалежній державі змушені жебрати, судитися за доплати, установлені законом. Пихата суддя Пірсик Марина Григорівна розлючено кидає Романові: «“Претесея та претесея! – кричить вона знову. – Ви не діти війни!” – “А хто ж?!” – я остовпів. – “Ви – вурдалаки!”». Письменниця розмірковує над питанням, яке моральне право мала суддя так називати людей, дитинство яких нещадно знівечила Друга світова війна.

Отже, у романі Світлани Талан «Зловити промінь щастя» на протиставленні добра і зла, людяності й жорстокості, совісті й нахабства зображено покоління дітей війни.

Література

1. Письменниця Світлана Талан: «Маю право писати про війну». URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/pismennicya-svitlana-talan-mayu-pravo-pisati-pro-v/>
2. Талан С. Зловити промінь щастя: роман. Х.: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 304 с.

І. І. Комишан, студентка (НУЦЗУ)

А. С. Промська, канд. філол. наук, ст. викл. (НУЦЗУ) – науковий керівник

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ Й УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Komyshan I. I. THE PARTICULARITY OF THE TRANSLATION OF NEOLOGISMS IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES (The theoretical aspect).

In the article we considered theoretical features of translation of neologisms from Ukrainian to English and vice-versa, as well as processes of adaptation of them in Ukrainian linguistic system. Having analyzed the work of linguists devoted to the neology and neologisms as well as the phenomenon of linguistic purism, we outlined the relevance of our work – a tendency to avoid problems of incorrect translation from Ukrainian into English and vice-versa. The main ways of the translation such as: transcription, transliteration, calculation, descriptive method, translation with the help of direct intervention as well as approximate translation have been outlined. It has been proven that the way of the translation of the neologism depends on the context of its usage.

Key words: English and Ukrainian languages, translation, neologism, neology, ways of word formation, purism, barbarism, transliteration.

Сьогодні під впливом технічного процесу та глобалізації ХХІ сторіччя суспільство зазнає стрімких змін в усіх сферах життя. Не виключенням стає й мова, оскільки окрім стабільності та нормативності лінгвістичної системи, важливим залишається й процес поповнення її новими словами, термінами й поняттями паралельно із виникненням нових реалій залежно від розвитку нації на певному історичному етапі.

Відзначимо, що одним із джерел поповнення словникового запасу виступає процес утворення **неологізмів** чи так званих нових слів, які є предметом вивчення лінгвістичної науки **неології** – розділу мовознавства, який «займається вивченням нових слів – способів їх утворення, типів значень, сфер використання тощо [5]. Однак через запозичення великої кількості іншомовних слів на позначення тієї чи іншої нової реалії й подальша адаптація їх в національній мові, так звана асиміляція до певної мовної системи, спричиняє певні труднощі під час перекладу, тому що такі слова або ще не фіксуються словником або проходять складний шлях адаптації до тієї мовної система, яка й запозичує певне слово з іншої мови. Особливо лексичний запас сучасної української мови збагачується шляхом запозичення з інших мов, особливо англійської, за допомогою вживання варваризмів чи адаптації запозичених слів до української мовної системи із сфери Інтернет-технологій, ІТІ, Інтернет-комунікації й Інтернет-сленгу, наприклад, такі слова як: лайкати, постити, сканувати, баг, нативний, ламер, движок, факап, пост, тред, юзер тощо.

Окрім того, існує тенденція до використання перекладачами нових слів в рідній мові, уникаючи трансліту, скорочень чи надмірного виникнення

варваризмів, що активізує явище **пуризму** «(франц. purisme, від лат. purus – чистий) – крайній вияв турботи про чистоту літературної мови, культуру мови, орієнтація на встановлення суворих правил дотримання літературних норм, оберігання мови від впливу іншомовних запозичень, очищення її від нелітературних явищ (діалектизмів, просторіччя тощо) [3] в багатьох країнах Європи й України зокрема. Найчастіше власне українські відповідники функціонують в науковій сфері й ЗМІ, що є не зовсім виправданим й зрозумілим у міжнародному середовищі й провокує виникнення проблем перекладу з української мови на англійську й навпаки та кодифікації таких лексем (наприклад, «неділка» замість «атом», «стіжок» – «конус», «рівник» – «екватор», «маятник» – «хитун», «цідило» – «фільтр» тощо), що й спричинило **актуальність** нашої роботи. За твердженням К. М. Машковцевої «неологізми є особливим шаром лексики кожної мови, який має статус найбільш нестійкого та змінюваного, що робить неможливим укладання загального словника неологізмів» [1, с. 27]

Зазначимо, що багато науковців та культурних діячів активно підтримують так зване «очищення» рідної мови від запозичень. Наприклад, сайт *Gazeta.ua* опублікував матеріали проекту «Словотвір», під час роботи якого було зібрано низку українських слів, які здатні замінити популярні запозичення, а саме: замість «барбершопу» пропонують вживати «голярня», «лайку» – «вподобайка», «ок» – «гаразд», «юзер» – «користувач», «лайфхак» – «лазівка», «аплікація» – «застосунок», «wtf?» – «якого біса?», «хештег» – «кришмітка», «гімн» – «славень», «інвент» – «захід», «бат» – «хиба», «чизкейк» – «сирник», «кавер» – «переспів», «пазли» – «складанка», «меню» – «стравопис», «шлагбаум» – «перепин», «дедлайн» - «реченець» тощо [6].

Мовознавці усього світу з питань вивчення й функціонування неологізмів (наприклад, К. Машковцева, В. Гак, Ю. Жлуктенко, В. Заботкіна, Ю. Зацний, Ю. Шевельов, І. Андрусак, Л. Бархударов, В. Карабан, В. Заботкіна, А. Дамстер тощо), а також з проблем перекладу цих лексем (І. Арнольд, І. Гальперін, А. Янков, R. Fischer та ін.) [1, 2] почали активно досліджувати неологізми, оскільки нові життєві реалії та суспільні процеси потребують нових лексем.

Відзначимо, що у лінгвістиці існує багато визначень терміну «неологізм». Ми звернулися до визначення О. Селіванової: «неологізми – це слова чи сполуки слів, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні...» [4, с. 417]. На думку А. Погорілої та О. Тимчук, складність визначення поняття «неологізм» полягає у його відносності, оскільки нові лексеми залежить від терміну створення та «знаходяться в процесі входження в загальне використання» [2]. Також складність вживання та перекладу цих слів полягає у запізненні фіксації та кодифікації у словниках або й відсутності цих понять [2]. Більшість науковців під час перекладу неологізмів використовують такі основні способи як: транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад, переклад за допомогою прямого включення та приблизний переклад.

Отже, загалом можемо зробити висновки, що утворення неологізмів шляхом запозичення з інших мов, найчастіше англійської, шляхом використання трансліту, скорочень чи надмірного вживання варваризмів, на разі є актуальною тенденцією в сучасній українській мові. Однак існує й інша царина розвитку – активна протидія запозиченням явища пуризму в українській мові, що спровокована тенденцією до очищення мови від надмірних запозичень, діалектизмів, суржику, просторіччя тощо. Саме активне прагнення перекладачів знайти вдалий відповідник в рідній мові замість транслітерації, описового перекладу чи використання варваризмів є на разі актуальною проблемою сучасного українського перекладознавства, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

Основними способами перекладу неологізмів можна назвати такі: транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад, переклад за допомогою прямого включення та приблизний переклад. Також зазначимо, спосіб перекладу неологізму залежить також від контексту, в якому й вживається певне слово. До розгляду способів перекладу під час аналізу дібраних неологізмів ми звернемося в наступній публікації.

Література

1. Машковцева К. М. Особливості перекладу неологізмів з англійської мови українською на матеріалі трактату Е. Саїда «Орієнталізм» / К. М. Машковцева // Студентські наукові студії: Молод. наук. журн. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. – Вип. 1(32). – 2013. – С. 27–30.
2. Погоріла А. І. Особливості перекладу неологізмів українською мовою [Електронний ресурс] / Погоріла А. І., Тимчук О.Т. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/35.pdf>.
3. Пуризм / Українська мова: Енциклопедія [Електронний ресурс]. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um79.htm>.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля. – С. 417.
5. Словник UA: портал української мови та культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovnkyk.ua/index.php?swrd=НЕОЛОГІЯ>
6. Стравопис, вподобайка – 18 українських слів на заміну запозиченням [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/chistotamovlennya/_stravopis-vpodobajka-18-ukrayinskih-sliv-na-zaminu-zapozichennyam/820821.

Л. К. Коротіна, студентка (*ХНУРЕ, Харків*)

А. В. Сергієва, ст. викладач (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

ЗОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ В ЛІТЕРАТУРІ ТА МИСТЕЦТВІ

Друга світова війна виявилася найбільшим в історії людської цивілізації соціальним катаклізмом – за масштабами розмаху та наслідків, колосальністю спричинених жертв, заподіяних руйнувань і матеріальних втрат вона не має аналогів у світовій історії. Окупація Кримського півострова збройними силами російської Федерації у 2014 році та подальша російська збройна агресія на сході України також завдали величезної шкоди державі та українському народу. Військові події пов'язані з Україною були зображені величезною кількістю письменників з дуже різних сторін. Питання зображення війни у літературі є дуже актуальним тому, що для багатьох людей це єдиний шанс дізнатися, що насправді відбувалося під час бойових дій, як змінювалась країна та люди, яких торкнулися події. Мета моєї роботи – дослідити саме ті твори, у яких війна зображена очима її безпосередніх учасників та народу.

Нові публікації на тему конфлікту на Донбасі з'являються дуже часто. Але не зважаючи на їх кількість, немає єдиної точки зору стосовно цих військових дій, їх причин та наслідків, як і стосовно Другої світової війни. Зразком цього можуть бути стаття під заголовком «Україна і Росія разом у пастці війни на Донбасі», у якій аналітичний центр The Atlantic Council пояснює, чому у вирішенні конфлікту в Україні не зацікавлена жодна зі сторін, та стаття Сергія Рябенко, «Гібридні війни Росії: історія, яка повторюється», основна думка якої полягає в тому, що дві свої перші агресії більшовики здійснили саме проти України, щоб вже потім, випробувавши "гібридні елементи" на нашій території та пересвідчившись у їхній дієвості, використати їх у війнах проти інших країн.

«У війни не жіноче обличчя» Світлани Алексієвич – це книга-сповідь, запис історій жінок, яким війна дала в руки зброю для захисту рідної землі від фашизму. Це дослідження духовного світу жінок, що виживали в нелюдських умовах війни. Твір про Другу світову війну, але не про прославлених снайперів, льотчиків, танкістів, а про «звичайних військових дівчаток», як вони самі себе називали. Світлана Алексієвич дуже емоційно розповідає про вплив війни на жіночу психіку, про труднощі, від яких багатьом жінкам було вже не позбавитися навіть після закінчення війни.

«Перший день війни ... Ми на танцях ввечері. Нам по шістнадцять років. Ми ходили компанією, проводили разом одного, потім іншого ... І ось вже через два дні цих хлопців, курсантів танкового училища, які нас проводжали з танців, привозили каліками, в бинтах. Це був жах ... І я сказала мамі, що піду на фронт» – завдяки великій кількості розповідей від першого обличчя, книга дає можливість відчувати, як все було насправді. Відчувати що війна була не десь далеко, а саме тут, зі справжніми людьми, школярами та студентами.

Другим цікавим прикладом того, як війна змінює людину та її цінності є Роман-подорож Сергія Жадана «Інтернат». Він триває три місяці, і за цей час

головний герой, місцевий вчитель української мови, здійснює подорож через блокпости, розбомблені будинки та переповнені вокзали, щоб врятувати племінника. Вчитель Паша, який з учнями ніколи не говорив про війну, ігнорував все, що відбувалось на Донбасі, живучи у свої шкарлупі, раптово стає свідком, учасником цих подій, двічі перетинаючи лінію фронту.

Сам автор описує роман так: «Насамперед, це оптика війни з точки зору цивільного, мирного населення. Спроба показати цю війну очима не військових, не журналістів, не політиків, а саме пересічних українців, які знаходяться на лінії фронту. Про їхній вибір і відсутність у них вибору, про їхню позицію і відсутність у них цієї позиції, необхідність брати на себе відповідальність і відсутність звички брати на себе відповідальність. Весь цей комплекс дуже складних і болючих питань, які багатьох непокоять і турбують. Тому що, зазвичай, всі ми звикли говорити про Донбас, бути експертами по Донбасу, по цій війні. Ми любимо говорити про настрої цивільного населення, але, насправді, не так багато з нас дійсно намагаються зрозуміти, чим керуються місцеві мешканці при тому, чи іншому виборі, чим вони керуються, пристаючи до тієї чи іншої позиції. От власне про це хотілося поговорити».

Дуже реалістично описана атмосфера АТО у книзі «ЛІТО-АТО» Олафа Клеменсена. У ній містично пережиті та поетично трансформовані у вигляді прозорих мініатюр події, які відбувались під час боротьби українців та всього, що їх оточує. Автор грає з образами та асоціаціями. Ато стає іменем скіфської дівчини, опис якої переходить у опис ландшафту місцевості: «Носик з горбинкою. Темні коси. А за тим носиком, за горбочком, біля темного озера-ока, блокпост, розстріляний з танків, з обгорілими до іржавого коліру нашими, українськими бетеерами».

На підставі аналізу цієї літератури можна сказати, що події війн перекроїли життя багатьох, примусили переглянути систему попередніх цінностей, відмовитись від ілюзій минулого і навчитися жити за новими законами. Війна призводить не тільки до величезних людських і матеріальних втрат, вона впливає на свідомість, морально-психологічний стан мільйонів людей. Зображати військові події у літературі від першого обличчя необхідно, щоб люди усвідомлювали, як все відбувається насправді. Завдяки їм складається справжня уява про наслідки війни. Завдяки їй люди усвідомлюють, що війна відбувається насправді.

Література

1. Алексієвич С.О. Олександрівна. Київ: Віват, 2016. 400 с.
2. Жадан С В. Інтернат. Львів : Книги - XXI, 2017. 336 с.
3. Клеменсен Олаф. ЛІТО-АТО. Люта справа, 2015. 320 с. Клеменсен Олаф. ЛІТО-АТО. Люта справа, 2015. 320 с.
4. Куришко Діана. Жадан про "Інтернат": приводячи війну у дім, ти ризикуєш втратити багато. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-42185504>. (дата звернення: 07.11.2019).
5. Тетяна Савчук. Припинення війни на сході України не вигідне керівництву жодної зі сторін. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28510939.html>. (дата звернення: 07.11.2019).

E. Kortyak, student (*NURE, Kharkiv*)

V. Tsyhanenko, head of the depart. of Ukrainian Studies, cand. of philol. science., associate prof. (*KHNURE, Kharkiv*)

THE 'MINOR RENAISSANCE' OF UKRAINIAN LITERATURE IN THE 1940s AND POSTWAR EMIGRE MODERNIST LITERATURE

In this article is analyzed some activities of groups of Ukrainian writers, poets, prose writers, playwrights and others. Besides this, logically ordered and described in detail the most famous actions which are connected with Ukrainian literature. Moreover, there are given descriptions and very interesting information about some words such as: MUR, “The Minor Renaissance” and “The New York Group”. Also, life of Ukraine literature and writers after World War 2 is described in complete details and shown their activities.

Key words: the “Minor Renaissance”, “New York group”, the Artistic Ukrainian Movement, Ukrainian literature, Soviet Ukraine, World War 2, The New York Group, MUR.

Relevance of the topic is that during World War 2 Ukrainian literature was living its very important period. Throughout that time people could express the folk spirit during one of the most difficult periods of our history through literature. Both the blood and the tears of the people were etched in a word that called for battle, renouncing cliché phrases and praise from the Land of Soviets.

The goal of the work – logically synchronize the state of Ukrainian literature during World War 2. Also investigate the most famous groupings of Ukrainian elite such as “New York group” and “MUR” and their activities.

During the four years of war Ukrainian poetry traveled from Moscow to Berlin. The poets of the older generation – P. Tychyna, M. Rylsky, M. Bazhan, V. Sosyura – worked in the evacuation, appeared before the people in the press, on the radio, the younger ones – I. Nechod, L. Dmitko, P. Doroshko, M. Sheremet, V. Shvets – fought and wrote at the front. M. Shpak, F. Shvindin, I. Kul'skaya, P. Artemenko – in the underground, P. Voronko, S. Shchuplik – in the guerrilla units, O. Teliga, Oleg Olzhich – in the ranks of the national underground. Many talented artists did not return from the war (O. Gavriluk, K. Gerasimenko, M. Shpak, L. Zimny, D. Nadiin, P. Artemenko, V. Bulaenko, F. Shvindin, M. Shut).

From the first days of the war, poetry appealed to the people with an oath and appeal, a march to battle and a marching song. The “Oath” by M. Bazhan became the most popular (“Never, never will Ukraine be the slave of German torturers!”) [1, pp. 42], the poetry of P. Tychyna “We will repay you for everything”, M. Rylsky “For the native land”, V. Sosyura “We will win”, L. Pervomaysky “I grew up on this unruly land”.

The treasury of Ukrainian lyricism includes poems by V. Sosyura, “A Word About My Mother”, “Ukraine” by M. Rylsky, “Earth” by L. Pervomaisky, “My Ukraine” by A. Malyshko. Poems-letters addressed to warriors, countrymen, compatriots (“Letter to fellow countrymen” V. Sosyura, “Reply to the soldiers to the

front” P. Tychyna, “Fly, Eagles” M. Bazhan) became more popular [8, pp. 15]. The poems of P. Tychyna, “The funeral of a friend,” M. Rylsky, “Thirst”, “Journey to Youth”, V. Sosyury, “My Son”, “Polonyanka”, became the supreme heritage of the lyric-epic genre.

After all many Ukrainian poets have at least one work written in those years that is included in the treasure of poetry. And if we add real works of art by the poets which have emigrated – E. Malaniuk, O. Teliga, O. Olzhych, B. Kravtsiv and others, the overall picture will be truly decent. It is worth mentioning that the Ukrainian poetry of the anti-fascist Resistance – this is a vivid not yet sufficiently researched phenomenon.

Immediately after World War 2, in the second half of the 1940’s, Ukrainian literature outside of Soviet Ukraine experienced an unusually intensive period of development in the displaced persons’ camps in western Germany and Austria. These camps, which had become home to over 200,000 Ukrainian war refugees, including a significant number of writers and literary scholars, represented a hub of fervent cultural activity, so much so that the period 1945–1949 is often referred to by scholars as the ‘minor renaissance’ of Ukrainian literature [3, pp. 11]. Thrown together from various regions of Ukraine, writers managed to replay on a small scale the activity of the 1920’s. They convened congresses, organized literary associations, and published almanacs, journals, and books.

A key role in the period’s most important literary organization, MUR, was played by the linguist, scholar, and literary critic, George Yurii Shevelov and the novelist Ulas Samchuk.

Other most notable members of MUR included the dramatist, prose writer, essayist, and publisher Ihor Kostetsky; the writer and scholar Viktor Petrov (V. Domontovych), the politically ambivalent Yurii Kosach, and the poet Vasyl Barka. This ‘minor renaissance’ of Ukrainian literature came to an end in the early 1950s as the majority of the authors emigrated to North America and continued their literary work there [4, pp. 110].

Learn more about the Ukrainian literature written in the 1940’s in the displaced persons’ camps by visiting the following entries:

MUR (Mystetskyi ukrainskyi rukh [The Artistic Ukrainian Movement]) was an artistic-literary organization of Ukrainian emigres in Europe. It was founded on 25 September 1945 in Furth, Germany, on the initiative of a committee consisting of Ivan Bahriany, V. Domontovych (Viktor Petrov), Yurii Kosach, Ihor Kostetsky, Ivan Maistrenko, and Yu. Sherekh (George Yurii Shevelov).

MUR organized three writers’ congresses (1945, 1947, and 1948) as well as three conferences devoted to various aspects of literary activity. The head of the organization during its whole duration was Ulas Samchuk, and its membership numbered 61. The objectives of MUR were to gather Ukrainian writers scattered by the Second World War, to organize the publication of their works, and to become a center for creative dialogues among members representing various styles and literary aims. MUR managed to organize almost all of the noted emigre writers and provide them with a forum for discussion while it stimulated an interest in literature among the public at large [7, pp. 30].

In the mid-1950's, a new generation of Ukrainian emigre poets and writers appeared in the West to complement the older generation of Ukrainian literary figures who left both Soviet and Western Ukraine during the Second World War. Eager to modernize Ukrainian literature, the most prominent of these young literati, who established an informal New York Group, rejected the nationalist poetry of their predecessors and were searching for a new synthesis and expression capable of absorbing their peculiar situation as permanent emigres.

The New York Group was never united by any artistic credo or manifesto. More a grouping of friends than an organization, it embraced Ukrainians who began their period of creativity in North America, who happened to be living (in most cases, only temporarily) in New York [2, pp. 312].

In form their poetry ranged from the surrealism of Emma Andiiievaska and the depoeticized verse of George Tarnawsky to the more traditional quatrains of Bohdan Boychuk, Bohdan Rubchak, and Vira Vovk although most of the members of the initial group had experienced similar influences (Jean-Paul Sartre, Federico Garcia Lorca, Albert Camus, Franz Kafka, Pablo Neruda), had a common emigre heritage, which at times encouraged in them a preoccupation with the purity of the Ukrainian language, and were united in a desire to distance themselves from the overly nationalistic poetry of the previous generation.

Their creativity provided a much-needed revitalization of the emigre Ukrainian literature after the war and probably served also as an impetus for the "shistdesiatnyky" poets in Ukraine and, more notably, for the next generation of poets, including the so-called Kyiv School.

Learn more about the New York Group and postwar Ukrainian emigre modernist writers by visiting the following entries:

New York Group was the group of poets and artists, which developed spontaneously in the mid-1950's from informal friendships and discussions around the Students'ke slovo (Student Word) supplement to the newspaper Svoboda. The initiating core consisted of Bohdan Boychuk and George Tarnawsky.

In 1954 the group grew to include, for some time, several Ukrainian artists, such as Bohdan Pevny, Yaroslava Gerulak, and Jurij Solovij. It organized art exhibitions and poetry readings. Five other poets joined Boychuk and Tarnawsky in the late 1950's to form the core of the initial New York Group: Bohdan Rubchak, Zhenia Vasylkivska, Emma Andiiievaska, Patrishiia Kylyna (Patricia Warren), and Vira Vovk. The name New York Group, chosen because its most active members lived in the New York area, was applied to the group from 1958, when they decided to start a serial publication, "Novi poezii". The name was also used for a publishing house, which published many of the collections of the individual members.

In 1965 three other poets, Yurii Kolomyiets, Oleh Koverko, and Marco Carynnyk, published their poems in Novi poezii and became associated with the group. In 1969 the group grew to include Roman Baboval from Belgium [5, pp. 284].

Following a period of inactivity in the 1970s, the group was revitalized in 1984–85 and joined by Maria Rewakowicz. Between 1990 and 1999 Boychuk and

Rewakowicz, in cooperation with the Writers' Union of Ukraine, published a literary journal "Svito-vyd" in Kyiv.

To sum up, Ukrainian poetry of the resistance of the 40's and 50's of the twentieth century is one of many manifestations of the culture of Resistance. Its creators were direct members of the underground national liberation units. The specifics of Ukrainian national liberation poetry of the 40's–50's of the twentieth century are also that, unlike similar phenomena in other literatures, its problematic spectrum expanded in two directions – anti-fascist and anti-Soviet.

During the war, poets and writers of Ukraine supported the people with their word. Many of them were among the soldiers, many of them never returned. Both at the rear and at the front, they were the soul to the people. Their word gave the people courage, courage, faith and hope. But comprehension of any event comes over time. The same applies to the image of the Second World War in the literature of the 1950's and 1960's, where a new angle of view and several directions prevail. Adventure-adventure prose has gained popularity among readers, the literature of "trench truth" has also been produced, and notes of pacifism have been increasingly revealed.

Increasingly, the emphasis on blind heroics has shifted to the moral, ethical and psychological plane. In the works of the authors of the Sixties (in prose these are Gr. Tyutyunnyk, E. Gutsalo, V. Drozd, Val. Shevchuk; in poetry – L. Kostenko, V. Symonenko, M. Vingranovsky, I. Drach) individual stories began to become active: instead of hero-warriors, the main characters were "children of war", orphans undergoing a kind of initiation; women-widows and men-widowers, and the image of loneliness has apparently been through; events have increasingly been re-emphasized from the battle of rigors to the aggrieved subjugation of life. Thus, the rhetoric gradually changed to the opposite: from domestic heroics, it transformed into a world of sorrow that could only cure time. Although war has remained in the past, its spirit was no stranger to these writers. They were still in pain, so they wrote. It will hurt us too: today, tomorrow, in a few years.

References

1. Donchyk V. From "The Prophets" to "Poems about the sea" // Ukrainian Soviet novel: the movement of ideas and forms, Kiev, 1987, pp. 323.
2. During the Great Patriotic War // History of Ukrainian Literature. In 8 volumes, Vol. 7, Kiev, 1971, pp.378.
3. Kostetsky I. Ukrainian Realism of the twentieth century // MUR. 1947, pp. 36.
4. Sherek Y. MUR and I in MUR. Memories pages. Materials to the History of Ukrainian Emigration Literature // Thresholds and Zaporozhye. Literature. Art. Ideologies: In 3 volumes, Vol.2, Kharkiv, 1998, pp. 256.
5. Slonovskaya O. V. Summary of lessons in Ukrainian literature. Grade 11, Kiev, 2001, pp. 383.
6. Morenets V. 40-50 years // History of Ukrainian literature of the XX century. In 2 volumes, Vol. 2, Kiev, 1988, pp. 512.
7. Pavlychko C. The Discourse of Modernism in Ukrainian literature. Kiev, 1999, pp. 109.
8. The song of the fallen in order. Kiev, 1965, pp. 212.
9. "What We Want" // MUR. 1946, pp. 97.

О. М. Кузьменко, учитель української мови та літератури
(Кириківська ЗОШ I – III ст., Сумська область)

ДОСВІД ВІЙНИ У ХУДОЖНІЙ СВІДОМОСТІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Нові тенденції в літературі, які виникають на ґрунті хрущовської відлиги стимулюють переосмислення воєнного міфу. Для нового літературного покоління тоталітарна міфологія вже не була сферою віри. Війна набуває виразних особистісних рис, пом'якшуючи позиції герой – ворог, подвиг – зрада. Нове покоління піддало сумніву образ війни, визнаний як патріотичний і єдино правильний. Є Сверстюк зазначає: «Шістдесяті роки були часом великих збурень у цілому світі. На арену виходила радикальна молодь. Вона не хотіла того світу, який створили для неї батьки» [5; 23].

У прозі українських шістдесятників досвід війни осмислюється як протиставлення до мілітарної свідомості. Конфлікт поколінь в українському варіанті виявився через створення паралельних субкультур. Таким чином розвінчання мілітарного міфу виявляється в центрі художніх шукань українських шістдесятників. Яскравим представником виступив Григорій Тютюнник.

Війну письменник осмислює як загибель селянської культури, що спиралася на ритуально-обрядове буттєве наповнення: «як жити, коли життя стає нестерпним» [3; 39]. Війна в інтерпретації митця постала не лише явищем, що несе загрозу людському життю, а як потужний фактор, що знищує усталені культурні традиції. Саме тому ключовою в художній системі митця є формула «народження – одруження – смерть» («Три зозулі з поклоном»). Як переживає пересічна українська родина воєнні випробування і якою з них виходить – ця тема розгортається Тютюнником у багатьох творах.

Центральною постаттю родини стає батько. Як правило, він не присутній в основному сюжеті, а постає у спогадах сина – чи то маленького хлопчика, чи то вже юнака. Рано втративши батька через війну або політичні репресії, син ідеалізує образ батька: «Я тільки трінь-трінечки пам'ятаю тата: вони були великі, і рука в них теж була велика. Вони часто клали ту руку мені на голову, і під нею було тепло й затишно, як під шапкою. Може, тому й зараз, коли я бачу на голівці якогось хлопчика батьківську руку, мені теж хочеться стати маленьким» [6; Кн. 1, с.21]. Відчутні автобіографічні проєкції долі самого митця. Який у спогадах відтворив власного батька, репресованого режимом: «Мій батько, кажуть, був гарний собою, розумний, сильний і з лиця моложавий. Плотникував, косив, пиляв осокорчики довгою дворучною пилкою... У тридцять сьомому році... його заарештували, маючи на увазі політичний мотив, і пустили по сибірських етапах» [1; 20]. Особистий досвід митець трансформує в художню версію, творячи образ цілого покоління найкращих українських чоловіків, винищених тоталітаризмом. Досвід дитинства і юності, з якого насильно вилучений батько, стає для Тютюнникових героїв особливо драматичним («Смерть кавалера», «В сутінки», «Дивак»). Відчуття окраденості, приниження визначає спосіб світосприйняття дітей, які пізнають світ дорослих. Постать «дитини війни» стає для письменника головною, адже дає можливість відійти від стереотипів і створити альтернативне бачення досвіду великої історії й маленької родини. «Чужинство» в Тютюнника стає соціальним феноменом і проєктується «як травма колоніальної історії в гендерному аспекті» [2; 155]. Літературні герої, які проходять дорогами війни, – це підлітки, чиїх батьків поглинула сталінська репресивна система, або вони воюють на фронті. У цьому контексті війна проти фашизму постає як співмірна досвіду тоталітаризму: війни держави проти

власного народу. Самотність, беззахисність. Приреченість на сирітство визначають спосіб світовідчуття. Брак батьківської любові та захисту домінанта в осяганні суспільної парадигми. Однак особиста травма не озлоблює героїв, не породжує ненависть та жадобу помсти. Цей аспект принципово важливий, адже суперечить образу війни, що виростає з опозиційних моделей.

Крім стратегічної постаті «дитини війни», міліарний досвід письменник осмислює через образи самотніх чоловіків-удівців. В оповіданні «На згарищі» маємо класичний варіант авторської інтерпретації. Двоє чоловіків, сповнених туги й жалю, не вписувались у поле літератури соціалістичного реалізму. З одного боку, вони не вкладались у канонічну модель переможців, у якій домінували оптимізм та здатність долати труднощі. З іншого – письменник показує обернену перспективу до гендерної інтерпретації війни, яку розбудовували представники його покоління. Наприклад, у творчості Є. Гуцала («Родинне вогнище», «Мертва зона»), В. Дрозда («Земля під копитами») та інших шістдесятників ключовою постаттю в представленні воєнного досвіду стає жінка-вдова. У Тютюнника чоловік-удівець, безутішний у родинному горі, еволюціонує до характеристик, які традиційно пов'язувалися з жіночими ознаками.

Альтернативну версію великої історії Г. Тютюнник розбудовує у феномені неповної родини, у якій, зазвичай, є мати, син та дід, але немає батька («Дивак», «Обнова», «Три зозулі з поклоном», «Перед грозою»). Така родина модель сягає травматичного досвіду війни та тоталітарних репресій. Учинені владою моральне приниження та репресії, які випали на долю голови родин, помітно похитнули авторитет батька в родині. Неможливість прохарчувати родину після колективізації, реальна загроза переслідувань і фізичного знищення змушували батьків залишати сім'ї в пошуках заробітку або кращої долі [4]. Якщо до цього додати трагічний досвід війни з вражаючими жертвами з числа чоловічого населення, то деформація родинної структури перетворюється на визначальний чинник зміни суспільної свідомості та колективної національної ідентичності. Родина, з якої силоміць вирвано батька, зазнає незворотних змін. Г. Тютюнник розгортає переконливу художню картину буття неповної родини. Неповна родина як наслідок репресій та воєнного досвіду в творчості письменника є ключовим архетипом, який стає наскрізним для художньої свідомості шістдесятників.

Коли Г. Тютюнник ідентифікує своїх героїв переважно з чоловічою свідомістю, то В. Дрозд та Є. Гуцало промовляють від імені жінки. Очевидно, світовідчуття дітей війни активізувало проблемі жіночої, власне материнської версії. Яка для обох митців виявилася вар тіснішою й переконливішою у художньому й психологічному вимірі. Якщо у Дрозда екстремальність буття пов'язана з умовами війни, то у версії Гуцала вона накладається на повоєнні роки. В авторській версії Дрозда та Гуцала саме материнське начало спроможне витримати і подолати критичні ситуації, нейтралізувавши їхній руйнівний потенціал та утвердивши засади стабільності.

Отже, дегероїзація досвіду війни в шістдесятників відбулася паралельно з віковою та гендерною диференціацією воєнного міфу.

Література

1. Вічна Загадка Любові: Літературна спадщина Григора Тютюнника, спогади про письменника / Упорядник А.Я.Шевченко. – Київ, 1988.
2. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х. – Київ, 2001.
3. Мислівський В. Кінець селянської культури // Критика. – 2004. – Ч.9-10.
4. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства: Усна історія української селянської культури 1920–30 років. – Київ, 1999.
5. Сверстюк Є. Блудні сини України. – Київ, 1993.
6. Тютюнник Гр. Твори: У 2 кн. – Київ, 1984.

Ю. Ю. Мирошник, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

Е. А. Коваленко, канд. філос. наук, доц. (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

ОСОБЛИВОСТІ ПОВОЄННОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ХХ СТОЛІТТІ

Найстрашніше, що може зазнати людина у сучасному житті – це війна, адже вона несе смерть та біль. Особливо жорстокими, руйнівними у своїх наслідках стали війни ХХ століття. Дуже велику ціну мали сплатити люди за наслідки цих війн. Навіть зараз історики та соціологи не можуть сказати точні цифри жертв. Уся Європа упивалася кров'ю загиблих людей у ті скрутні часи. Забути таке неможливо. Але необхідно пам'ятати, що ця війна навчила нас розуміти один одного. «Людам не вдається порозумітися одне з одним, тому що вони бояться одне одного; вони бояться одне одного, тому що не знають одне одного; вони не знають одне одного, тому що не спілкувалися одне з одним.»[3], що може призвести до жахливих наслідків. Все це яскраво відбилося в літературній повоєнній спадщині.

Мета роботи – розкрити, як події світових війн вплинули на літературу ХХ століття.

Жоден письменник того часу не зміг не відчувати вплив війни, особливо ті, хто був на фронті і бачив горе, кров, злість, сльози, руйнування ті інші жахи. Ці події мали значущий вплив на літературу ХХ сторіччя: балада й агітка, пісні і поеми, лірика й епос, бойовий лозунг і сатирична строфа, віршована повість і навіть роман будуть підписані датами й днями військових часів.

Кожна воююча країна виголошувала надто гучні промови, зависокі ідеали та прагнула боронити священні інтереси, саме тому що багато хто не одразу відкрив антилюдяність війни та брехливість воєнної пропаганди. Одразу проти кровопролиття висловлювалися Стефан Цвейг та Бертольд Брехт. Письменники Ернест Міллер Хемінгуей, Уільям Фолкнер, Еріх Марія Ремарк на прикладі Першої світової війни об'єктивно «оцінили» всі жахи мілітаризму та військової агресії. У своїх творах вони показують біль втрат та відчай людей, відсутність будь-якої надії на нормальні умови існування, звичайне людське життя.

Особливе місце в минулому столітті зайняла повоєнна література, яка змальовувала реальні події тих часів. Завдяки цьому драматург і поет Б. Брехт, поет і теоретик мистецтва Й. Бехер, автор бойових пісень і сатиричних віршів Е. Войнерт, А. Зегерс, В. Бредель та значна кількість поетів, прозаїків і драматургів стали популяризаторами народної літератури, яка послідовно сприйняла реалістичний метод тогочасної літератури. Це позначилося у творах Брехта, філософській ліриці і поемах Бехера романах А. Зегерса «Сьомий хрест», В. Бределя «Твій невідомий брат» тощо.

Війна потребувала від поетів глибини відображення явищ, розкриття внутрішнього ества подій і відображення людини такою, як вона є. Тема війни, набравшись плоті й крові в повному аспекті фарб і відтінків, увійшла в поезію і стала в ній повновладним хазяїном. У поезію ввійшла людина в сірій солдатській шинелі з автоматом за плечем, у важких чоботах, вкритих порохом

походів, у сталевій касці, пробитій кулями. Це міг бути льотчик або танкіст, автоматник, піхотинець або скромний сапер.

У літературі українські письменники, поети і публіцисти перейшли від побіжних зарисовок і нарисів перших днів війни до широкого висвітлення подій, поглиблення героїчного елемента в творах. Набирає силу сатира, що успішно слугували викриттю ворога. Поезія стає покликком до боротьби з ворогом. Павло Тичина у поемі «Похорон друга» змалював житейські будні війни. Широкої популяризації зазнали його вірші «Ми йдемо на бій» і «Перемагають і жуть!» Так само війну бачили й інші письменники, які постраждали від гітлерівської окупації та чинили опір фашистським загарбникам у ті скрутні часи.

Це бачення відбилось в романах Еріх-Марія Ремарка «Люби ближнього свого», який репрезентував антифашистську тематику. Там йдеться про емігрантів, які, блукаючи Західною Європою, прирівнюються поліцією ледь не до злочинців. В описі подій автор відійшов від образу новатора, подаючи події від третьої особи – Йозефа Штайнера[2].

Андре Мальро у своєму романі «Роки Зневаги» розповів про нацистські тюрми і табори смерті. Його герой, німецькі антифашисти, сильні натурю, спрагли самоствердження, готові до смертельного ризику. Вони борються навіть у тюрмах та концтаборах, доводячи цим, що людина може зберегти власну гідність за будь-яких умов, усвідомлюючи свою причетність до «людського братерства»[2].

Війна – це неприродний стан людини. Знецінюючи найбільшу коштовність на землі – людське життя, вона є трагедією як для переможених, так і для переможців. У Другій світовій війні і уряди, і народи країн антигітлерівської коаліції мали чітку позитивну мету: вони боролися проти фашизму.

Таким чином література у часи війни здобула значний поштовх. Її розвиток був швидкий і незупинний. Література воєнних часів мала антифашистську спрямованість, патріотичний пафос. Проте не менш вагомими тут є протест проти самої сутності війни як насильства над людиною, проти війни, яка змушує людину перетворюватись на тварину, вона підштовхує вбивати собі подібних через незначні конфлікти. Саме ці протести є свідченням того, що на фоні розпалу війни та в повоєнні роки література відновлювала й захищала духовні скарби людства, які зруйнувало полум'я цих страшних війн.

Отже, досвід війн ХХ століття, що зберігся у літературі багатьох народів, має допомогти людству проаналізувати свої вчинки і застерегти від можливих катастроф у майбутньому. Не просто так існує фраза відомого китайського філософа – Конфуція: «Людина, яка зробила помилку і не виправила її, зробила ще одну помилку».

Література

1. Жуков Г.К. Спогади та роздуми / Жуков Г.К. – М. : Література, 1991. – 548 с
2. Кузьменко В. І. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. 2-ге видання:навч. посіб. / Кузьменко В. І. – К.: Академія, 2012. – 432 с.
3. Coretta S.K. The Words of Martin Luther King, Paperback – March 22, 2001.

ЛЮДИНА І ВІЙНА У РОМАНІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА «ПРАВДА Й КРИВДА»

Творчість Михайла Стельмаха наразі часто оминають увагою дослідники з огляду на соцреалістичну поетику творчості митців середини ХХ ст. Штампи, як виявилось, характерні не тільки для радянської критики, навішуванням ярликів хибують і наші сучасники. Попри загальний підхід до окреслення характеру романів митця як соцреалістичних, необхідно зважати на те, що в окремих текстах сполучаються риси і психологічного, і філософського романів, а надто в тих творах, де йдеться про війну. Філософське перосмислення війни та її наслідків, проблеми людини і війни відбувалося по-різному на різних етапах творчості Михайла Стельмаха.

Радянська філософія загалом віддзеркалювала суспільні і політичні зміни, а надто це стосувалося впливу на національні літератури. Михайло Мінаков у статті «Неволя і мислення. Філософія та ідеологія в СРСР» [1] виокремив п'ять періодів історії радянської філософії: «1) період встановлення домінування сталінізму (1918–1934); 2) період тоталітарного домінування сталінізму (1934–1955); 3) період ідеологічної розгубленості (1956–1964); 4) період ідеологічного цинізму (1964–1986); 5) період ідейного плюралізму (1986–1991) [1, с.315]. Романи Михайла Стельмаха, створені в періоди тоталітарного домінування сталінізму й ідейного плюралізму. Попри такий розподіл, тексти письменника не є безпосереднім віддзеркаленням епохи, і не створювалися як кон'юнктурна література. Зокрема таким твором є роман «Правда й кривда» і п'єса автора «Марко Безсмертний», що була дуже популярною свого часу.

Проблеми війни і духовності, людини і епохи, філософські екзистенційні роздуми та відгомони попередніх епох, носіями яких стали українці-сучасники письменника, – все Михайло Стельмах втілює у низці колоритних образів роману. Дуже красномовними є образи церкви і старого панотця у романі «Правда і кривда»: «На цвинтарі од вибухів раз по раз здригалася ветха, казенного стилю церковиця. В ній біля царських врат простягав у благанні до всевишнього старечі руки засушений, смертю забутий панотець. Йому по старості літ здавалося, що з-під землі втікають біблейські кити і що вже надходить страшний суд. В церкві самі гасли свічі і падали столітні боги» [2, с. 4]. Війна, що руйнувала усталену світобудову, водночас руйнувала віру у правду й божу ласку, а церква і панотець у картині руїни видаються ветхими і безсилим захистити правду. Л. Ушкалов, пишучи про тему свободи в українській традиції, зазначає, що свобода для барокових письменників перш за все – «золота вольність» (*aurea libertas*) [3, с. 119]. Поняття свободи перегукується з візією свободи: «Й оця візія свободи, візія України, де «усі козаки, усі вільні й рівні», тобто ніхто не має «над собою ні царя, ні пана, опріч Бога єдиного», візія нашої історії як безугавної борні за свободу луною відгукнеться перегодом у «Книгах битія українського народу» – найяскравішій пам'ятці нашої романтичної ідеології» [3, с. 121]. Чи не

відгомоном отієї «золотої вольності» є прагнення вже українського радянського письменника показати свою візію свободи, залучаючи до соцреалістичного тексту елементи химерного роману, алюзії та ремінісценції текстів попередніх епох про часи історичної епохи козацтва? Алюзія вибору життєвого шляху, візія свободи, закладена на рівні віковичного пошуку правди в підсвідомість українця, постає і в соцреалістичну епоху при змалюванні радянського воїна – українця Марка.

Марко Безсмертний, головний герой твору, захисник правди. Образу автор надає символічного звучання, змальовує як переможця, порівнюючи зі святим Георгієм. Незначна деталь має глибокий підтекст, і даремно автор поєднує кілька знакових образів української культури, використовує імена-символи (Марко Безсмертний, Георгій Побідоносець). Коли полковник шукав Марка Безсмертного, медсестра Оксана показала так: «Онечки, поруч з Георгієм Побідоносцем лежить» [2, с. 5]. Понад те, письменник подає безпосередню паралель небесного і земного воїнів: «Вони потихеньку пішли в глибину церкви, зупинились перед двома воїнами: мальованим – небесним і пораненим – земним. Навколо небесного воїна: мальованим – небесним і пораненим – земним. Навколо земного воїна білили клубочки хмар, навколо земного – темніли плями крові» [2, с. 5]. Похоронку мати Безсмертного також ховала за образом Георгія Побідоносця. Марко Побідоносець постає втіленням сили, яка перемагає Гітлера-зміюку, таким собі змієборцем ХХ століття, земним воїном-захисником правди [2, с. 31]. На ногах Марка замість онуч намотаний роздертий есесівський прапор, символ боротьби з Кривдою: «Топчу фашизм! Топчу кривду!» [2, с. 8].

Понад те, як і в бароковому тексті про Марка Безсмертного, герой між світами і часами, він здатен заглянути за межу, поспілкуватися зі смертю і переконати себе і її в тім, що українські соняшники (ідилічна картина як втілення мрії про мирне життя) мусять дочекатися солдата живим.

Проблема людини і війни в романі Михайла Стельмаха переплітається з низкою філософських проблем. Віра і правда, життя і смерть, мужність і нищість, вибір життєвого шляху, любові, та низка інших, – все це надає твору позачасового звучання, залишає його актуальним, пов'язує з традиціями української літератури минулих часів.

Література

1. Мінаков М. Неволья і мислення. Філософія та ідеологія в СРСР // Література та ідеологія: колективна монографія: наук.ред. В.П. Моренець. – Київ: НаУКМА, 2017. – С. 311–347.
2. Стельмах М. Правда і кривда (Марко Безсмертний): роман. – К. Рад. письменник, 1961. – 469 с.
3. Ушкалов Л. Що таке українська література / Л. Ушкалов. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. – 352 с.

Н. М. Огородник, студент (ХНУВС, Харків)

Н. А. Кобилко канд. філол. наук, ст. викл. (ХНУВС, Харків) – науковий керівник

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЧАСІВ КОЗАЦТВА ТА ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Однією з героїчних і славетних сторінок української історії по праву вважається козаччина. Із середини XVI ст. по XVIII ст. козацтво стало рушійною силою розвитку Української держави, брало активну участь у визвольних змаганнях, захищало територію країни від зовнішніх ворогів. Воно являло собою вільне військово-промислове об'єднання, що сформувалося з усіх станів і прошарків тогочасного суспільства. Значну частину становили селяни, адже саме на їхні права та свободи посягала польська шляхта. Українське козацтво ввібрало волелюбні риси національного характеру. Створивши власну християнську республіку за порогами Дніпра, основне своє завдання козаки вбачали в боротьбі проти турецько-татарських нападників і польсько-шляхетського панування, що завершилося народно-визвольною війною 1648–1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького.

Козаччина була знищена російським царизмом після завоювання Криму та колонізації півдня України. Героїзм захисників рідної землі, їхня готовність пожертвувати власним життям заради батьківщини залишилися жити в пам'яті поколінь. У думках та історичних піснях народ опоетизував козацтво, уславив кращих ватажків, возвеличив їхні патріотичні настрої, моральні якості. Козак став символом України, а з його образом асоціювалася воля, краса, буйна степова вдача, довга мандрівка, численні бої.

У формуванні військової терміносистеми дослідники виділяють сім етапів. На козацьку добу (XVII ст.) припадає другий, який вирізняється особливим слововжитком, адже, крім власне української лексики, простежуємо іншомовні запозичення. До питання військової термінології часів козацтва зверталися такі вчені, як Г.І. Халимоненко, Т.Д. Михайленко, Л.В. Мурашко, Я.І. Рибалка, Д.І. Яворницький, Н.О. Яценко та ін.

Метою нашої розвідки є дослідження військової лексики козацької доби. Слова-терміни умовно розподілено на такі групи: 1) зброя, 2) транспорт, 3) одяг.

На початку подамо визначення терміна «козак». *Козаки* – вільні озброєні люди, представники військового стану, воїни-найманці. Члени самоврядних чоловічих військових громад, що з XV ст. існували на теренах українського «Дикого поля», у районі середніх течій Дніпра та Дону, на межі християнського та мусульманського світів.

1. *Шабля* – рід клинкової зброї. Характерною особливістю шабель є вигнутий довгий, як правило, однолезовий клинок із вигином у бік обуха. Шабля вважається одним із головних атрибутів козака, це символ лицаря та вільної людини. У кожного захисника було дві шаблі – «чорна» і «біла», перша – бойова, а друга – святкова.

Бердиш – сокира з довгим держаком, що також називається древком або ратовищем, і лезом у вигляді півмісяця. Призначалась здебільшого для боротьби з ворожою кіннотою. Є різновидом бойової сокири.

Пірнач чи *пернач* – вид холодної зброї в середньовічній Європі, Київській Русі та Близькому Сході, різновид булави, що являла собою металеву головку з гострими виступами, насаджену на держално. В Україні в XVI–XVIII ст. пірнач був ознакою влади курінних отаманів і полковників.

2. *Байдак* – велике річкове судно. У XVII–XIX ст. ними користувалися для перевезення вантажів по Дніпру, Дону, Сіверському Дінцю.

Чайка – безпалубний човен запорізьких козаків XVI–XVII ст. у вигляді величезної видовбаної колоди, по бортах обшитої дошками. Ззовні бортів для захисту від стріл і куль кріпився пояс із очерету. Чайки не мали ні кіля, ні палуби.

3. *Жупан* – у XVI–XVIII ст. східноєвропейський приталений верхній одяг східного походження. Елемент сарматської моди. Поширений серед заможного населення Речі Посполитої – шляхти, козаків, міщан, пізніше селян.

Шаровари – широкі штани, які є частиною традиційного одягу східних народів. Дуже вільні в стегнах, часто зі зборками на талії, зібрані біля кісточок унизу. Носилися як чоловіками, так і жінками.

Опанча – широкий, довгий безрукавний плащ із товстого цупкого сукна східного походження. Старовинний український верхній чоловічий і жіночий одяг халатоподібного типу, що був широко розповсюджений в Україні. Мала вигляд широкого плаща, характерним для цього вбрання є гола шия і груднина.

Окремо ми виносимо термін «клеиноди» – відзнаку, атрибути і символи військової та цивільної влади й окремих військових і цивільних урядів в Україні в XV–XVIII ст. Вони належали всьому війську (державі) і вручалися обраній на відповідну військову (державну) посаду старшині.

Таким чином, козаки стали національними героями України. На думку Є.О. Акимовича, образ захисника рідної землі ідеальний, «на відміну від закутого в лати і статичного західноєвропейського лицаря, він рухливий, життєрадісний, дотепний, сповнений гумором і веселощами». Він поєднав у собі готовність умерти за обрану справу з умінням радіти життю.

Література

1. Одяг козаків та українців у XIV–XVIII ст. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10446/>

2. Словник термінів – Військово-Морські Сили ЗС України. URL: <https://navy.mil.gov.ua/slovník-terminiv/>

3. Укрліт.org. Публічний електронний словник української мови. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk>

О. А. Огульчанська, канд. філол. наук, ст. викладач

(МДПУ ім. Богдана Хмельницького)

Н. О. Міщенко, магістрантка *(МДПУ імені Богдана Хмельницького)*

СВОЄРІДНІСТЬ КОНФЛІКТІВ У РОМАНІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ЛЮДИНА БІЖИТЬ НАД ПРІРВОЮ»

Дослідженню конфліктів прозових творів Івана Багряного присвячена велика кількість праць провідних науковців (С. Бройтман, Я. Гладир, І. Романова, Л. Михида, О. Шапошникова та ін.). Науковці аналізують стильові домінанти прози письменника, зосереджують увагу на екзистенціальних мотивах, проводять паралелі з біблійними мотивами. Не залишаються поза увагою дослідників і поетикальні вектори роману «Людина біжить над прірвою». У нашому дослідженні робимо спробу проаналізувати конфлікти, що дають змогу розкрити ідейний задум письменника, сформувані уявлення про цілісність образної системи твору. Актуальність досліджуваної проблеми полягає у тому, що конфлікт є однією з головних рушійних сил роману, визначає його домінантні стильові ознаки та допомагає розкрити образ головного персонажа поліаспектно.

У романі можна окреслити основний конфлікт – людина і тоталітарна система. Цілком слушно зазначає Н. Комар: «У романі «Людина біжить над прірвою» модель світу включає в себе дві складові – мисливець і жертва: георй Максим Колот під постійним обстрілом між двох тоталітарних сил – радянських енкаведистів і фашистських гестапівців» [1, с. 6]. Події у творі відбуваються 1943 року. У романі тісно переплелися долі різних людей: порядних, патріотів, гуманних, і їхніх антиподів. Письменник ставить головного персонажа в такі ситуації, в яких він може розкрити свої домінантні риси характеру. Зіткнення моральних принципів, неприйняття несправедливості і зради – ключові моменти твору. Морально-етичні принципи Максима не змінюються впродовж розгортання подій – вони лише підсилюються, звучать переконливо і правдиво: він готовий шукати вихід із непростих ситуацій, змагатися і боротися до кінця. Погоджуємося з думкою Д. Дем'яненка і Л. Йолкіної, щодо того, що «роман «Людина біжить над прірвою» засвідчує, що найбільшою безглуздістю епохи тоталітаризму був специфічний ефект «ножиць»: розрив між основними гаслами радянської доби і їх реалізацією в реальному житті. Саме це провадить людину в ситуації «закинутості», а отже, і до потреби прийняти рішення, яке часто веде до однієї з форм утеч» [2, с. 107].

Іван Багрянний – майстер психологічного письма. Твір «Людина біжить над прірвою» побудований на антитезі, ознаки якої простежуємо не лише на ворогуючих таборів: «Якусь мить вони стояли мовчки один навпроти одного. Начальник спецвідділу був низенький на зріст, такого ж віку, як і Максим, але дрібний, ще й кирпатий, зовсім як хлопчик насупроти Максима. Максим височів над ним на цілу голову, дивився на гостя згори й думав, що при такому страшному титулі цей «начальник» має досить не страшний

вигляд» [1, с. 56]. Антитеза визначає також і ціннісні пріоритети персонажів, наприклад, Колота і пристосуванця Соломона. Іван Багряний порушує у творі поруч із соціально-політичними, і моральні проблеми екзистенційного плану, таким чином випробовуючи головного персонажа з різних позицій. Автор уводить до роману роздуми-реакції Максима на філософію життя професора: «Це ж і є виникнення на поверхню справжньої твоєї достославної расейської душі, голубе, – в ганчір'ї тієї «нової» системи, яку ти сам створив і сам же й зруйнував» [1, с. 21].

Наскрізним мотивом у романі проходить мотив самотності і відчуженості людини. Письменник зображує не лише триумф сили волі і жаги до життя, а й зупиняється на змалюванні моментів безнадії і відчаю. Навіть у такої сильної духом і загартованої незгодами людини як Максим закінчуються фізичні і моральні сили: «Лишилося тільки встати й піти назустріч неминучому, рокованому. Але в Максима і на те не було сил. ... Не було сил навіть заплакати, хоч хотілося б заплакати по-дитячому й так зійти геть сльозами в цей сніг, у сиру мерзлу землю» [1, с. 208]. Конфліктні ситуації, в які потрапляє головний персонаж, доводять, що чесна, мужня і вольова людина, якою є Максим Колот, не може і не хоче пристосовуватися до тоталітарної системи. Іван Багряний підкреслює, що всі, хто чинить опір цій системі, хто не погоджується з її антигуманними принципами, будуть знищені. Слушною є думка дослідниці І. Романової про те, що «у романі вибір визначає спосіб існування особистості в цілому. Означувана проблема викликає в головного героя – Максима Колота – низку роздумів, що супроводжуються внутрішніми колізіями. Крім того, І. Багряний удається до осмислення проблеми буття як безпосереднього результату власного/чужого виборів» [3, с. 214].

У романі чітко окреслені позиції як головного, так і периферійних персонажів. Реакція на події залежить від їх морально-етичних, політичних переконань. Конфліктогенами у романі є діалоги, в яких переважає реакція головного персонажа. У діалогах Колот завжди відвертий і прямолінійний. Саме завдяки майстерно побудованим діалогам реципієнт має змогу створити цілісний образ Максима Колота.

Отже, проаналізувавши конфлікти у романі Івана Багряного «Людина Біжить над прірвою», можемо зробити висновок, що переважна більшість конфліктів спрямована на полівекторне розкриття провідних рис характеру Максима Колота; внутрішні і зовнішні конфлікти сприяють глибшому розумінню авторського задуму і мають сюжетотвірне значення.

Література

1. Багряний І. Людина біжить над прірвою / передмова Н. Комар. Київ: Школа, 2009. 320 с.
2. Дем'яненко Д. Специфіка моделювання мотиву втечі в романі Івана Багряного «Людина біжить над прірвою»/ Дем'яненко Д., Л. Йолкіна: веб-сайт. URL: (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmduf_2016_2_22) (дата звернення: 01.11.2019)
3. Романова І. Проблема вибору власної версії буття в романі І. Багряного «Людина біжить над прірвою»: веб-сайт. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/issue/view/193/334> (дата звернення: 25.10.2019)

В. В. Родічева, студентка (*ХНУВС, Харків*)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доц. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

ЗОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ В ЛІТЕРАТУРІ ТА МИСТЕЦТВІ

Одну з найбільших трагедій нашого життя – Велику Вітчизняну війну – не зміг замовчати жоден письменник, особливо ті, хто був на фронті, чиє дитинство опалила війна. Найбільше про війну писали такі українські письменники, як О. Довженко, Ю. Збанацький, А. Малишко, П. Тичина, М. Рильський, О. Гончар, О. Коломієць, Л. Костенко, Гр. Тютюнник та інші. Досить відомим є твір «Україна в огні» О. Довженка. У часи війни письменник вів щоденник. Пізніше цей щоденник разом з іншими записами та документами стане головним джерелом для написання твору «Україна в огні», за який тоді О. Довженко дуже постраждає. У своєму творі він зобразив не лише Україну 1941–1945 рр, а й період сталінських порядків. Також не виключенням в ті часи були дезертирство, мародерство, зрадництво... Про таке не прийнято було писати. 30 січня 1944 року відбулося засідання політбюро ЦК ВКП (б), на якому мало відбутися обговорення кіноповісті О. Довженка «Україна в огні». Сталін з перших слів став звинувачувати Довженка у ревізіонізмі. Автор, мовляв, ревізує ленінізм, ревізує політику партії в основних, корінних питаннях. Кіноповість містить грубі помилки антиленінського характеру, вона являє собою відвертий випад проти політики партії. Сталін уважно прочитав кіноповість і продемонстрував присутнім свою залізну логіку та феноменальну пам'ять. Кожне звинувачення супроводжувалося прикладами з літературного тексту. Не менше і зарубіжних письменників зображували в своїх творах роки Другої світової війни. Наприклад війна у творах німецького письменника Геріха Белля – це війна непереможених. Він зображує її останній період – період відступу і поразки. Белля цікавила не сама війна, а людина, яка перебувала на війні. Герої його твору знайшли в собі сили протистояти фашизму. Білоруський письменник Василь Биков теж написав чимало яскравих творів, присвячених другій світовій війні («Третя ракета», «Альпійська балада», «Пастка», «Мертвим не боляче», «Круглянський міст», «Сотников», «Обеліск», «Дожити до світанку» та ін.). Його герої – звичайні люди. Але в хвилину найтяжчого випробування вони готові на самопожертву, поводять себе як справжні люди, благородні і сильні духом. Такий і є герой повісті «Альпійська балада» Іван Терешко. Чотири рази втікав він із полону; думає не про себе, а про інших. Після багатьох страждань, принижень і мук його зачерствіла душа не здатна співпереживати і кохати. Велика Вітчизняна війна залишила свій слід не тільки у вигляді вражаючих фото, прекрасних творах, а й надихнула масу майстрів живопису на створення картин. «Оборона Севастополя» Олександр Дейнека. Це, мабуть, найзнаменитіша картина з усього радянського мистецтва періоду Великої вітчизняної війни. Полотно створено під враженням боїв під час блокади українського міста Севастополя в 1942 році. «Ціна», Том Лі. Цю картину написав американський монументаліст, художник, самостійно, в якості військового кореспондента побував в пеклі боїв. Том Лі також відомий як письменник і історик – не з чуток знає, що таке Велика Вітчизняна війна. «Мати партизана», Сергій Герасимов. Художник зафіксував один з драматичних моментів, якими

була наповнена Велика Вітчизняна війна: спілкування німецького солдата з матір'ю партизана. Жінка, всупереч смерті сина, про яку, певно, свідчить фрагмент тіла в правому нижньому кутку полотна, зображена з високо піднятою головою. «Перемога. Рейхстаг взятий», Петро Кривоногов. Художник зобразив один з найяскравіших моментів, якими завершувалася Велика Вітчизняна війна.

Достатньо відомою сучасною художницею є Беата Куркуль. Вона народилася у Литві, але в серці у жінки Україна, за вісім років проживання вона стала для неї другою домівкою. З початком війни на сході України Беата взялась допомогати бійцям. Разом з чоловіком почали займатись волонтерством, тісно спілкувалися з прикордонниками. Жінка почала створювати картини за допомогою комп'ютерної графіки у режимі 2d. У роботі використовує графічний планшет, електронне перо та низку різних програм. Вони дозволяють зімітувати багато технік живопису, від масла до акварелі. Зображає на них звичайних бійців, кожного зі своєю історією. Роботи Беати надзвичайно популярні у мережі, їх можна побачити на волонтерських сайтах та білбордах. Завоювала прихильність багатьох картина із зображенням прикордонника з дитиною на руках. Часом у працях художниці українські воїни перетворюються на містичних персонажів. У кожній картині відчуваються не тільки думки і почуття захисників кордону, а й захоплення автора їх стійкістю і мужністю.

Не залишили байдужими події війн і митців кінематографу. На цей час проблема війни є досить актуальною. У фільмах зображуються як події минулого, так і сучасності. У фільмі «Незламна» в основу сюжету покладений життєвий шлях жінки-снайпера, майора Людмили Павличенко. Творці характеризували свою картину, як психологічний біографічний фільм про трагічну долю жінки на війні. «Кіборги. Герої не вмирають» – український повнометражний художниці фільм режисера Ахтема Сеїтаблаєва за сценарієм Наталі Ворожбит про оборону Донецького аеропорту під час війни на Донбасі. Як каже режисер Ахтем Сеїтаблаєв, «Кіборги» – це не бойовик. По жанру це військова драма, але кіно не про війну, а про мир, який народжується у війні. Тому так багато розмов між героями про те, яку країну вони захищають і в якій хочуть жити». Цей фільм присвячений кожному загиблому і всім, хто залишився живим, їхнім родинам та волонтерам. «Іловайськ 2014» – український повнометражний художній фільм режисера Івана Тимченка про бої за Іловайськ. «Позивний Бандерас» – український військовий детективний фільм режисера Зази Буадзи. Сценарій написаний Сергієм Дзюбою та Артемієм Кірсановим, має в основі щоденники нацгвардійця Сергія Башкова з позивним «Індіанець» та розповіді воїнів АТО. Драматичний фільм «Донбас» режисера Сергія Лозниці. Кінострічка оповідає про події на сході України, про життя на окупованих територіях Донбасу, де розмиваються межі між правдою і брехнею, руйнуються соціальні інститути. Отже, героїзм і незламність людей завжди надихали митців на створення прекрасних творів мистецтва – літератури, живопису, кінематографу.

О. В. Стеценко, студентка (*ХНУВС, Харків*)

Н. А. Кобилко, канд. філол. наук, ст. викл. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

ЖАХ ВІЙНИ У ТВОРАХ МАЙСТРІВ ЖИВОПИСУ

Друга світова війна – глобальний збройний конфлікт, що відзначався численними масовими вбивствами, насамперед Голокостом, стратегічними килимовими бомбардуваннями та єдиним в історії військовим застосуванням ядерної зброї. Метою нашої роботи є вивчення творів живопису (Пабло Пікассо «Герніка», О. Дейнека «Оборона Севастополя», П. Мальцев «Штурм Сапун-гори», М. Самсонов «Подвиг Валерії Гнаровської», П. Кривоногов «Перемога. Рейхстаг взято») про жахи війни та особливостей різнобічного їх висвітлення.

Іспанський абстракціоніст Пабло Пікассо гостро реагував на соціальні проблеми, відображаючи погляд на них у своїй творчості. Одним із найвідоміших його полотен є «Герніка». У цій картині зображено бомбардування баскійського міста Герніка, яке сталося у квітні 1937 р. Полотно написано олією в чорно-білих тонах. Його пронизують горе, страждання, жах, відчай. У центрі трикутника на передньому плані зображено коня, до голови якого тягнеться чиясь рука зі світильником. Під копитами скакуна лежить чоловік-солдат, тіло якого розрубане на окремі частини. Глядача вражає затиснута в руці квітка, символ невинності, у поєднанні з широко відкритими, але вже мертвими очима. На руках чоловіка можна розгледіти рани, що є підтвердженням безневинно убитої людини. Ще одним сильним за емоційним напруженням героєм є мати, яка голосить над померлою дитиною. Крихітні ніжки й ручки, маленькі пальчики, миле личко – найболючіший образ на полотні. На полотні митець зобразив бика як символ війни в Іспанії [5].

«Оборона Севастополя» (1942) – одна з найбільш знаменитих картин Олександра Дейнеки. По праву її можна вважати найсильнішою та найдраматичнішою роботою всього мистецтва військового часу. На полотні зафіксовано скорботний і величний подвиг бійців Другої світової війни, які віддали своє життя під час оборони Севастополя в 1942 році. Ми можемо спостерігати запеклий бій на міській набережній. Відважні моряки перегороджують шлях ворогові, битва досягла вже своєї кульмінаційної точки. Митець спеціально не вибрав окремий епізод оборони міста, бо мав намір створити узагальнений образ. На картині великим планом зображений матрос. У його позі, статури, рішучій особі відчувається найвища напруга сил, самовідданість і готовність навіть ціною власного життя зупинити ворога. На другому плані картини постала шеренга моряків, які йдуть у штикову атаку, унизу піднімається нова хвиля тих, що атакують.

Сюжетну динаміку та напруженість картини доповнює й розширює пейзажний фон. Похмура синява моря, освітлені примарним світлом руїни будинків, плити набережної, червоно-чорне від зловісного полум'я та диму небо – усе передає напруження смертельної рукопашної сутички. Художник не

тільки виклав події того часу, але й вилив емоції та почуття, біль і страждання, які принесла війна [3].

Ще одна картина, пов'язана з містом Севастополем, – «Штурм Сапун-гори» Петра Мальцева. На полотні зафіксовано кульмінаційний момент битви, коли, незважаючи на завзятий опір противників, до звільнення міста залишалось зовсім небагато. Кожна людина на картині – реальний учасник тих історичних подій: Віталій Комісаров, Кузьма Москаленко, Дадаш Бабажанов, Микола Гунько. Дивлячись на цю картину, ми співчуваємо бійцям, які безстрашно йдуть вперед [2].

Будучи тісно пов'язаним з армією і глибоко обізнаним із життям військових, Марат Самсонов обирає для своєї творчості в основному батальний живопис. Він ретельно вивчав історію війни, окремі бої та операції. Так з'явилася картина «Подвиг Валерії Гнарівської». Рядова Валерія Гнарівська рятувала на собі поранених і доставляла їх на перев'язувальний пункт. На полотні зображено, як 19-річна дівчина кидається на танк зі зв'язкою гранат. Художник яскраво висвітлив безстрашність відважної юнки, яка ціною власного життя перешкодила противнику [1].

Сюжет «Перемоги. Рейхстаг взято» Петро Кривоногов задумав тоді, коли червоноармійці переможно штурмувала німецький Рейхстаг. Над полотном митець працював близько трьох років. У 1948 р. воно потрапило на виставку, а в 1949 р. принесло авторові заслужену премію. На картині ми бачимо перемогу над фашизмом, яка супроводжується радісними вигуками солдатів – багатократним «Ура!». Чоловіки у військовій формі тріумфують. Будівля Рейхстагу розбита, обгорілі колони пронизані пострілами, на східцях розкидані кам'яні осколки й лежать тіла убитих супротивників. Картина стала символом єднання народу в боротьбі із загальним ворогом [4].

Отже, у своїх творах митці живопису яскраво передали трагізм, розпач, біль і страхи війни. У кожній картині художники застерігають, навіть благають, людство зупинитися.

Література

1. Героини: картины о подвиге советских девушек на войне. URL: <http://www.kgb-inform.com/2019/09/05/geroini-kartiny-o-podvige-sovetskix-devushek-na-vojne/>
2. Диорама сапун гора Севастополь. URL: <https://crafts-people.ru/diorama-sapun-gora-sevastopol/>
3. Оборона Севастополя Олександра Дейнека. URL: https://historylib.org/historybooks/Nadezhda--Ionina_100-velikikh-kartin/99
4. Описание картины Петра Кривоногова «Победа». URL: <https://opisanie-kartin.com/opisanie-kartiny-petra-krivonogova-pobeda/>
5. Пабло Пикассо «Герника». Описание картины. URL: <http://picasso-picasso.ru/pablo-pikasso-gernika/>

М. А. Сунцов, студент (*ХНУВС, Харків*)

Н. А. Кобилко, канд. філол. наук, ст. викл. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

ВІЙНА НА ДОНБАСІ: ПОГЛЯД ХУДОЖНИКІВ

Відголоски війни на Донбасі знаходимо в українському мистецтві: у кіно, літературі, музиці, живописі. Дехто з митців брав активну участь у цих подіях як добровольці. Тому припинення війни на Сході, на їхню думку, можливе шляхом порозуміння з людьми, які зараз знаходяться по той бік лінії фронту. Мета нашого дослідження – розглянути відображення воєнних подій на Донбасі у творах сучасних художників.

У справжні шедеври мистецтва звичайні ящики від боєприпасів, вивезені із зони АТО, перетворюють київські художники

Олександр Клименко, Софія Атлантові та Наталія Волобуєва. Вони створили сорок «Ікон під час війни». Дошки в основному привезені із селища Піски, де

точилися бої. Як зазначають самі митці, «раніше ці ящики несли смерть, тепер на них світло і вічність, богослів'я у фарбах» [3]. Олександра Клименка надзвичайно вразила ідентичність деревини (ящики для зброї та іконописні дошки). На його думку, матеріал уже не асоціюється зі смертю, а навпаки, із мужністю та силою наших захисників. Також це своєрідне нагадування, яку дорогу ціну ми платимо за мир і майбутнє Батьківщини. На іконах Олександра Клименка мінімум золота, основна увага зосереджена на ликові святого.

«Богородиця Пом'якшення злих сердець» Софії Атлантової має обрамлення кольору хаки. Загалом на іконі переважають зелені та сині кольори. Художниця виклала власний погляд на війну: українські палаючі села та міста, пусті багатоповерхівки. На іконі «Оплакування» погляд притягує Марія, яка

оплакує «груз-200». Отже, на обгорілих дошках митці написали релігійні сюжети в особливому сучасному прочитанні. Свої шедеври автори передають на благодійні аукціони, а виручені гроші йдуть на лікування поранених бійців.

Молодий художник зі Словаччини Радо Явір декілька своїх робіт присвятив війні на сході України. На одній із них зображено

захисників Донецького аеропорту. «Кіборги» сидять у напівзруйнованій будівлі біля маленької ялинки, над їх головами кружляють сніжинки. На полотні міститься надпис: «Вітаю з Різдом всіх людей в Україні, особливо тих, хто на сході в аеропорту Донецька. Я не можу собі уявити, як це повинно бути важко, сидіти на холоді і чекати ворога». На іншій картині Радо Явір зобразив звільнений від бойовиків ДНР Донецьк. На передньому плані ми бачимо центральну площу міста, де стоять українські танки, позаду дим від пожеж, а на фоні пошкоджених будинків жінка простягає солдату квіти. На думку художника, звільнення Сходу має відбутися в серпні. «Тоді люди зможуть насолодитися мирним літнім днем» [2]. Крім історичної тематики, у своїх роботах митець поєднує фантастичні та фентезійні сюжети. Радо Явір не зміг побувати в зоні АТО, тому за основу брав фотографії журналістів.

Цікаві полотна створює литовська художниця Беата Куркуль, яка разом із чоловіком допомагають українській армії як волонтери. Зазвичай вона малює фантастику, але у 2015 році написала цикл картин із різними сюжетами про українську армію та прикордонників. У своїх картинах вона перетворює їх на містичних персонажів. Сама художниця вважає, що саме ці люди заслуговують на повагу, адже охороняють кордон України в зоні АТО [1]. На її картинах дуже багато неба, синьо-жовтого кольору, людей-ангелів із крилами.

Харківський художник Михайло Дьяченко створив серію патріотичних портретів *Baptized in Fire* (Хрещені у вогні). Це зображення героїв Революції гідності та антитерористичної операції на сході країни. Значну увагу митець приділив «кіборгам» із донецького аеропорту, він ідеалізує своїх персонажів, а їхні портрети перетворює на патріотичні плакати.

Не можемо не згадати художника Олексія Бондаренка, який створює стилізовані комікси. Головний герой – збірний образ українського бійця – нащадка козаків. На картинах переважають червоний, чорний і сірий кольори. Отже, війна на Донбасі стала основним сюжетом робіт багатьох сучасних художників, головним мотивом яких є віра в перемогу українських захисників.

Література

1. Воздействие на мир Беаты Куркуль. URL: <https://vgoru.org/index.php/interv-yu/item/6002-vozdfejstvje-na-mir-beaty-kurkul>
2. Європейський художник намалював «кіборгів» і звільнений Донецьк. URL: https://dt.ua/CULTURE/yevropeyskiy-hudozhnik-namalyuvav-kiborgiv-i-zvilneniy-doneck-161328_.html
3. Жук О. Ідеальна війна. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2617/164/92055/>

В. А. Сусла, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

А. В. Сергієва, старший викладач (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник.

ЗОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ В ЛІТЕРАТУРІ ТА МИСТЕЦТВІ: «УКРАЇНА В ОГНІ» О. ДОВЖЕНКА

Війна – це завжди тяжке випробування для будь-якої країни та народу. Нажаль, Друга світова війна не обійшла і Україну. Недивно, що війна знайшла своє відображення у багатьох творах української літератури ХХ століття.

Мета нашої роботи – дізнатися про відображення війни в літературі та мистецтві. Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що ми не повинні забувати жахливі події та не повторювати помилок минулого.

Багато письменників залишались на окупованій території, деякі були евакуйовані, але більшість знаходилась на фронті. Багато бачили, пропустили через себе, свої почуття, свою свідомість всі страхіння війни. Під час війни українські митці створили багато літературних творів, наприклад, «Україна в вогні» Олександр Довженко, «Похорон друга» Павло Тичина, «Мандрівка в молодість» Максим Рильський, «Ярослав Мудрий» Іван Кочерга.

Тема війни завжди була присутня в літературі та мистецтві. Цій жахливій події присвячені найяскравіші твори художнього кіно. Та, на жаль, розглянути більш детально всі витвори мистецтва в такому невеликому обсязі просто неможливо, тому ми зупинимося на кіноповісті Олександра Довженка «Україна в огні».

У цьому творі дуже яскраво відображаються події Другої світової війни. Письменник показує тяжке становище людей, які змушені обирати між обов'язком, патріотизмом і благополуччям, навіть життям. Зобразив важке життя жінки у період війни, стосунки між батьками і дітьми. Можна згадати момент, коли Олена просить Василя залишитись з нею на ніч, бо не хоче щоб її збезчестили німці. Тобто жінка, мати, не хоче давати своїй землі чужого поріддя.

В якості головних героїв тут виступають звичайні люди. Під час війни вони зазнавали дуже великих втрат, але не дивлячись на це, вони все одно виконували свою повсякденну роботу.

На самому початку твору зображено село Тополівка. Тут мешкають звичайні люди, працівники, які трудяться на благо своєї Вітчизни, виховують своїх дітей гідними своїх предків.

Ось за столом зібралася славна родина Запорожців. «У садочку біля чистої хатини, серед квітів, бджіл, дітвори та домашнього птаства, за столом у тихий літній день сиділа, мов на картині родина колгоспника Лавріна Запорожця і тихо співала "Ой піду я до роду гуляти"» [4, с. 235]. Вони святкують день народження своєї матері, куди люди з'їхалися з усіх куточків села. Але раптом в одну мить все руйнується. Почалася Велика Вітчизняна війна. Ця жахлива подія поділила життя людей на «до» і «після». І ось уже везе старий Запорожець п'ятьох своїх синів на війну, і в перший день війни втрачає першого – славного чорноморця Савку. Доля родини Запорожців є втіленням долі всього українського народу за часів війни. У повісті українці змальовані працьовитими, терплячими, винахідливими, та мужніми. Але не всі. Ось Павло Хутірний став зрадником, бо не розумів вічних істин, не знав рідної історії. Довженко створив величні й прекрасні жіночі образи (Тетяна Запорожець, її дочка Олеся, Христя Хутірна, Мотря Левчиха та ін.). Олеся – найближча серцю автора. Вона глибоко переживає окупацію. Постаріла, посивіла, але залишилася прекрасною душею. До останнього молилася вона за свого Василя. І діждалася його.

Автор зображує й інших людей, тих, кому байдужа доля країни, тих, хто злякався, втік. Тільки морально слабкі люди здатні були на це. Вони втекли туди, де спокійно жити. І не зрозуміти їм, як багато важить для них земля, хата, могили дідів і прадідів.

У своєму творі митець засуджує війну. Також він вважає злочином евакуацію. На думку Олександра Довженка злочин – залишати землю ворогові, злочин – не захищати свою Батьківщину, свою родину, злочин – не намагатись боронити свій народ.

Війна знайшла своє яскраве відображення у багатьох витворах мистецтва. Літературні твори стали відображенням життя усієї країни, усього народу. Письменники змогли показати страждання людей та незламний дух українців, силу, прагнення до волі.

Література

1. Бібліотека української літератури <https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=7051>
2. Бібліотека української літератури <https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=7050>
3. Бібліотека української літератури <https://www.ukrlib.com.ua/tvory/printit.php?tid=11323>
4. Довженко О. П. Україна в огні. ФОЛІО Харків, 2010. 350 с.

Є. М. Тішко, студентка (ХНУВС, Харків)

М. О. Овчинников, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, канд. філол. наук (ХНУВС, Харків) – науковий керівник

ФРАНЦУЗЬКА ЛІТЕРАТУРА ОПОРУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Літературний процес у французькій літературі був перерваний подіями Другої світової війни. У роки фашистської окупації Франції виникає розгалужена підпільна література, яка ставила важливі суспільні і моральні проблеми, що висувались самою практикою антигітлеровської боротьби. Починають діяти підпільні видавництва, поширюється нелегальна антифашистська преса, зокрема, літературні щотижневики і журнали. У центрі уваги письменників опиняється образ патріота, формування його особистості й характеру в умовах німецької окупації. Проте жанрова та художня природа творів літератури Опору мала достатньо вагомій відмінності.

Мета роботи полягає у з'ясуванні жанрової та ідейно-художньої своєрідності творів французьких письменників – учасників руху Опору в роки Другої світової війни.

Висока патріотична спрямованість літератури Опору не втрачає свого значення і донині (а особливо в даний час). З огляду на це *актуальність* роботи постає цілком закономірною і зрозумілою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Французька література Опору в роки Другої світової війни вивчалась українським літературознавством досить фрагментарно. Окремі аспекти цієї теми досліджувались у роботах Г. Й. Давиденко, І. О. Помазана, Н. Я. Яцків.

Виклад основного матеріалу. Література Опору виникла в окупованих країнах Західної Європи в період Другої світової війни 1939 – 1945 років. Це художні твори, написані в ході боротьби з фашизмом та присвячені цій боротьбі, а також створені у роки війни під впливом визвольного руху. Націонал-соціалістичний режим, спричинивши величезні збитки культурі власної країни, ставив за мету знищення національних культур на поневолених територіях. В обставинах терору багато письменників пішло у підпілля, як у Франції, або в партизанські загони, як в Югославії. Частина письменників билась з окупантами в лавах армій країн-союзниць, що відкрили другий фронт улітку 1944 року. Літератори – учасники руху Опору писали листівки, статті, нариси, оповіді, романи, оповідання, вірші, п'єси, присвячені антифашистській діяльності. У русі Опору брали участь видатні французькі письменники Л. Арагон, П. Елюар, Ф. Моріак, М. Дрюон, Ж. П. Сартр, А. Камю. В Англії з антифашистськими творами виступили Г. Уеллс, Б. Шоу, Д. Олдрідж. У нацистських катівнях писав книгу «Репортаж із зашморгом на шії» Ю. Фучік. У літаку над Німеччиною загинув норвезький письменник Н. Гріг. Були страчені фашистами або загинули у концтаборах французькі письменники Ж. Декур, Г. Пері, М. Жакоб. У небі над Середземним морем загинув автор «Маленького принца» А. де Сент-Екзюпері.

Провідним жанром французької літератури Опору стає громадянська поезія, яка найбільш глибоко й емоційно висловлює рішучість у протистоянні окупантам. До найбільш відомих поетичних творів першої половини 1940-х років належать збірки віршів П. Елюара («Поезія і правда 1942 року») та Л. Арагона («Рана в серце», «Очі Ельзи», «Французький світанок»). Своєрідним гімном французького Опору стала написана Ж. Кесселем та М. Дрюоном «Пісня партизанів».

У драматургії Франції воєнної доби переважають трагедійні жанри. Тираноборчого смислу набуває звернення до форм античної трагедії у п'єсах письменників-екзистенціалістів Ж. П. Сартра й А. Камю.

У прозі отримують поширення нарис, оповідь, історичний роман. Документами епохи стають записи і щоденники учасників Опору та в'язнів концтаборів – Л. Муссінака («Щоденник політичного в'язня»), Ф. Амбрієра («Великі канікули»). Діяльності учасників Опору присвячені твори Ж. Веркока («Мовчання моря»), Е. Тріоле («Авіньонські коханці»), Р. Вайяне («Дивна гра»).

Із рухом Опору пов'язана творчість А. де Сент-Екзюпері, чия повість «Військовий льотчик» набула широкої популярності у різних країнах світу. «Військовий льотчик» – це книга про поразку і про людей, які перенесли її в ім'я майбутньої перемоги. У ній Сент-Екзюпері повертає читача до початкового періоду війни, до травня 1940 року. За своєю формою «Військовий льотчик» є репортажем про події одного дня на війні. Проте внутрішній зміст книги – день напруженого життя людської свідомості. Філософську основу повісті започатковує ліричний роздум, що становить особливість літературної манери Сент-Екзюпері. Письменник у «Військовому льотчику» звертається до переможеної Франції, намагаючись з'ясувати основну проблему: що може зробити людина, яка потрапила в неволю, де і в чому вона повинна шукати опору, звідки черпати надію на порятунок.

Висновки дослідження. Сприйняття двох світових війн у західноєвропейській літературі було достатньо різним. Література, народжена Другою світовою, зіштовхнулася з необхідністю осмислення радикально іншого досвіду. Якщо Перша світова сприймалась або як війна людини зі своїм створінням-технікою, або як кривавий абсурд, Друга світова стала гуманітарною катастрофою, моральним зворушенням, яке було пов'язано з відкриттям того, що одна людина спроможна зробити з іншою. У Франції 1940-х років домінує «ангажована» література, яка поставила своїм завданням заклик до відповідальності та пробудження сумління. У центрі уваги французької літератури опиняються морально-філософські питання, дослідження людської природи у складних ситуаціях воєнної епохи.

Література

1. Андреев Л.Г. и др. История французской литературы. Москва, 1987. 543 с.
2. Давиденко Г. Й. та ін. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. Київ, 2009. 488 с.
3. Перье Ж.-К. Загадка де Сент-Экзюпери. Москва, 2011. 192 с.
4. Помазан І. О. Історія зарубіжної літератури ХХ століття. Харків. 2016. 264 с.
5. Яцків Н. Я. Французька література ХХ століття: навчальний посібник. Івано-Франківськ. 2014.

Р. Л. Тхорук, канд. філол.наук, доц. (РДГУ, Рівне)

ТЕРОРИЗМ, ВІЙНА ТА ЕМІГРАЦІЯ В РОМАНІ ІРЕНИ КАРПИ «ДОБРІ НОВИНИ З АРАЛЬСЬКОГО МОРЯ»

Ірена Карпа належить до добре знаних письменниць сучасної української літератури, із виробленою манерою іронічного, задерикуватого й грайливого письма. У центрі художнього світу її прозових творів – сьогодення. Новий роман «Добрі новини з Аральського моря» не складає винятку. Поки що про нього написано кілька відгуків і рецензій [1] [2], які пропонують доповнення «зазивним» анонсам та роз'ясненням самої письменниці [4]. Акценти падають на емігрантську тему, читабельність роману і правдоподібність, почасти йдеться про прототипів образів Богдани й Рити. Отож, видно, що за задумом письменниці дискурс війни функціонує як знак достовірності історії сучасних емігрантів. Серед завдань цієї статті бачу виокремлення фрагментів, у яких йдеться про війну, та їх аналіз під кутом зору історичності, структури, функцій та модусу художності.

Враховуючи специфіку вибору головних героїв, маємо підстави твердити, що авторка орієнтована на жіночий роман (чикліт-роман), відповідно – багато про одяг, про кав'ярні, про моди, трохи про дітей і багато про секс та любов.

Бойові випробування й волонтерські будні (сюжетно-подієвий вимір) вписуються у текст роману як біографія однієї із персонажів – рок-співачки Хлої. У страшному сні Хлої письменниця обігрує бойову ситуацію – відпущеного із милосердя під час сутички бурята й смерть від його кулі; це значно жорсткіший варіант, ніж той досвід, що його зазнала: догляд за хворими, читання книг у тиху годину, і навіть за холод і страх майданівських ночей. Віртуальний варіант показує людину і небезпечнішою, і гуманнішою. Реальна Хлоя війну (і зброю) переміщує у мирний тусовочний простір фестивалю, що лише імітує (естетизує) реальність.

Історизований характер змалюванню війни у романі надає використання біографії Андрія Малюка, співака паризької опери, та даних про підготовку й зйомку документального фільму «Невидимий батальйон» (2017 р., режисери І. Цілик, С. Ліщинська, А. Горлова, продюсери М. Берлінська та О. Іванців).

В іншому йдеться про політичний контекст щоденного життя Парижа. Його мешканці-персонажі, громадяни й нелегали, «дотягуються» до цієї війни (її логістики, її подій, смертей і проблем), створюючи їй простір в інформаційному полі і «проживаючи» її у варіанті гібридної – протистояння двох воюючих ідеологій. Пацифізм як антитеза та ймовірний інший варіант цілком не артикулюються. Звісно, що йдеться про російсько-українську війну, початком якої стала окупація 2014 року.

І. Карпа десятками тонких ниток зв'язує паризькі будні своїх героїнь із реаліями російсько-української війни. Обрана манера оповіді, – фокусуючись на відчуттях та думках героїнь, – зумовлює усунення коментарів побіля таких слів, як Севастополь («Богдана чомусь згадала свого дядька Вову, що жив колись під Севастополем. ... Цікаво, що робить дядя Вова зараз, після того, як і драндулет його, і дім «націоналізувала» Росія як майно ворога народу чи як

іще вони там називають тих, хто не кричить «Слава Путіну» і має родичів у Львові» [3, с. 309]), Луганськ («З динаміка почувся явно не московський акцент. – Землячка твоя. Из-под Луганска! Стриптизерша бывшая! ... і вимовляла «г» замість «т» – оце харизма, подумки захоплювалася Богдана, паралельно вгадуючи, про яку «тетешку» йдеться: пістолет, машину «Ауді-ТТ» чи ще щось на їхньому сленгу» [3, с. 182-3]), Новоросія, Краматорськ. Але їх письменниця залишає, коли характеризує, скажімо, поза-романний світ буття й вчинків своїх героїнь, наприклад, Рити («вона допомагала грошима волонтерам, які опікувалися дітьми чи вдовами загиблих, та й то вряди-годи» [3, с. 464]). І. Карпа залишає за собою лише чітке окреслення риторичними й стилістичними засобами ідеологічної позиції персонажа. Спогади (лінія Маші: «Державний прапор. М'яна нарізка. Напівсолодке шампанське «Совецькое» чи як воно там тепер називається – те, що для «справжніх дам». ... Більше Маша на патріотичні тусовки не ходила»; с. 196), переформатована стрічка новин (сюжетна лінія Хлої: «В окопах помирали вчорашні ідеалісти, а понад їхніми головами проходили потоки контрабанди, захищені надійними «кришами» спецслужб» і т.і.; с. 401), зустрічі із учасниками АТО (лінія Рити; пікнік із пораненою режисеркою фільму про жінок на війні Катєю), інколи розмови про війну (лінія Хлої: «– Так, на війну теж ідуть найкращі. Романтики, ідеалісти... «А потім шлють здертій ламінат додому», – хотіла Хлоя збити градус пафосу, але не наважилася» [3, с. 132-3]) – це вставки-фрагменти, які відтворюють воєнний контекст, а разом турботи, тривоги й інтереси емігранток – і показують їх включеними в українське життя, хоча б в інформаційне поле України. Розуміння характеру воєнних кордонів визначає обачність у ставленні до інших емігрантів (трапляються і змалювання взаємодопомоги, і випадки відчуження й нерозпізнавання) та почасти спонтанні контакти із офіційними українськими інституціями. Йдеться про значущий бекграунд «пригод чотирьох героїнь, яких об'єднує українське походження і секрети з минулого» (анонс видавництва «Книголав»).

Домінантним мотивом переплетених житейських історій чотирьох українок авторка обирає втечу, оману/маскування та пошук засобів до виживання. Тобто все-таки емігрантську тему. Війна не виписується ні як причина, ні як поштовх до виїзду жінок поза Україну. Сама письменниця в анонсах та інтерв'ю наголошує: «в книзі є все: фешн, секс, стиль життя, зрада, втеча, пошук себе, вбивство, інтрига, смак вина і багато-багато Парижа»; тобто багато чого, окрім теми війни, яка не потрапляє в перелік основних. Одна із читачок у відгуку зазначила, що у «великій плітці на 600 сторінок» найбільш невдалими їй були «відверто нудний образ Хлої» [1]. Вважаю, що Хлоя все ж один із добре структурованих образів, із переконливою емоційною аурую та добре індивідуалізований. А враження читачки зумовлене не в останню чергу потребою у легкому читві та не-стереотипністю характеру «посередньої співачки» [4], а разом із тим – і темою війни, яка, природно, ігнорується й відкидається значною часткою українців як обов'язок і відповідальність.

І картини війни, і їх відлуння у вигляді розмов, повідомлень, мітингових виступів, пліток мають далеко не героїчний модус, сарказму та й прямих

обвинувачень в жалюгідності, аморальності й фальшу чимало; вони рясно розсипані по тексту.

Обриси й відлуння війни вписуються ще й у сегмент проблематики тероризму, яка наполегливо інтерполюється у змістове поле. Завершальна подія роману моделюється як вибух посеред групи протестуючих на одній із вулиць Парижа під час приїзду міністра зовнішніх справ путінської Росії Лаврова, в якому загинула феменка Маша. Задум й організація цієї акції волею авторки покладається на Машину французьку подругу Валері, яка не може вибачити Маші того, що вона дозволяє собі звинувачувати у брехні захисників вбитих донецьких дітей (*«Валері цілком випадково натрапила на ріденький, чоловік на п'ятдесят, марш за Новоросію. І розговорилася з жіночкою з Донецька, яка збирала гроші на сиріт Донбасу, вивезених з Краматорська до якогось монастиря. Жіночка не дуже говорила французькою, тому якийсь хвацький молодик взявся перекладати. В руках він тримав прапор Новоросійської конфедерації і, розмахуючи ним перед камерами, час від часу переривав свій синхронний переклад викриками «України не існує! Це фальшиве государство!»»*) [3, с. 523]. Помста Хлої, а вона, викравши зброю, розстріляла кількох учасників молодіжного рок-фестивалю у Тернополі і втекла у Європу, теж вкладається у проблематику тероризму. Загалом тероризм у версії Ірени Карпи виглядає аналогом й породженням війни та трактується як особиста вендета, для якої вдало склалися технічні й матеріальні обставини. Реалії французького життя позначаються у романі згадками про Батаклан (розстріл відвідувачів ресторану й заручників в театрі Батаклан; серія терористичних актів 13-14 листопада 2015 року у Парижі та Сен-Дені), описами агресивності новопробулих із Африки, Сходу й арабських країн та акцентами на їх інакшості у поведінці, звичаях, одязі й т.і.

Отож, фрагменти, що стосуються російсько-української війни 2014-2019рр., забезпечують ідентифікацію зображуваних у художньому світі роману подій із сучасністю. Прямих описів батальних сцен у творі мало; радше маємо відлуння, які уже за фактом і функцією вписування стають текстом-осмисленням війни як явища соціального й ідеологічного.

Література

1. Katrinka P. [відгук на: Карпа Ірена. Добрі новини з Аральського моря] URL: https://www.livelib.ru/book/1003009111-dobri-novini-z-aralskogo-morya-irena-karpa?utm_source=livelib&utm_campaign=suggestion&utm_medium=search

2. Деркачова І. Майже Париж, майже по-українськи. URL: <https://www.bukvoid.com.ua/library/search/?search=&area=&let%d28aut=8page=1>

3. Карпа Ірена. Добрі новини з Аральського моря : роман. Київ : Книголав, 2019. 592с.

4. Кушніренко Н. «Добрі новини з Аральського моря» : 5 причин прочитати роман Ірени Карпи. 31.07.2019. URL: <https://www.sotka.life/dobri-novyny-z-aralskoho-mor-5-prychyn-prochytaty-novyj-roman-ireny-karpy/>

О. В. Чабан, учитель української мови та літератури (*Охтирська ЗОШ І-ІІІ ступенів № 2 Охтирської міської ради Сумської області*)

ДИТИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО ЛИХОЛІТТЯ В ПОВІСТІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА «ОБЛОГА»

У багатьох літературах світу воєнна тематика є важливим складником літературного процесу. В українській літературі через ідеологічні причини про війну (громадянську, а особливо Другу світову) написано небагато. Література й мистецтво стали похідними від заданих владою пріоритетів. «У період війни державний міф про єдність усіх членів суспільства творив ілюзію зникнення соціальної ієрархії, з одного боку, а з другого – слугував для витіснення пам'яті про недавні злочини влади, вага яких усіляко замовчувалась та применшувалась. Натомість утверджувалась думка про рівність усіх членів “великої родини”, які повинні пробачати одне одному “помилки” і “кривди” минулого перед обличчям “спільної” загрози» [3, с.16].

Гр. Тютюнник пережив Другу світову, відтак не міг залишитися осторонь воєнної тематики: травма окраденого війною дитинства (в художньому тексті – образ «дитини війни») інтенсивно виявляється в його творчості та, за І. Захарчук, «стає точкою відліку при деконструкції офіційного літературного канону» [3, с.17]. Знаючи правдолюбність Гр. Тютюнника, неможливо навіть припустити, що він би послідував за «офіційним канonom». Повість «Облога» показує реальне життя людей, їх психологію в умовах воєнних катаклізмів, акцентуючи увагу на трагедії дитини в умовах воєнного лихоліття.

Творчість Гр. Тютюнника аналізується у монографіях Л. Воловця та Л. Мороз, її досліджують В. Даниленко, І. Дзюба, В. Дончик, І. Захарчук, О. Лихачова, Р. Мовчан, Л. Мороз, О. Неживий, О. Сизоненко, Н. Тульчинська та ін. Однак нема комплексних досліджень, в яких аналізувався би твір письменника у світлі проблеми, котра нас цікавить. Вважаємо за доцільне проаналізувати повість «Облога» з метою аналізу зображення дитини в реаліях війни 1939–1945 років.

У центрі повісті «Облога» опиняється Харитон – хлопчик одинадцяти років, який залишився сиротою й з початком війни змушений був податися в мандри: «По смерті бабусі хотіли мене в патронат забрати. Вже й хату в колгосп одписали, і образи сільради познімав, а тут війна... Відтоді я оце й ходжу – од села до села, од хутора до хутора. Сплю де прийдеться: по хатах, у стогах, у клунях; їм – що дадуть» [5, с. 110]. Кількома рядками твору Гр. Тютюнник розкрив гірку правду дійсності, яку пережив сам. Адже в повісті наявні автобіографічні мотиви. Харитона можна порівняти з самим Григором, який в одинадцятирічному віці змушений був мандрувати з Луганщини до Полтавщини. Автор розуміє хлопчика-жебрака, який бореться з внутрішнім «я», для того щоб вижити: «Просиш?» – «Що?» – «Їсти». – «Прошу». – «Дають?» – «Коли як...» – Значить, не вмієш просить». – «Соромно ж бо» [5, с. 111].

За концепцією відомого вітчизняного психолога В. Зеньковського, після семи років дитина, щойно усвідомивши суть навколишньої дійсності й внутрішнього світу, болісно переживає будь-які життєві негаразди. Ще не «дозрівають» ті глибокі переживання, які захоплюють і компенсують гіркий життєвий досвід в отрочстві, ще нема підйому й розквіту творчих сил, які знає юність. Тобто в час «другого дитинства» гіркий життєвий досвід не знаходить внутрішніх сил. Психічна депресія в такому віці легко може закінчитися самогубством, адже дитині нема чого протиставити тяжким життєвим враженням, нема чим відновити психічну рівновагу, немає сили боротися з негараздами зовнішнього світу. Отже, Харитон терпить не тільки фізичні страждання (голод, холод), а й душевні муки, що під час подорожі лише посилюються. Варто хоча б пригадати епізод, коли хлопець перебуває в домі Мелані, де панують розпуста та п'янство: «Солдат і Меланя п'ють, обнімаються в диму за столом...» [5, с. 121] У домі Ленки Харитон відчуває зневагу лайливої хазяйки: «Ей ти, вишкварок! Іди поїж» [5, с. 140].

Одинадцятирічний хлопець бачить реалії дорослого життя, переживає їх, вчиться обманювати, щоб не померти. Виснажений фізично й морально він розкриває дитячу душу перед радистом Калюжним: «... Не можу й не хочу брехати далі – заморився. Та й кому б я сказав правду, хто нею цікавився за ці три роки?» [5, с. 160]. Здавалося б, саме Михайло Васильович Калюжний, учитель історії, людина з правильно сформованими моральними цінностями, допоможе Харитону відновити душевну рівновагу. Проте Гр. Тютюнник створює ситуацію найбільшого емоційного напруження, концентрує біль в образі головного героя, який переживає ще одну трагедію – втрату друга, який міг би замінити йому й батька.

Дитячий погляд на війну, пережитий психолого-емоційний досвід і є спробою Гр. Тютюнника наблизити читача до гіркої правди, відійти від офіційної риторики, від офіційної інтерпретації «великої перемоги партії та народу у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу», показати її істинну суть. Образ «дитини війни» набуває особливого значення у творі. Він приходить на зміну характерному для радянської ідеології образу героя-воїна. Акценти переходять з перебігу воєнних подій на емоційно-психологічні переживання відчуття героя.

Тема дитини в умовах воєнного лихоліття у творчості Гр. Тютюнника – яскрава сторінка в історії української літератури, яка потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Література

1. Головій О. М. Дитина у воєнних умовах на сторінках української літератури. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16679/45-Golovij.pdf?sequence=1>
2. Гончарук В. А. Специфіка створених Гр. Тютюнником образів дітей війни. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/6475/1/Specy%20fika%20stvoreny%20x%20Gr.%20Tutyunny%20ko%20obraziv%20ditej%20vijny%20.pdf>
3. Захарчук І. Друга світова війна: досвід історії – досвід літератури // Слово і час. 2007. № 6. С. 16.
4. Зеньковський В. В. Психологія дитинства. М.: Академія, 1996. 346, [6] с. (Серія «Філософсько-психологічна бібліотека»).
5. Тютюнник Г. М. Облога: Вибр. твори. К.: Пульсари, 2004. 584 с.

І. В. Чорний, д. філол. наук, проф. (*ХНУВС, Харків*)

ДВА ПОГЛЯДИ НА ВІЙНУ В РОМАНІ Г.ГОРИЦЬКОЇ «ЦЕРКВА СВЯТОГО ДЖЕЙМСА БОНДА ТА ІНШІ ВОРОГИ»

Роман сучасної української письменниці Галини Горицької «Церква святого Джеймса Бонда та інші вороги» (2019) написано в популярному зараз жанрі ретродетективу. Цей різновид кримінального роману поєднує в собі елементи суто детективного твору з елементами історичної прози. На думку дослідників, кращі зразки ретродетективу (зокрема українського) знаходяться на межі масової розважальної літератури та літератури високої, утворюючи так звану «міддл-літературу» [3, с. 153].

У більшості сучасних українських ретродетективів можна помітити «переважання детективної інтриги над історичною складовою» [2, с. 103]. З цієї точки зору розглядуваний нами твір дещо випадає з загальної картини. «Церкву святого Джеймса Бонда та інших ворогів» можна назвати детективом без детективу. У книзі, яка відкриває цикл, поки що немає ані злочину, ані слідчого (сищика). Суто детективна, авантюрно-пригодницька складова доробку Г. Горицької значно поступається іншій проблематиці, яка й стає основним сюжетоутворюючим стрижнем роману. Це тема Другої світової війни, яка щойно закінчилася й позначилася на долях головних героїв книги.

Звернення письменників, працюючих у жанрі ретродетективу, до цього періоду поодинокі. З явищ найближчих до книги Горецької можна назвати роман Андрія Криштальського «Десятина». Переважна більшість авторів воліє працювати в іншому темпоральному просторі (насамперед, це початок ХХ ст., занепад Російської імперії). Це відбувається, вірогідно, через існування певних стереотипів, згідно з якими легке, «розважальне» читиво не повинно торкатися тем трагічних і оповитих героїкою сторінок вітчизняної історії. Хоча останнім часом (переважно в кінематографі) відбуваються певні зміни й намагання подолати шаблони.

Події твору відбуваються в 1946–1949 роках у повоєнному Києві. Фактично ж оповідь більшої частини роману є ретроспективною й торкається 1941–1945 років, змальовуючи обставини початку війни, окупацію Києва німцями, трагедію Бабиного Яру, звільнення української столиці та перемогу над нацизмом. Завдяки тому, що факти ці подано через сприйняття кількох людей, які належать до різних соціальних прошарків тогочасного суспільства, читач отримує панорамне, двополярне уявлення щодо минулої війни.

Очима майора держбезпеки Геннадія Петровича та його соратників показано офіційний погляд на війну, який склався в радянській історіографії. Війна була жорстокою, забрала мільйони життів громадян Радянського Союзу, проте всі ці жертви були виправдані величною метою – необхідністю звільнення власної Батьківщини та країн Європи від німецького фашизму.

Водночас авторка показує, що й самі держбезпеківці не вірять у те, що вимушені обстоювати публічно. Сам Геннадій Петрович знає про залаштунки війни набагато більше, аніж пересічні громадяни. Типовим прикладом цього є

історія загибелі його рідного брата Ахтимона, який став жертвою легенди щодо тих, котрі жили під німецькою окупацією. Зачистка колишніх окупованих територій від удаваних зрадників – один із прикладів другого, неофіційного, «побутового» погляду на війну.

Ця, інша правда показана через образи двох колишніх фронтовиків, які після перемоги повернулись до Києва: скаліченого молодого морського офіцера Леоніда та «фронтвої дівки», дівчини-снайпера Тоні. Уточнюють загальну картину свідоцтва друзів та знайомих героя й героїні.

Постать капітан-лейтенанта Леоніда є уособленням гіркої правди війни, її непарадного боку. Син «ворога народу», він міг повторити трагічну долю батька, вченого-філолога, несправедливо покараного сталінським режимом, якби не потрапив на фронт, де майже одразу став калікою, втративши ногу. Подальша служба Леоніда – низка важких фізичних й духовних випробувань, перемог і втрат, надій і розчарувань. На прикладі долі героя роману ми бачимо, як офіційна влада віддячила учасникам війни і як вона «піклується» про них. Леонід відчуває себе чужим у рідному місті.

Сусідка Зіна Яківна й друг Миха доповнюють власні враження Леоніда від війни. Вони розповідають гірку правду щодо життя окупованого Києва. Льоня дізнається про те, хто реально знищував важливі стратегічні об'єкти в місті, про рух спротиву (насамперед, націоналістичний), про подробиці трагедії у Бабиному Яру.

Образом Тоні Горицька спростовує тезу щодо того, що «у війни не жіноче обличчя». Історія дівчини-снайпера, яка знищила понад двісті ворогів, відмовляючись «від усього людського в собі» й стаючи «хижим звіром» [2, с. 131], є типовою для того часу. Це не стільки трагедія, скільки драма, через яку пройшла не одна тисяча так званих «похідно-польових жінок». Як і Леонід, Тоня відчуває себе зайвою в повоєнному житті. Коротке щастя, яке вона пережила, пов'язане з фронтом.

Поза всяким сумнівом, війна для Галини Горицької є взірцем подвигу нашого народу, повсталого на боротьбу з жорстоким ворогом. Однак ціна, яку довелося сплатити за перемогу, на погляд письменниці, зависока. Численних людських втрат можна було б уникнути, якби політика тогочасного радянського керівництва була більш гуманною, спрямованою на людину, а не на обстоювання сумнівних ідеологічних догм.

Література

1. Бригадир Я. О. Інтерпретація історичних подій крізь призму інтриги в українському ретродетективі. *Літературознавчі студії*. 2017. Вип. 1(1). С. 99–110.
2. Горицька Г.В. Церква святого Джеймса Бонда та інші вороги. Харків : Фоліо, 2019. 346 с.
3. Чупринин С. Звоном щита. *Знамя*. 2004. № 11. С. 147–159.

О. В. Шарагіна, аспірант (НПУ ім. М. П. Драгоманова, Київ)

ХУДОЖНЄ МОДЕЛЮВАННЯ ВІЙНИ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНОМУ КОДІ «ТИХОЇ ЛІРИКИ»

Постановка проблеми. «Тиха лірика» – це поетичний струмінь 60–80-х рр. ХХ ст., зумовлений суспільно-політичними умовами й глобальним техногенним прогресом з акцентацією на онтологічних роздумах про людське буття в соціумі та з апеляцією до олюдненої і одухотвореної природи, зацікавленістю емоційною концептосферою ліричного героя. Виокремлено літературно-теоретичний каркас «тихої лірики», що, за нашими твердженнями, складається із кодової художньо-образної системи, у якій належне місце посідає лірична інтерпретація екзистенційного коду, в якому досліджується концепт війни. Серед яскравих представників «негучної» поезії, варто відзначити творчість С. Йовенко, І. Жиленко, А. Кичинського, П. Мовчана, В. Підпалого, Л. Скирди, Л. Талалая, Д. Чередниченка.

Метою нашої доповіді є висвітлення концепту війни в екзистенційному коді «тихої лірики». **Актуальність дослідження** полягає у тому, що серед сучасних та радянських літературознавчих праць репрезентація війни в художньо-образній системі поетичного феномену «тихої лірики» у 60-80-х рр. ХХ ст. не була ґрунтовно досліджена. **Аналіз останніх досліджень та публікацій**, у яких частково осмислювалася та обґрунтувалися „негучна” поезія, відображає колективні монографії „Діалектика художнього пошуку: літературний процес 60–80-х років” (1989), «Людина в часі (філософські аспекти української літератури ХХ-ХХІ ст.)» (2001), книги Е. Соловей «Українська філософська лірика» (1999), Л. Тарнашинської «Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління» (2010), В. Моренця «Оксюморон» (2010), Т. Пастуха «Київська школа поетів та її оточення (модерні стильові течії української поезії 1960–90-х років)» (2010) та А. Третяченко «Хіба ж даремно вік було прожито, як є між нами на землі місток...»: творчий профіль Володимира Підпалого» (2016).

Виклад основного матеріалу. Значна кількість віршів «тихих ліриків» присвячена **образу війни**, поетизація якого породжувала медитативні роздуми над станами самотності, болю та розчарування в екзистенційному коді ліричного струменю. У зображенні війни домінували концепти мовчання, тиші («художня «тихість») та страху, зумовлені великими людськими втратами. «Цілком природно, що у «воєнних» віршах наймолодших авторів повногласо звучить мотив спадкоємності поколінь, вірності справам і заповітам батьків. Ще одна виразна прикмета цих творів – тривожні роздуми про мир, пристрасний антивоєнний пафос» [4, с. 104], – наголошує М. Славинський. У цьому контексті особливої актуальності набувало старше покоління, яке впродовж ХХ ст. безжалісно винищувало.

У поезії «Птиця» (1967) Л. Талалай роздумує над жахіттям війни, яка досі витає у спогадах людей: „*Стоїть несполохана тиша синя. / І як розказать, що не вмерла війна, / Що юність обпалена чорним промінням, / Про яке тільки в книгах читала вона? <...> І спокійні, спокійні зовні, / Над селом, що непомітне*

спить, / Не витримують тиші зорі / І зриваються, щоб згоріть” [5, с. 27]. Naturalis silentio (тиша) підсилює тривогу й розпач, що охоплюють серце кожної людини, у якої забрано життя близьких і рідних людей. Частина природного світу, сповненого безголосся ночі, та образ зорі символізують генетичну пам'ять, яка через віки відображає трагедії людей і народу. Братські могили, які нагадують наслідки бойових дій, зображені у вірші «Швидкість», (1967): *«Щоденно каштани / шумлять: зупинися! / І братські могили / мовчать: поклонися, / бо кожна хвилина / наповнена світом, / у кожній хвилині / хвилюється літо...»* [5, с. 58]. Зауважуємо, що звістку про глобальну кількість смертей захисників Батьківщини сповіщають дерева («*натурфілософізм*»), при цьому інформація передається невербальним способом, що свідчить про актуальність концепту мовчання. Депресивні настрої від навколишнього беззвуччя витісняються сподіваннями на краще майбутнє, незважаючи на те, що війна забрала значну кількість народу. Про це йдеться й у вірші «Осінь багаття» (1983) [5, с. 102–103]. Автор описує жахливі наслідки війни, з емоційністю вводить образи овдовілих жінок, підкреслюючи чуттєве переживання глобальної трагедії народу.

Виринають спогади про воєнні роки учасника бойових дій, у поезії В. Підпалого «Колодязь», (1967): *«Пам'ятаю: / у перший рік по війні / у вихідний день / все село виходило до станції... / Ідеш, / а у грудях щось опускається. / Глянеш на матір – вона вся вполотніла... / Піднімеш голову – / небо синє – / заспокоює... / А додому іти не хотілося: / зіпсуєш іншим радість, / бо ж вони догадаються, / чого в тебе в очах сизо, / аж сиво, / ще й – жалітимуть)...»* [3, с. 95]. Боець пригадує відчуття приходу в рідний дім із перемогою, однак наслідки війни, які він бачив на власні очі, викликають смуток та тривогу. Спокою чоловікові надає контакт із небесними просторами, що підкреслює домінування навколишнього середовища («*натурфілософізм*»). Та попри таку природну реанімацію, автор вважає, що забути наслідки війни неможливо: *«Як тільки рік старий мина, / постука пам'ять ненароком: / – Не віддаляється війна, / а ближчає із кожним роком...»* [3, с. 175] («Новорічна елегія», 1972). Пам'ять постає презентантом війни, яка забрала мільйони життів, замовчування дозволяє задуматися над її наслідками. У вірші «Попіл» (1968) автор трагічно переживає масштабні втрати людей, співчуваючи вдовам та сиротам, які залишилися без годувальників: *«Обеліскам не до мене: / в обелісків вдів і сиріт / тьменна тьма... Не вистачає / місця вже під обеліски / на землі оцій болючій. / Обеліскам не до мене: / в світі стільки вдів і сиріт...»* [3, с. 120]. Кільце, за допомогою якого автор підкреслює трагічність смерті чоловіків, супроводжується тавтологією, з метою гіперболізувати втрати українського народу в складі Радянського Союзу.

Тому С. Йовенко закликає до провладної верхівки не повторювати помилки минулого: *«Губами тиша сни перебирала. / Навишпиньки квіти стали і стоять. / – Політики, солдати, генерали, / Тихіше, тихіше в світі! – Діти сплять. <...> Благословенний мир – він заступає / дитячі дні від лихоліть війни, / в гарматні жерла, що оберігають, / сунічок досягання в тишині»* [1, с. 57] («Губами тиша сни перебирала»). Домінує концепт природного безголосся,

який постає маркером спокою та миру у повоєнні роки, однак згодом *naturalis silentio* набуває негативної семантики, виступаючи презентантом страху під час бойових дій. Поетеса прирікає на смерть усіх, хто спробує здійснити скоєне: *«Та мусить збутись: / хто плекає смерть / в тераріумі мозків-мізантропів, / отруєний жалом, / загине перший»* [1, с. 59] («Метаморфози (Фашизм 70-х»)).

Подібний мотив звучить й у А. Кичинського, а саме в поезії «Висота», (1985): *«Уста густих могильних трав / шепочуть прізвища і дати, / неначе хочуть нагадати, / хто смертю смерть отут поправ. <...> Помітно блища небосхил. / Гостріша зір. / Душа мудріша. / Як далі жити, / все ж видніше / (І навіть – вмерти як – видніше) / із висоти оцих могил»* [2, с. 12]. Про трагічні наслідки війни ціною мільйонів людей шепочуть трави („художня „тихість” та „натурфілософізм”), розмова яких спонукає до онтологічних роздумів над людським життям та вчинками, що призвели до масштабних втрат на фронті, й застерігає не повторювати помилки минулого. Адже: *„Чорніє чорніша за ніч / на чорному згарищі піч. / В ній хлопчик голодний сидить / і в гільзу холодну свистить. / ...Той свист, наче протяг бува, / затишок з душі видува, / в яким я все золото нив / хлопчині тому завинив”* [2, с. 9] («Повоєнне», (1985). Гіперболізація чорного кольору підкреслює трагедію народу, його геноцид під час бойових дій, який вдарив насамперед по невинних дітях. Алітерація шиплячих та свистячих відтворює звуки війни, під час якої кулі забирали життя багатьох людей.

Висновки. Особливої актуальності в концепції безголосся набув **образ війни** – результат тоталітарного правління В. Леніна і Й. Сталіна, наслідки якої супроводжувалися зображенням концептів безголосся в контексті природного універсуму („натурфілософізм”). Це маркувало внутрішнє спустошення значної частини суспільства („екзистенційне одинакування”) та відображало усенародну атмосферу *homo silentio* („художня „тихість”). Нестримне прагнення митців звільнитись із пут «соцреалістичного раю», означало звільнитись від переслідувань, арештів та репресій. Патріотичне почуття гордоців за країну в екзистенційному націобутті набували другорядного значення. Зазначаємо, що у відображенні війни «тихі лірики» не вдавалися до прямого осуду влади, її методів приборкання непокірних і патріотично налаштованих, що свідчить про їхню „аполітичну відстороненість”.

Література

1. Йовенко С. Любов і смерть: Вибрана лірика 1963-2010 рр. К.: Ярославів вал, 2010. 720 с.
2. Кичинський А.І. Листоноша – земля: Поезії. Сімферополь: Таврія, 1985. 96 с.
3. Підпалій В.О. Золоті джмелі: Вибрані твори. К.: Твім інтер, 2011. 560 с.
4. Славинський М. Рими доби, глибини вітчизни (Погляд на поезію-82). *Рік '82. Літературно-критичний огляд*. К.: Дніпро. 1983. С. 102–110.
5. Талалай Л. Вибране: Поезії. К.: Дніпро, 2004. 448 с.

А. В. Широких, студентка (*ХНУВС, Харків*)

Н. А. Кобилко, канд. філол. наук, ст. викл. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

ТЕМА ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

Фільми про Другу світову війну посідають особливе місце у світовому кінематографі. Українське кіно здебільшого було підпорядковане ідеологічним завданням воєнної доби, проте знаходимо й справжні шедеври, до яких можна віднести фільм «Райдуга» (режисер Марк Донський). У стрічці показано події окупованого фашистськими загарбниками українського села. Не можемо не згадати фільм «Україна в огні» Олександра Довженка, підданий нищівній критиці та цькуванню. Український кінематограф 1945–1953 рр. вирізняється високим рівнем акторської гри та роботи операторів.

Трагічні події 1939–1945 рр. стали основою багатьох документальних і художніх стрічок українських режисерів незалежної України. Метою нашої роботи є дослідження особливостей українських фільмів про Другу світову війну.

Важливе місце у вітчизняному кінематографі посідає фільм українського та кримськотатарського режисера Ахтема Сейтаблаєва «Хайтарма» (2013). У ньому змальовано депортацію кримських татар 1944 року за наказом Сталіна. Увесь трагізм показано через призму сприйняття головного героя – прославленого льотчика, двічі Героя Радянського Союзу Амет-Хана Султана, за походженням кримського татарина. Прикметно, що стрічка розпочинається з національного танцю «Хайтарма», що виступає своєрідним символом повернення до життя. Головну роль зіграв сам режисер. Цінність фільму полягає ще й у тому, що люди, які брали участь у масових сценах були свідками цих страшних подій. Тому ми можемо простежити на екрані невідомі почуття та емоції.

У 2006 р. світ побачив повнометражний документальний фільм «Назви своє ім'я» режисера Сергія Буковського про трагедію євреїв у період Голокосту на теренах України під час нацистської окупації. За основу кінострічки було взято свідчення очевидців трагедії, зібрані Фонд Шоа. Однією з головних героїнь виступає українка Ірина Максимів, сім'я якої допомагала вижити євреям. У погребі власного будинку вони протягом дев'яти місяців переховували шістнадцять засуджених, ризикуючи власним життям.

Не можемо не згадати про члена Спілки кінематографістів України Валерія Шалигу, який розпочинав свою кар'єру на кіностудії імені Олександра Довженка. У 2005 р. він зняв художній фільм «Далекий постріл» про події 1941 року. Драматизм стрічки полягає в тому, що в німецькому полоні зустрічаються солдати, які воюють за рідну країну, але її майбутнє бачать по-різному, адже вони бійці Червоної армії та Української повстанської армії. Закляті вороги стають товаришами, бо мають одну цінність – Батьківщину. В описі до фільму зазначено: «Стає зрозуміло, де справді цінують свободу, де справді воюють за Україну, де справді є друзі, які одне за одних не пошкоднують

життя, щоб звільнити з полону. З того, як закінчились їхні життя, можна зробити окремий висновок про жорстокість того часу» [1].

Разом із художніми фільмами на екрани виходять і телевізійні документальні про події Другої світової війни. Так у 2009 р. Іван Кравчишин зняв стрічку «1377 – спалені заживо». 1377 – це символічна цифра, це кількість українських сіл, спалених нацистськими окупантами. У фільмі режисер значне місце відводить подіям у селі Корюківка, що знаходиться на Чернігівщині. Тут була наймасовіша каральна операція. Лише за два дні, 1-2 березня 1943 р., фашисти спалили 1290 будинків і 6700 людей. Жорстокість не знала меж.

Ще одним документальним 9-серійним фільмом є «Війна. Український рахунок» (2002) Сергія Буковського. По праву він вважається одним із найбільш відомих не лише в українській, а й зарубіжній документалістиці, а режисер отримав премію «Телетріумф». С. Буковський так описує роботу над фільмом: «Ми робили її на якомусь неймовірному куражі, ентузіазмі, з неймовірним завданням закінчити і зробити це кіно. Тому що я виріс в сім'ї фронтовика – я знаю, що таке справжня війна, якою вона була на екрані, і якою вона була насправді. І ми у цьому фільмі дали слово простим людям. Це правда. Ми знімали їх. І це дуже, дуже, дуже цікаво. Для мене це дорого» [2]. Головними героями стрічки стали радянські солдати, учасники українського національного руху опору, остарбайтери й прості люди, що опинилися на окупованій території. За мету режисер поставив спробу аналізу подій Другої світової війни зовсім різними її учасниками.

Цікавою є робота режисерів-постановників Тетяни Алфьорової та Олени Елісеєвої «Хроніка Української повстанської армії 1942–1954» (2014). У фільмі, який складається з двох частин, розповідається про історію Української повстанської армії, в основу покладено свідчення тридцяти чотирьох очевидців. Автори велику увагу приділяють періоду Другої світової війни та історичного контексту, у який вписано біографію Степана Бандери.

Отже, український кінематограф продовжує поповнюватися стрічками про події Другої світової війни. Режисери намагаються зберегти в пам'яті народу весь трагізм 1939–1945 рр. Значна частина фільмів, які виходять на екран, документальні, у них використано свідчення та інтерв'ю очевидців, людей, які пережили весь жах війни.

Література

1. Саковська А. Замість радянського кіно. Перелік українських фільмів про Другу світову війну, які варто переглянути. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29929273.html>
2. «Український рахунок» Сергія Буковського. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2003/06/26/2994400/>

Секція 3

Філософські аспекти війни

Політика та війна. Інформаційні засади війни.

Масмедіа про військові конфлікти.

**Пропаганда та контрпропаганда: мовний
аспект**

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Незважаючи на те, що людство відзначило 80-річчя з початку Другої світової війни і незабаром надійде й дата 75-річчя її завершення, ідеологічної єдності щодо розуміння історичного минулого, пов'язаного із українським національним рухом цієї доби, ще не настало. Політична боротьба, ідеологічні впливи з боку держави – агресора продовжують приводити до загострення спорів, спрощеного розуміння трагічних подій 80-річної давнини. Тому звернення до них історичної науки ще довго буде актуальним для подолання шкідливих суспільних стереотипів, які є як залишками радянської ідеології, так й інспірованим ззовні проявом реваншизму. Проблема українського національно-визвольного руху у роки Другої світової війни протягом доби незалежності України є однією з найбільш інтенсивно досліджуваних у різних аспектах і під різними кутами зору. Аналіз цих праць вартує масштабного самостійного історіографічного дослідження, варто назвати імена А. Кентія, В. Косика, В. Сергійчука та багатьох інших науковців.

Події, які відбулися у світі напередодні та під час другої світової та великої вітчизняної воєн, не могли залишити байдужими українську політичну еміграцію та політичні кола і населення українських земель, що входили до сусідніх з СРСР держав – Чехословаччини, Польщі, Угорщини. Незважаючи на політичні, ідеологічні, організаційні відмінності між українськими політичними силами, всі вони стояли на засадах державності і єдності українських земель. Їхнє давнє справедливе прагнення здобути власну державу підігрівалося важливою обставиною: держави, які володіли українськими територіями, не бажали ними поступатися, прагнучи під будь-яким приводом утвердити на них своє володарювання. Не буде перебільшенням зазначити, що українська емігрантська спільнота і населення західноукраїнських земель сподівалися отримати державну незалежність завдяки війні, що мала незабаром вибухнути.

Організація українських націоналістів (ОУН) своїми організаційними, ідеологічними, політичними засадами відрізнялася від решти українських політичних угруповань, партій і рухів, її провідники з самого початку розгортання діяльності, висунувши політичні завдання в боротьбі за соборну незалежну Українську державу, не визнавали жодних міжнародних актів, що закріпили розпорошеність українських земель, ставили себе в опозицію до всіх тих політичних сил, які виступали проти цих засад. Саме на неї звернули увагу в своїх підступних політичних іграх бонзи нацистської Німеччини. Водночас ОУН, як й інші націоналістичні сили, покладали, як показав час, цілком легковажні й невиправдані надії на підтримку нацистським режимом своїх державницьких прагнень (справедливості заради, варто відзначити, що в останні роки перед Другою світовою війною останній ще не розкрив у повній мірі свою людиноненависницьку сутність).

Після підписання пакту Рібентропа – Молотова у 1939 р. німецький уряд дав наказ своїм спецслужбам посилити нагляд за емігрантськими політичними угрупованнями на території рейху. Їм було заборонено висловлювати своє ставлення до Радянського Союзу. Це аж ніяк не влаштовувало провідників ОУН, які вважали СРСР головним окупантом українських земель і готувалися спільно з Німеччиною виступити проти нього, сподіваючись відновити Українську державу з допомогою свого союзника [1].

З початком Другої світової війни гітлерівська Німеччина і сталінський СРСР здійснили фактичний поділ Польщі. Західноукраїнські землі були приєднані до УРСР. Політика русифікації й радянзації, боротьба з релігією, ліквідація приватної власності на засоби виробництва, терор і заслання, ув'язнення представників українського культурно-національного руху, інтелігенції – все це був своєрідний «холодний душ» для тієї частини населення, яка у 1939 р. раділа об'єднанню з «Великою Україною» у складі однієї держави. Таким чином, тут склалася соціальна база для національного руху спротиву, який був розвиненим ще за часів Другої Речі Посполитою. ОУН виявилась єдиною силою, яка виступила проти жорстокої «радянзації» західноукраїнських земель. Крайова екзекутива Організації, очолювана С. Бандерою, розробила план діяльності організації за нових умов: «На першому місці поставлено: розбудову мережі й дії ОУН на всіх територіях України, що опинилися під більшовиками; план широкої революційної боротьби при поширенні війни на територію України і незалежно від розвитку війни» [Цит. за: 2, с.34]. Саме в цей час відбувається загальновідомий розкол Організації українських націоналістів на ОУН-М (на чолі з А. Мельником) та ОУН-Б (на чолі з С. Бандерою).

Свої надії на визволення України сили національно-державницького спрямування пов'язували з воєнним зіткненням і взаємним ослабленням двох тоталітарних систем в Європі й намагалися діяти у рамках тодішньої політичної ситуації. Проте вирішення українського національного питання під час війни було надто складним. Радянсько-німецька війна для українського народу мала надзвичайно трагічний характер. Українські визвольні сили, опинившись між двома воюючими державами у другій світовій війні і зазнали значних втрат. Характеризуючи український національно-визвольний рух під час війни, не можна не погодитись з думкою лідера ОУН С. Бандери: «Подібні політичні явища в інших народів, хоч значно слабші і витворені не в таких тяжких обставинах та ще й при зовнішній допомозі, мають у світі визнання і славу найвищих досягнень у боротьбі за самостійність. Не розуміти і недооцінювати своїх власних здобутків, щоденно окуплюваних такими високими жертвами – це вияв морального звиродніння і політичного засліплення, недооцінювання вартості і спроможності свого народу» [Цит. за: 2, с. 19]. С. Бандера та його прихильники прийняли рішення створити революційний Провід ОУН. Незалежну соборну Українську державу, вважали вони, можна здобути тільки революційними методами і засобами. Необхідно оживити головні принципи націоналістичної ідеї. Провід ОУН, очолюваний А. Мельником, перебуваючи в еміграції, не відчував динаміки боротьби на рідних землях.

Сподіваючись на доброзичливу політику німців стосовно українського питання, ОУН(б) виступила ініціатором координації діяльності всіх українських сил в еміграції, щоб спрямувати їхні зусилля на боротьбу за незалежну Українську державу. 14 червня 1941 р. було видано звернення до всіх українців, підписане 116 визначними українськими політичними, державними, військовими та громадськими діячами в еміграції. «Великий історичний час, у якому живемо, – наголошувалось у зверненні, вимагає від нас залишити на боці всі непорозуміння і стати разом до служби тільки одній найбільшій справі – визволенню українського народу і відновленню Української Суверенної, ні від кого незалежної Соборної Держави» [Цит. за: 2, с. 15]. Але правлячі кола Німеччини, плануючи війну проти СРСР, відкидав саму ідею створення української державності. Для реалізації своїх планів їм були потрібні не незалежні держави на території СРСР, а промисловий, сільськогосподарський потенціал та людські ресурси України.

Увечері 30 червня 1941 р. у зайнятому німецькими військами Львові були проведені Національні Збори за участю представників громадськості міста, всього близько 100 чоловік. Я. Стецько оголосив «Акт відновлення Української Держави». «Волею Українського Народу Організація українських націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України», – говорилося у цьому документі. Далі в ньому наголошувалося, що українська влада утворюється на західних землях України і вона підпорядкується українському національному урядові, який буде утворено в столиці України – Києві. В Акті також зазначалося, що відновлена Українська держава буде співдіяти з націонал-соціалістичною «Великою Німеччиною» [3, с. 25].

Ілюзії розсіялися доволі швидко. 9 липня 1941 р. Я. Стецька було заарештовано і вислано до Берліна, де перебували під наглядом спецслужб С. Бандера та ряд інших провідних діячів ОУН(б). Втілення ідеї про незалежну Українську державу було рішуче припинене Гітлером на його урядом. Подальші роки стали чинником переходу ОУН до боротьби з нацизмом, концепції боротьби на два фронти – з Вермахтом і Червоною армією. Однак, попередні надії на допомогу Німеччини в розбудові державності стали приводом для ідеологічних, нерідко вирваних із контексту упереджених і невідповідних історичній правді тверджень щодо «зрадництва», «колабораціонізму», «беззастережної підтримки нацистів» українських націоналістичних сил у Другій світовій війні.

Література

1. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Лондон, 1993.
2. Лебедь М. Українська повстанська армія: її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за українську самостійну соборну державу // Сторожа. – 1991. – № 1. – С. 14 – 26.
3. Стецько Я. 30 червня 1941 р.: Проголошення відновлення державності України. – Торонто, 1967.

А. О. Канцемал, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

А. В. Сергієва, ст. викладач (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

ГІБРИДНА ВІЙНА ТА РОЛЬ ПРОПАГАНДИ У НІЙ

Актуальність проблеми пропаганди та у гібридній війні полягає у тому, що одним з головних аспектів одержання переваги у гібридній війні є саме пропаганда у медіа. Крім того, конфлікт на сході України називають саме гібридною війною з Росією. Це актуалізує потребу більш ґрунтовного та розширеного дослідження вказаної тематики для всіх країн, тоді як для України ця потреба вже сьогодні є життєво необхідною з огляду на військову агресію Росії.

Мета статті – аналіз того, як поєднуються пропагандистські впливи з воєнними діями під час «гібридної війни» на прикладі війни Російської Федерації, яку вона розгорнула на Сході України. Мова йде про моделювання залежності між пропагандистськими повідомленнями в новинах *Russia Today* і активністю на лінії фронту проросійських сепаратистів, підтримуваних кремлівськими спецслужбами та російськими військовиками.

Раніше цю проблему досліджували

1. Горбулін В. П., український політик, учений, державний діяч. Доктор технічних наук, професор, академік Національної академії наук України. Радник Президента України (з 1999), директор Національного інституту стратегічних досліджень (2014–2018).

2. Юськів Б. М., Доктор політичних наук, професор, професор кафедри економічної кібернетики Рівненського державного гуманітарного університету

3. Хомич С. В., Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики Рівненського державного гуманітарного університету.

Під час вивчення даної теми ми зіткнулись із необхідністю визначити особливості «гібридної війни» в Україні. Визначень «гібридної війни» в літературі є чимало. Мабуть, найчастіше означають «гібридну війну» як різновид асиметричних дій, які здійснюються на трьох полях бою: у зоні воєнного конфлікту; серед власного населення; у просторі міжнародного співтовариства. Коротко можна записати: гібридна війна = партизанські дії + сучасні технології. При цьому повинна виконуватися важлива умова – спільне використання засобів військових і невійськових, а також пропагандистських ресурсів на стратегічному, операційному і тактичному рівні конфлікту. Аналізуючи російський досвід «гібридних воєн», можна виділити три групи ключових компонентів, які співвідносяться із заходами в рамках «гібридних воєн»:

1) традиційні військові засоби (використання регулярних військових підрозділів та озброєнь, а також сил спеціальних операцій);

2) квазімілітарна діяльність (створення і підтримка незаконних збройних формувань, підтримка та радикалізація сепаратистських рухів, формальні й неформальні приватні військові компанії);

3) операції немілітарного впливу, насамперед спеціальні інформаційні операції та «активні заходи» (у тому числі економічний тиск, операції в кіберпросторі, дипломатія, маніпуляції інформаційним простором).

Узагальнюючи, можна виділити наступні властивості «гібридної війни» [1; 2; 3]:

- ведення воєнних дій за допомогою сучасної військової техніки і мобілізаційних методів;
- поєднання елементів нерегулярної війни (партизанські дії), громадянської війни, штучно спричиненого заколоту (повстання), а також сепаратизму і тероризму;
- активне використання нелегальних збройних формувань (бойовиків);
- поєднання чотирьох різновидів агресії: традиційної, нерегулярної, терористичної й кібернетичної;
- ведення війни без офіційного оголошення війни;
- дозволяє агресору офіційно залишатися поза конфліктом, даючи можливість тим самим цілком або частково уникнути відповідальності за ініційовану ним війну;
- важливе місце відводиться операціям в кіберпросторі, а також економічним діям, психологічним та інформаційно-пропагандистським кампаніям і т. п.

Предметом дослідження стала «гібридна війна», яку веде на Сході України Російська Федерація. Особливістю «гібридної війни» є те, що в ній нарівні з військовими ресурсами активно використовуються ресурси невійськові, насамперед пропагандистські. Дослідження має на меті аналіз зв'язку між інтенсивністю бойових дій сепаратистів, підтримуваних російською армією і спеціальними силами РФ на Сході України, з одного боку, і пропагандистськими повідомленнями російських медіа, з іншого боку. Доведено, що російська медійна пропаганда має значно більший вплив на активність сепаратистів, ніж міжнародні заходи, які безпосередньо стосуються врегулювання російсько-українського конфлікту. Побудовано модель множинної регресії, яка демонструє, як середньоденне за тиждень сумарне число обстрілів ЗСУ з важких озброєнь плюс пострілів з ручної зброї з боку сепаратистів залежить від частоти появи певних слів у новинах Russia Today протягом тижня.

Література

1. Detering hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together? // NATO Review. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/review/2014/Also-in-2014/Detering-hybrid-warfare/EN/index.htm>;
2. Hoffman F. G. Hybrid vs. Compound war. The Janus choice: Defining today's multifaceted conflict / Frank G. Hoffman. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20100917155357/http://armedforcesjournal.com/2009/10/4198658>;
3. Wojna hybrydowa. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cosiezatymkryje.com/wojna-hybrydowa>;
4. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається... / В. Горбулін // Дзеркало тижня. Україна. – 25 березня 2016. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya.html>.

Е. А. Коваленко, канд. філос. наук, доцент (*ХНУРЕ, Харків*)

О. Ю. Явтушенко, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ І МИРУ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА

Більше як із п'яти тисяч років людської цивілізації, лише біля трьохсот років були цілком мирними. Весь інший час у тім чи іншій місці Землі палахкотіли війни. Уже на початку ХХ століття людство зіткнулося з проблемами, що набули величезного значення для людської долі і цивілізації в цілому. Тоді як найважливішою глобальною проблемою сучасності є недопущення війни (насамперед ядерної), припинення гонки озброєнь і роззброєння. Оскільки війна вважається альтернативою самого людського буття, прогресивні мислителі завжди засуджували війну як нелюдське починання, що несе з собою лише спустошення і руйнування, мріяли про вічний мир. «Мир, – писав великий гуманіст Сервантес, – це найвище благо, якого люди бажають у цьому житті» [1]. Але, на превеликий жаль, історія розвитку суспільства склалася інакше.

Взагалі, що таке війна? Це складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами, народами, національними й соціальними групами з переходом до вжитку засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій та зазвичай характеризується крайньою колективною агресією, руйнуваннями та високою смертністю. З часом війни ставали все більш жорстокими. Якщо у XVII ст. всі військові дії у Європі забрали життя 3,3 млн. чол., то у XVIII ст. – вже 5,4, а у XIX ст. – 5,7 млн. чол. Але найбільше людських втрат було у ХХ ст. Протягом двох світових війн та локальних конфліктів загинуло понад 100 млн чол. Тому, щоб запобігти людські смерті та припинити кровопролиття ми повинні досягти всесвітнього миру.

Термін мир вживається як у значенні миру в душі людини, так і в значенні миру між групами людей, народами та державами. В останньому значенні мир не означає відсутність конфліктів, а є згодою вирішення конфліктів без застосування насилля, що призводить до війни. Розвиток зброї масового знищення після Другої світової війни призвів до створення ситуації, в якій Третя світова війна загрожує існуванню людства. У цих умовах мир між наддержавами набуває особливо важливого значення. Нині у світі накопичено стільки зброї, що нею можна знищити людство кілька разів. Які ж основні причини війн? Передусім вони коріняться в антагонізмі класів і держав, рас і націй, культурних розбіжностей, тощо. Конфронтація двох різних суспільних систем постійно тримала людство у ХХ столітті на грані війни і знищення. Різко посилюлося протистояння двох світових систем після другої світової війни у зв'язку з появою ядерної зброї. Саме застосування останньої унеможливило проведення локальних війн. Аварія на Чорнобильській АЕС у 1986 р. підтвердила, що ядерна катастрофа не може бути локальною. За розрахунками фахівців, після кількох ядерних вибухів на всій планеті

розпочнеться «ядерна зима». Внаслідок пожеж попіл та отруйні гази закриють Сонце. За рахунок циркуляції атмосфери це явище пошириться по всій Землі. Наслідком цього стане глобальне зниження температури на 15–20 градусів. У таких умовах зникне все живе. Хоч як це не парадоксально, але до думки, що людство може вижити в умовах атомного протистояння, першими прийшли ті вчені, завдяки винаходів яких була створена атомна зброя, це – Н. Бор, А. Ейнштейн, Б. Рассел, Ф. Жоліо-Кюрі, А. Сахаров. У другій половині ХХ століття величезних масштабів набула гонка озброєнь. Гігантський маховик з випуску зброї працював набагато ефективніше, ніж інші галузі суспільного виробництва. Гонка озброєнь – це неминучі величезні витрати інтелектуальних і фізичних сил людства, матеріальних і фінансових ресурсів, вона перешкоджає позитивному вирішенню найважливіших проблем людей, підвищенню рівня їх життя. У виграші від продовження гонки озброєнь залишається лише військово-промисловий комплекс. Людству стає все більш зрозумілим, що не в нарощуванні військового потенціалу слід шукати шляхи до міцного миру та загальної безпеки. Вихід – у політиці розумної військової достатності, довіри між країнами і народами, здорового глузду в міжнародних відносинах.

У сучасному світі швидко зростає залежність окремих країн і регіонів від суспільства в цілому. Народи дедалі глибше усвідомлюють цілісність світу, посилюється почуття невіддільності від нього. Як зазначає відомий учений-соціолог Б. Г. Гаврилишин, «ми не можемо покинути нашу планету. Ми не бажаємо її руйнації. Жодна частина людства не в змозі її привласнити. Нам слід пристосуватися до правил співжиття, яким будемо керуватися в умовах майбутнього єдиного світового ладу, нашої спільної долі» [2, с. 199]. Війна як спосіб вирішення міжнародних проблем, яка несе із собою масові руйнування і загибель величезної кількості людей та породжує прагнення до насильства і дух агресії, засуджувалася мислителями-гуманістами всіх історичних епох. Разом з тим, багато хто з них слідом за французьким соціалістом-утопістом Ш. Фур'є з гіркотою могли б констатувати, що війни – постійний супутник людства: «Війни, революції безупинно охоплюють усі пункти земної кулі; буревії, ледь відвернені, відроджуються зі свого попелу точно так само, як голови гідри множилися під ударами Геркулеса. Мир – лише проблиск, лише сновидіння на кілька митей»[3].

Спільність інтересів та дій усіх народів і країн у розв'язанні глобальних проблем є для людства життєвою необхідністю, єдиною можливою умовою прогресу. Отже, проблема збереження миру на Землі залишається гострою, і його досягнення можливе за умови взаємопорозуміння і всебічного співробітництва. Вирішення цього питання найважливіша передумова для розв'язання інших глобальних проблем, насамперед економічного, політичного і культурного розвитку.

Література

1. Сервантес М. С. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі – К.: Дніпро, 1995. – 704 с.
2. Гаврилишин Б. Д. До ефективних суспільств: третє українське доповнене видання / Гаврилишин Б. Д. – К.: Пульсари, 2009. – 247 с.
3. Юрій М.Ф. Людина і світ. – К.: Дакор, 2006. – 460с.

І. Р. Коваленко, студент (*ХНУРЕ, Харків*)

Е. А. Коваленко, канд. філос. наук, доцент (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

ВОЄННА ДОКТРИНА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ – ЦЕ ЗАСТОСУВАННЯ ГІБРИДНИХ НАПРАЦЮВАНЬ ГІТЛЕРА

«Війна є не що інше, як продовження державної політики іншими засобами». Клаузевіц.

XXI ст., коли світ відійшов від протистояння двох військових потужних систем на теренах колишнього СРСР почала поширюватись проросійська проімперська спрямованість щодо колишніх регіонів, які входили в Радянську імперію, а зараз є вільними країнами. Ця проблема особливо загострилась із встановленням путінського авторитарного режиму і боляче відбилась на прикладах Російсько-Грузинської, Російсько-Української війнах та загарбанні частини їхніх територій. Це неприпустимо, що світ у XXI ст. не звертає увагу на помилки і жахливі наслідки війн минулого сторіччя.

Мета роботи – показати ідентичність агресії гітлерівської Німеччини та путінської Росії.

Історія та географія Росії сформували її національну ідентичність, характерними рисами якої є імперська спрямованість. Ідентичності Росії та СРСР ніколи не були відокремлені одна від одної. Довголітнє бажання отримати статус міжнародно визнаної наддержави досі панує в російському суспільстві. Усе це, та ставлення до Заходу як до негативного «іншого», дає ключ для розуміння поведінки Росії під час політичної кризи в Україні.

«Якщо ми подивимося сьогодні на трагедію України, на війну на Сході нашого континенту, то зрозуміємо, що вересень 1939-го не має повторитися. Ще є час дати відсіч тим, хто в своїх діях вдається до насильства,» – наголосив у своєму виступі Прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск [5]. Невже історія повторюється?

На світанку 7 березня 1936 року в Рейнську демілітаризовану зону без зайвого шуму увійшли німецькі підрозділи. Міністр закордонних справ Німеччини Нерита вручив послам Британії, Франції та Італії офіційні ноти. Вони повідомляли, що Рейх не визнає дотеперішнього мирного договору. І пропонує укласти новий. Гітлер б'є суперника в обличчя зі словами: «Я приніс пропозицію миру!» [3]. Цей тактичний прийом називається імітація діалогу. Результативні переговори гібридному агресору ні до чого. Йому треба, щоб противники вірили в саму можливість домовитися. І це працює. Союзники вкотре йдуть на перемовини, знову закриваючи очі на силові кроки диктатора. Суцільне – і безкінечне – «перезавантаження стосунків». Пізніше Гітлер повторить фокус із «оновленням мирних договорів» у Австрії та Чехословаччині. Під загрозою сили він змусить тамтешні уряди прийняти німецькі умови миру, пообіцявши більше не порушувати сусідський суверенітет.

Навесні 2014-го року РФ пробувала нав'язати подібну пропозицію миру Києву. Агресор, який грубо порушив попередні домовленості, пропонував ЄС і США разом гарантувати нові українські кордони. В обмін на нову мирну угоду Україна мала стати федерацією, віддати Крим Росії, проголосити вічний нейтралітет, визнати російську мову державною і не втручатися в церковні справи.

В анексіях Австрії та Криму так багато спільного. Бо насправді мир між Австрією і Німеччиною залежав винятково від Гітлера. Так само, як сьогодні припинити війну на Донбасі може тільки Путін – той, хто цю війну й почав. Уявіть: офіційний Київ піддався на шантаж Кремля і визнав ОРДЛО не окупованою територією, а законними регіонами федералізованої України. Формально це припиняє, на радість міжнародній спільноті, неоголошену російсько-українську війну на Донбасі. Реально ж гібридна війна зміниться... гібридним миром.

Подальші події легко спрогнозувати на прикладі Австрії. Бо 80 років тому офіційний Відень піддався на шантаж Гітлера. У липні 1936 року Австрія та Німеччина підписали велику мирну угоду. У ній Гітлер гарантував незалежність південних сусідів і невтручання в їхні внутрішні справи. У відповідь Австрія проголошувала себе «німецькою державою» – тобто частиною Германського Світу. Гібридний дипломат фон Папен задоволено доповів фюреру, що укладений мирний договір – «вирішальний крок до ліквідації австрійської незалежності. Аншлюс тепер є тільки питанням часу»[1].

5 вересня 2014 року були підписані перші Мінські угоди про тимчасове перемир'я. Після цього бойові дії все одно не припинялись з боку Росії. Друга спроба України досягти домовленостей про мир з Росією відбулася 12 лютого 2015 року. Тим часом російські війська штурмували українське місто Дебальцеве. 1 жовтня 2019 року українська делегація підписала листа щодо так званої «формули Штайнмайєра», де Путін вимагає розведення військ. Але ми вже знаємо можливий подальший розвиток подій.

20 лютого 1938 року фюрер виступає перед Рейхстагом щодо австрійського питання. Кричить у мікрофон про дискримінацію «німецької меншини» за кордоном, яка хоче возз'єднатися з Германським Світом. Тому Німецький Рейх оголошував про захист німців, які живуть уздовж своїх кордонів. Через 80 років МЗС Росії цитуватиме цю промову Гітлера слово в слово. 12 березня 1938 року фюрер віддав наказ про вторгнення в Австрію. А коли призначений канцлером Зейсс-Інкварт попросив цей наказ скасувати, то отримав із Рейху протилежну вказівку – надіслати в Берлін телеграму із проханням ввести німецькі війська, щоб «відновити порядок в охопленій анархією» Австрії.

Може, щось подібне було і в РФ із відомим листом Януковича? Того ж дня (01.03.14) Рада Федерації на прохання Путіна схвалила введення військ в Україну односторонньо, мотивуючи це необхідністю захисту російськомовних громадян. У результаті гібридної перемоги Гітлера в Австрії вперше після Першої світової війни було стерто державний кордон з іншою країною. Не проведено нову межу, а закреслено існуючу. Те ж саме

сталося і в результаті гібридної перемоги Путіна в Криму – вперше після Другої світової війни. Відкрито загарбавши чужу територію, РФ продовжує руйнувати сталий світовий порядок.

У такій війні агресор називає себе рятівником, фашист – антифашистом, а диверсійна група – місцевою самообороною. Діалог у гібридному конфлікті потрібен не для порозуміння, а для прикриття чи провокації конфлікту. Люб'язність для гібридного агресора – ознака слабкості.

12 вересня 1938 року на завершальній церемонії партійного з'їзду НСДАП у Нюрнберзі Гітлер виголошує запальну промову про повернення Судетів у рідну гавань і здатність Німеччини захистити співвітчизників силовим шляхом.

Російський опозиційний політолог Андрій Піонтковський вважає «Кримську промову» римейком «Судетської промови» Гітлера: «Усі основні концепти були взяті звідти: «роз'єднана нація», «роз'єднаний народ», «об'єднання земель», «націонал-зрадники». Центральна ідея – Путін проголосив своє право і священний обов'язок захищати по всьому світу не громадян Росії, що було б нормально, а всіх етнічних росіян і російськомовних. Путін заявив, що у росіян особливий генетичний код»[4].

Оскільки гібридна реальність все глибше засмоктує і російського вождя, історичні аргументи Путіна не менш химерні. Виступаючи нещодавно у Державній думі, він не тільки лякав світ новою російською чудо-зброєю, але й оголосив про розширення російських кордонів РФ на всю територію колишнього СРСР: «Росія в часи СРСР називалась Радянським Союзом, і з розвалом Союзу Росія, якщо йдеться про наші національні кордони, втратила 24% території, 49% населення...» [2].

На цьому варто закінчити з історичними паралелями. На календарі не 1938-й: світ змінився. Це вже зовсім інша війна – і ми на ній не самотні. Але саме через Україну проходить справжня, не гібридна передова цього конфлікту. Війна триває. І сьогодні її фінал залежить передусім від нас.

Література

1. Велика російська енциклопедія: [35 т.] / гл. ред. Ю. С. Осіпов; 2004–2017, т. 2, С. 98–99.
2. Виступ Путіна перед Федеральними зборами, 01.03.2018
3. Українська дипломатична енциклопедія: І. С. Покровська. – 2004. – Т.1. –760с.
4. Інтерв'ю Андрія Піонтковського видавництву Gordonua.com: В России идет откровенное спаивание народа, 5.01.2015
5. Gazeta Wyborcza від 01.09.2014

Є. Є. Леонтєва, студентка (ХНУВС, Харків)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доц. (ХНУВС, Харків) – науковий керівник

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛІСТИ У НЮРНБЕРЗЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Нюрнберзький процес мабуть є найвідомішим судовим процесом у історії людства. Він проходив над головними німецькими воєнними злочинцями з 20 листопада 1945 р. по 1 жовтня 1946 р. Місцем суду обрали місто Нюрнберг (Німеччина). Судив Міжнародний військовий трибунал. Обвинувальним вироком були злочини проти людства.

Відомо, що під час окупації підсудними проводилися такі методи катувань жителів, які неможливо виправдати. Обвинувачувані хотіли затероризувати мирних жителів: вони вбивали й мучили їх, кидали їх у в'язниці без суду й слідства, жорстоко обходилися з ними. Для терору використовувалися різні методи: розстріли, повішення, отруєння газом, примусове голодування, надмірна скупченість, непосильна робота, відсутність санітарного й медичного обслуговування, катування різними способами. Не можна передати, наскільки жорстокими й нелюдськими були методи винищення людей у концентраційних таборах (стерилізація жінок в Освенцимі й Равенсберзі, штучне зараження раком матки в Освенцимі, тифом у Бухенвальді, анатомічні дослідження в Нацвейлері, ін'єкції в область серця в Бухенвальді, пересаджування кісток і вирізання м'язів у Равенсбрюці й безліч інших).

Якщо ж перейти до статистики стосовно України, то цифри є просто лякаючими. Усім відомий Бабин Яр, де було розстріляно понад 100 000 чоловік. У Києві загинуло понад 195 000 чоловік. Рівненська область зазнала людських втрат у кількості 100 000 чоловік. Така ж ситуація була й в Одесі – 200 000 чоловік вбитих. Постраждав і Харків. Там знайшли убитими, задушеними в "душогубках" і замученими близько 195 000 чоловік. І це далеко не повний список. Адже ніхто тепер не знає точних цифр, тому що вже з червня 1943 р. нацисти, щоб приховати сліди своїх злочинів, знищували документи та все, що могло розповісти про їхню жорстокість. Але на фоні усього вже багато років існує міф, що Нюрнберзький трибунал засудив ще й українських націоналістів. Тобто Україна виступала не тільки в ролі постраждалої країни, а й була причасна саме до скоєння усіх жахливих злочинів.

Підтвердженням цього можуть бути слова Олександра Волеводза, професора кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Московського державного інституту міжнародних відносин, 6 березня 2014 року: *«Документально підтверджено, що тільки на території України від злочинів гітлерівців і їхніх посіпак загинуло 5,3 млн осіб. Участь у них «вояків» ОУН-УПА доведено, як і їхню співпрацю з нацистами... Саме тому, виходячи з принципів Нюрнберзького трибуналу, які визнані у всьому*

світі, Бандера і бандерівці є військовими злочинцями. Саме тому багато з них були засуджені судами після війни, а сам Бандера – знищений.»

Таким чином, суть цього міфу полягає у тому, що нібито Бандеру особисто та ОУН і УПА в цілому засудив Нюрнберзький трибунал, а навіть якщо і не засудив – то все одно вони були воєнними злочинцями.

Якщо розбиратися у цій темі докладніше, то відомо, що у матеріалах Нюрнберзького трибуналу вміщено вичерпний перелік осіб та організацій, що їх визнано злочинними. Українських націоналістів у цьому переліку немає. Із 42 томів справи в СРСР російською мовою видано 7, що відкрило простір для масштабних фальсифікацій та перекручень. Критики українського націоналізму сподіваються відшукати вирок Бандері в одному з невиданих томів. Однак аналіз матеріалів показує, що жодна згадка про Бандеру не може бути витлумачена проти нього.

У 25 томі зазначено, що все більше українців у таборах праці пристають до «табору Бандери» і що емігранти налаштовують «рухи як Бандери, так і Мельника» проти німців. 27 том містить свідчення, що деякі масові розстріли були помстою «групам Бандери». У 29 томі згадується «рух Бандери», спрямований на досягнення державності. У 38 томі йдеться про відданість українців та «руху Бандери» ідеї самостійності. У 39 томі вміщено наказ айнзацгрупам знищувати бандерівців як борців за незалежність України. Наводимо цей короткий документ у повному обсязі: *«Айнзацкоманда С/5. Охоронній поліції та СД. 25 листопада 1941 року. Київ, Дніпропетровськ, Миколаїв, Рівне, Житомир, Вінниця. Стосується: ОУН (рух Бандери). Достовірно встановлено, що на території Рейхскомісаріату рух Бандери готує заколот із кінцевою метою створення незалежної України. Всіх учасників руху Бандери слід негайно затримати і після докладного допиту під виглядом мародерів без найменшого розголосу ліквідувати. Протоколи допитів надати в Оперативний загін С/5. Цей документ після ознайомлення командирам підрозділів знищити. ОберштурмбанфюрерСС, Підпис (нерозб.)»*

За словами кандидата історичних наук, публіциста и громадського діяча Сергія Громенко російські дослідники люблять посилатися на матеріали допиту полковника Абверу Ервіна Штольце, котрий згадував про наказ «провідникам українських націоналістів» Мельнику, кодове ім'я «Консул І», та Бандері негайно зібратися під час нападу Німеччини на Радянський Союз та спровокувати демонстрації в Україні, аби розірвати безпосередній тил радянських армій, а також переконати міжнародну громадську думку у начебто «розпаді радянського тилу». Але, по-перше, ця загадка так і залишилася лише у виступі радянського обвинувача Миколи Зорі (7 том) і не потрапила до вироку, а по-друге, Абвер у Нюрнберзі не визнали злочинною організацією, тож співпраця з ним з погляду трибуналу не є компрометуючою. І ще – на допитах НКВД навіть найвищі радянські командири під тортурами слідчих визнавали себе «фашистськими шпигунами».

О. О. Матвєєва, канд. філол. наук, м. н. с.

(Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України)

**ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ
КОНКОРДИЗМУ (НА МАТЕРІАЛІ «ЩОДЕННИКА»
В. ВИННИЧЕНКА)**

В. Винниченко – один із визначних представників українського інтелектуального життя початку ХХ ст. Як політик, філософ, письменник він зосереджувався на аналізі проблем національного життя. Концепція національного буття в щоденникових записах муженського періоду (1934–1951) – одна із засадничих ланок у філософсько-художньому онтологічному метапроекті українського письменника, пов'язана з осмисленням подій Другої світової війни в контексті філософських ідей конкордизму.

Моделюючи концепцію національного життя в контексті ідей конкордизму, митець дотримується відповідної логіки. Передусім, як стверджує автор, існує загальна недуга людства – дискордизм (порушення рівноваги сил), симптоми якої позначаються і на національному житті. По-друге, хворобливі процеси митець виявляє за допомогою чинників зовнішнього характеру, серед яких засадничими постають прагнення народами війни, порушення миру та власне «гітлеризм» як деструктивне явище. На третьому етапі В. Винниченко розробляє філософію конкордизму як відновлення балансу сил в проекції на національне життя, заперечуючи війну як форму дискордизму й обґрунтовуючи ідею «світового миру». Слід зауважити, що в щоденникових записах періоду 1934–1951 рр. В. Винниченко не тільки репрезентує політичну карту Європи, аналізує процеси, які відбуваються в політичному житті європейських народів, визначає причини й наслідки війни, але й пише в цьому контексті про Україну. Митець відчуває загрозу війни, починає осмислювати в щоденникових записах явище «гітлеризму» в контексті розробленої ним філософії конкордизму.

Виявом хвороби дискордизму постає гітлеризм. Письменник трактує його як стадію захворювання, ще «гострішу форму дискордизму» [5, арк. 138]. В. Винниченка цікавить: «Що буде, коли хвора, дика нога гітлеризму твердо стане на українській землі? Ще гірше поневолення, ще дужча хвороба?» [4, арк. 138]. У «Щоденнику» років останньої еміграції письменник шукає відповідь, аналізує факти й події реальності, які допомагають визначити сутність явища гітлеризму, виявити його будь-який вплив на національне життя. Передусім, автор визначає істотні прикмети цього вияву дискордизму, позаяк «гітлеризм є лютий ворог свободи, цієї основи боротьби за конкордизм. Отже, з ним треба боротися з усієї сили» [2, арк. 134]. Письменника цікавить історія появи цієї хвороби, її причини, форми й наслідки.

Перша деструктивна ознака гітлеризму – дискредитація ідеї української державності й самостійності. За точку відліку в цьому мікросюжеті взято версію прогнозування подій, які розгортатимуться в українському секторі «прокажельні» під час Другої світової війни: «європейська преса віщує похід Гітлера на СРСР, похід за українським руном. [...] Прокажельня вже готується до нових корчів. І центром цих корчів має стати наш закуток. Дуже цікаво погадати на долоні України, що віщує їй доля» [2, арк. 174]. У щоденникових нотатках кін. 1930 – поч. 1940 рр. письменник рефлексує над долею України під протекторатом Гітлера, прогнозує різні варіанти майбутнього для українського народу, прагне визначити характер самостійності, пропонованої Гітлером: «ця самостійність буде зроблена Гітлером. А коли так, то вона буде гітлерівська, рабська» [1, арк. 161], «пункт самостійності України з протекторатом Німеччини. Сторіччя була вона під «протекторатом» всіх дужчих сусідів. Польща, Москва сотні років “протектували” її до нестями, обіймали її з такою силою любові, що ледве дихала. Тепер – хоче обнімати новий протектор. Од його протекторату чи лишаться способи хоч дихати в неволі?» [4, арк. 117]. В. Винниченко розглядає гіпотезу про можливість самостійності українського народу під протекцією Гітлера. Проект усамостійнення України задекларовано теоретично, однак автора «Щоденника» цікавлять стратегії реалізації ідеї самостійності на практиці, що викликає сумніви.

На практиці репрезентується інша картина, адже гітлеризм створив лише зовнішній фасад, декорацію. Під ідеєю самостійності українського народу замасковано справжні мотиви й тактики діяльності нацизму, які максимально відокремлені від процесів національного визволення українців і реставрування структур національної моделі буття: «не хутко [...] здобуде Україна собі волю й самостійність. Господь-Гітлер не дуже тим цікавиться. Українців тримає, правда, за пазухою, але не для їхнього раювання, а для загрози Москві» [2, арк. 141]. Як висновок, теоретичний проект утрачає актуальність, гітлеризм прагне так само знищити українську державність, свободу, самостійність, що трактуються як атавізм у контексті національної онтологічної моделі. Звідси автор «Щоденника» за допомогою окремих штрихів визначає картину дійсності: «“визволителі” навіть натяку не подають про те, чим спокушали на гітлеризм гарячі українські прихильники його: самостійність, державність, незалежність» [4, арк. 136], «ніяких натяків на українську державність, несену Україні гітлеризмом, не помітив. Отже, видно, він приніс їй звільнення навіть од нього, навіть од тої декорації державності, яку давав більшовизм» [4, арк. 154].

Процес «звільнення» має формальний характер, зміна протекції не каталізує конструктивних змін в системі координат національного буття. Гітлеризм так само «паралізує» механізми відродження й розвитку української державності, блокує втілення програми усамостійнення, створює умовну зацікавленість самостійним буттям української нації: «коли зазіхання німецьких нацистів здійснилося, [...] вже не обіцяють українському народові ніяких прекрасних річей, [...] Ні про державність України, ні про самостійність, ні про “волю і правду святую” ні згадки ніколи немає» [5, арк. 82]; «німецьке

українське радіо: на Україні відроджено церкву. Державність? Самостійність? Політична свобода? Наука? Мистецтво? Соціальна рівність? Цього всього Україна не потребує, народові рабів ці витребеньки конкордизму непотрібні» [5, арк. 111]. Отже, орієнтир на знищення української державності стає рушієм негативних змін, візиткою гітлеризму як гострого пароксизму хвороби в контексті національного онтологічного проекту.

Наступний симптом гітлеризму як вияву дискордизму – процес колонізації України. Окрім того, що «гітлеризм є проти української державності», «він має зробити Україну колонією для Німеччини» [4, арк. 192]. В умовах, коли ідея національної незалежності артикулюється як атавізм, а гітлерівська протекція тотожна поневоленню і становить загалом расистську корекцію тоталітарної версії буття, породженої сталінізмом, В. Винниченко вважає колонізацію логічним продовженням політики нацистів: «Вона має бути простою колонією. “Колонізація України” – це вираз зовсім звичний у пресі й радіо нацистів. [...] Україна, – декларується весь час, – має такі та такі багатства і може давати таке й таке. Уже тепер вона годує всю окупаційну німецьку армію та армію на фронтах» [5, арк. 145]. На думку В. Винниченка, ідеологічне підґрунтя політики колонізації становлять явища фашизму і расизму. Уже наприкінці 1930-х рр. письменник передбачає в «Щоденнику», що з приходом Гітлера на Україну «фашизм, расизм і таке інше мають буйати буйним цвітом» [1, арк. 174]. У цьому контексті варто звернутися до теорії Ф. Ніцше, згідно з якою існує вища раса надлюдей, що має право відкидати будь-які норми моралі й забезпечувати панування сильних особистостей над слабкими. Цю концепцію пов'язано з ідеєю величі раси арійського походження. За автором «Щоденника», фашисти взяли за ідейну платформу концепцію німецького вченого, однак трансформували її, адаптували до логіки власної політики щодо інших націй. Так, з'являється наступна схема: німецький народ належить до «вищої» раси, тому має право експлуатувати людей та панувати над українською нацією, що розглядається як неповноцінна, несамодостатня, тобто щось на кшталт «нижчої» раси. Звідси формула, що вичерпно відтворює алгоритм колонізаційних процесів: «українська нижча раса буде виконувати чорну роботу продукування засобів існування для раси вищої» [6, арк. 18]. Ідею «вищості» і величі німецької нації, що генерується й підтримується гітлеризмом, письменник у щоденникових нотатках кодифікує як один із гострих виявів хвороби, модифікацію дискордизму: «яка тепер Україна? А чії ноги тепер по ній ходять? Ноги хворих, оскаженіло-гнилих істот, які звать себе “вищою расою” і з моторошною ширістю божевілля вірять у свою вищість і право бути гнилими й скаженими» [5, арк. 126].

Третій симптом гітлеризму – незаконне порушення територіальної цілісності української держави країною-агресором. Особливості обсервації цього явища оприявлено в щоденникових авторефлексіях. Територіальний поділ України паспортизується як «вище» право німецького народу, одна з центральних стратегій національної політики гітлеризму щодо «нижчої» української нації. За сприяння Гітлера розчленовують на сегменти «тіло» України, безжалісно анатомують на частини етнографічну цілісність її земель:

«Торгують тілом Підкарпаття. Мадяри купують у Німеччини та Італії Ужгород, Мукачів і т.д. Вони хотіли забрати все Підкарпаття. Але Гітлерові потрібний коридор на Україну. [...] І в результаті нас пошматують. Навіть цей клаптик України буде покалічено» [1, арк. 162]. Така тактика органічно вписується в логіку життєвих процесів у лепрозорії, у якому горішні прокажені (панівні нації) повністю регулюють територіальний склад «нижніх» (поневолевених) держав: «Сторгувалися: Ужгород і Мукачево віддано мадярам. За це Гітлер щось матиме. Горішні прокажені поділилися плечима нижніх» [1, арк. 163]. Відповідно В. Винниченко моделює ситуацію, у якій «горішні» країни, керуючись грабіжницькою програмою та тваринницькими, хижацькими інстинктами, сегментують територію - здобич української держави: «Двоє шакалів [Росія та Польща – О. М.], користуючись тим, що тигр [Німеччина – О. М.] зайнятий перетравлюванням Чехословаччини, намагаються вирвати в нього з-під лап бідне наше Підкарпаття. Вони хочуть поділити його між собою і об'єднати свої території спільним кордоном. [...] Що ж Гітлер може продати шакалові Підкарпаття за інші шматки іншої здобичі» [1, арк. 173]. У цьому контексті письменник позиціонує гітлеризм як вищу, абсолютну, інстанцію, яка контролює процеси зміни територіального складу й керується особистими інтересами: «Ми, українці, зализуємо свою рану. Правда, вона фізично невеличка: ну, бог (Гітлер) дав, він же й узяв назад і віддав мадярам. Жили, животіли без Карпатської України, тож вітатимемо й далі» [2, арк. 91].

Назвавши Другу світову війну найбільшою загрозою для людства та найгострішим виявом дискордизму, письменник актуалізував і розробив програму реабілітації для національної онтологічної моделі за допомогою конкордистської ідеї «світового миру»: «коли б ще ідею [конкордизму – О. М.] було зреалізовано, коли б нею було куплено світовий мир» [1, арк. 8]. На думку В. Винниченка, проект «світового миру» визначають ідеї колектократії, Сполучених Держав Землі, вільного самовизначення кожної нації в складі Планетарної Федерації Країн. Так, проект колектократії становить революційний, модернізований шлях відновлення гармонійного співбуття різних народів, власне оптимальний метод протидії агресії, насильству, війні як деструктивним явищам: «Висловитись за колектократію, це значить прийняти цю концепцію, це значить стати на шлях *революції*, та ще такої революції, про яку ніякі святі отці ніякої церкви досі не говорили» [8, арк. 91]; «виступити знову з книгою за мир – *мир не московський і не вашингтонський, а колектократичний*, той, що голос його не хочуть почути ні московці, ні вашингтонці, який замовчують усі вільні й невольні слуги їхні. [...] піти походом за “мир без бомб і барикад”» [8, арк. 170]. У такий спосіб за допомогою ідей колектократії митець прагне переформатувати національне буття, запрограмувати процеси соціального й національного визволення народів, знищити гострі вияви дискордизму в національній проекції – експлуатацію, агресію, насильство, війну.

З проектом «світового миру» тісно пов'язана ідея знищення поділу на держави, яка становить важливий складник конкордизму: «Це є закон

прокажельні, імператив, хвороба. [...] усім цим нещасним хворим загрожує страшне нещастя, весь світ от-от заколотиться в лютому приступі божевілля, всі тремтять, всі жахаються і ні в кого нема такої простої думки: знищити саму причину хвороби, ворожнечі, війни, себто поділ на держави» [2, арк. 131]. Так, у контексті національної сфери буття митець актуалізує ідею утворення Федерації Країн Світу: «розв'язати всі питання, всі страхіття знищенням всіх імперій, всіх колоній, всіх кордонів, об'єднання всіх “місць під сонцем” в єдину Державу Землі» [2, арк. 131]; «прокажені починають розуміти, що треба якось припинити гризню. [...] Головна причина, мовляв, нерозділені ринки і сировина. Отже, давайте розподілимо між собою мирно сировину та ринки. [...] коли буде розподіл, то буде знову та сама ворожнеча. Прокажені ще не розуміють, що тільки спільність цих ринків і сировини може знищити ворожнечу. А ця спільність не може бути без спільності власності держав, без Сполучених Держав Землі» [2, арк. 59]. За автором «Щоденника», ідеї «світового громадянства» / Сполучених Держав Землі визначають програму миру, позаяк уможливають знищення війни як пароксизму хвороби дискордизму, відновлюють стратегії національної проєкції буття у спосіб дискредитації явищ імперіалізму, колонізації та національної нерівності: «провадити акцію скликання Мирової Конференції на умові створення Федерації (чи Сполучених Держав) Землі. [...] цілковите знищення поділу на держави може знищити війну» [4, арк. 15]; «мир: створення Сполучених Держав Європи, а то й усього світу – Республіка Землі. [...] знищення імперіалізму, звільнення всіх поневолених і рівність усіх народів на землі» [3, арк. 89]. Отже, реалізація програми миру становить важливу координату в системі національного буття, позаяк досягнення миру – передумова гармонійного й безконфліктного співбуття всіх націй планети. Відтак автор в «Щоденнику» жорстко регламентує позиції, у яких відображено логіку встановлення «вічного миру на землі»: «мир на таких умовах: 1) Всесвітнє роззброєння; 2) Європейські Сполучені держави, а то й Всесвітні; 3) Знищення, розуміється, всяких імперій та колоній 4) Спільна об'єднана світова економіка на рівних правах для кожної нації 5) Вільне самовизначення кожного народу щодо форми свого державного устрою» [4, арк. 151].

Третя важлива умова встановлення «світового миру» – ідея самостійності кожної нації у складі Сполучених Держав землі. Тобто, алгоритм такий: встановлення колектократії – утворення Республіки Землі – самостійність поневолених нації, зокрема і України. Пропонуючи варіант знищення поділу держав, письменник водночас апелює до категорій рівності, самостійності, права на самовизначення всіх нації у складі Світової Федерації Землі. Він осмислює ідею самостійності української нації в контексті Федерації Держав Землі: «Українці повинні використовувати Світову Конференцію, якщо вона відбудеться. Організувати недержавні нації й домагатися представництва. Висунути ідею самостійності України... [...] висунути від недержавних націй ідею Сполучених Держав Землі. Тільки вона може забезпечити людство від війни» [2, арк. 60]; «хочу “роз'яснити” їм, що таке конкордизм, що таке ота Світова Федерація, [...] що таке дійсна вища Самостійність України у Світовій

Федерації самостійних націй Землі» [7, арк. 142]. В. Винниченко навіть планує поїздки до Америки для пропаганди ідей встановлення «світового миру» й знищення війни, самостійності України в складі Сполучених Держав Землі та визволення всіх поневолених націй: «по приїзді до Америки зараз же розпочати акцію пропаганди світового миру на базі Сполучених Держав Європи, етнографічної рівності всіх націй, знищення колоній, роззброєння. Українцям і всім іншим поневоленим націям це є єдина реальна запорука їхнього існування. [...] війна [...] мусить колись бути, якщо не спинити цей пароксизм хвороби в Європі радикальним способом. Рузвельт мусить вжити всієї сили, щоб примусити Європу до самолікування» [3, арк. 143]. Так, письменник прагне визволити поневолені нації, щоб уможливити їм нове життя в умовах конкордизму.

Отже, у «Щоденнику» В. Винниченко з художньою переконливістю трактує феномен гітлеризму як найгострішу стадію хвороби дискордизму в проекції на національне життя, аналізуючи події Другої світової війни. Діагностувати дискордистську недугу в національному вияві дозволяють такі ознаки: заперечення ідей української державності й самостійності, колонізаційна політика, порушення територіальної цілісності української держави. В умовах заперечення війни як вияву дискордизму письменник обґрунтовує альтернативну модель національного життя, яку визначає за допомогою конкордистської програми «світового миру». За логікою письменника, «вічний мир на Землі» уможливить втілення ідей колектократії, Сполучених Держав Землі, вільного самовизначення кожної нації в складі Планетарної Федерації Країн.

Література

1. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 68.
2. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 69.
3. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 70.
4. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 71.
5. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 72.
6. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 73.
7. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 77.
8. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України, ф. 171, од. 79.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ (на матеріалі української поезії початку ХХІ століття)

Соціальна особистість сприймає світ крізь призму категорій часу та простору. Людина виявляє себе в контексті осмислення часопросторових координат дійсності, саме тому базовим елементом художніх світів української літератури є час і простір. Події сьогодення не залишають байдужими ні українців, ні світову спільноту, тому й відображення сучасності в поезії є особливо актуальним. Д. Лазуткін зазначає: «Письменник має право фіксувати пульсації доби. Тож нічого дивного у цьому явищі немає, адже ми живемо в унікальний, трагічний, бурхливий час...» [4]. Дослідженням теми війни присвячені роботи Н. Ксьондзик [5], С. Набок [7], А. Яковлєва [9]. Це питання порушується в поезії багатьох сучасних авторів, зокрема Т. Бондар, С. Жадана, Ю. Іздрика, Д. Лазуткіна, С. Татчина тощо, і є малодослідженим. Цим зумовлена актуальність запропонованої розвідки.

Кожен митець укладає у свою поезію особливий зміст, реалізований різними художніми засобами та прийомами. Мовний образ війни втілюється через опис баталій, наприклад: «<...>нам потрібен був транспорт / щоб вивозити поранених переважно важких / а контузило мене вже **під час мінометного обстрілу** / коли я був під щастям» [6, с. 35]. Поет створює мовну гру на графічному рівні, пишучи з малої літери всі слова. Топонім *Щастя* нині асоціюється з численними людськими жертвами на Донбасі. Тому лексема *щастя*, що зазвичай має позитивну оцінку, набуває особливої смислової ваги, виражаючи протилежне значення.

Доволі часто для відображення подій сьогодення вводиться образ дороги як символ непостійності, втрати домівки, як-от: «Звідки ти, чорна валко, пташина зграє? / Ми, капелане, мешканці **міста, якого немає**. / Прийшли сюди, принесли покору і втому. / Передай своїм, що стріляти більше немає по кому. / Наше **місто було** з каменю та заліза. / У кожного з нас тепер у руці **дорожня валіза**» [2, с. 19]. У наступному фрагменті використано метафору: «**Країна болить**: Вітчизни пізня **вокзальна** облава, / теплі руки й грудневі **дороги**. / **Країна болить**, як перебита лапа / щеняти, що виривається з нічної облоги» [2, с. 140]. Експресивність висловленого в контексті посилюється також порівнянням.

Час трагічних подій пов'язаний із моральним вибором, що знайшло відбиття і в поезії, яка звертається до вічних цінностей: «**Батьківщина або**

територія... / Кожен сам обирає шлях. / Запікається кров'ю історія» [6, с. 24].

Трагедія народу і трагедія однієї людини розкривається через образ матері: *«Забуту кров. Забутий біль і смерть. / Все звиклось так. / Притерлося. Зжилося. / Новий герой. Новий рядок в фб. / Свічки під фото.... / Й матері голосять» [1].* Життя в постійному напруженні призводить до збайдужіння. За роки війни згадки про чиюсь смерть стають майже формальністю: оголосили героєм, написали в соціальних мережах – усе як заведено, але для матері це втрата найдорожчого, по суті разом із втратою дитини вона втрачає сенс життя.

У поезії Ю. Іздрика вказівка на події сучасності втілюється як експліцитно, так і імпліцитно (закодована на фонетичному рівні): *«А кривда завжди ходить одна / хоч імена міняє радо – / а то Чума а то Війна / а то Образа або Зрада / та жодне з них не увійде / в святий перелік днів суботніх / де мед і кисень і тд.. / де сотня правд – в небесній сотні» [3, с. 31].* Автор стверджує, що як би не назвали сучасні події, вони все одно є трагедією суспільства й кожної людини.

Для аналізованої поезії характерною є іронія, притаманна постмодерній поезії загалом. У поезії Д. Лазуткіна в іронічному ключі передано парадоксальність жорстоких подій сьогодення: *«в місті вицвілих бензоколонок / подивися на дитячий майданчик: / на коліна присівши слоник / зустрічає трофейний танчик» [6, с. 26].* Занепад міста, у якому відбуваються події, передано через візуальну характеристику – відсутність кольору (*вицвілий*, що є епітетом до слова *бензоколонки* як атрибута великого населеного пункту). Дитячий майданчик, очевидно, спорожнілий, з місця радості та ігор перетворюється на своєрідне заперечення майбутнього. Лексеми *слоник* і *танчик* попри наявність зменшено-пестливого суфікса виражають негативну оцінку зображуваного, оскільки фраза *на коліна присівши* акцентує на тому, що в контексті йдеться не про іграшку, а про бойову позу. Тут використано сленгізм *слоник*, що є неформальним позначенням солдата, який нещодавно розпочав службу в армії.

Доволі часто іронія поєднується з алюзіями, які виникають завдяки введенню в контекст топонімів, передусім біблійного походження: *«бо наразі лиш – сором біда й безнадія мов пошесть / вреїтті все як завжди – і немає новин з назарета / дозрівають в полях буряки квасоля горошок / а шеф-кухар не вмє нічого окрім вінегрету» [3, с. 25].* Тон викладу на початку та в кінці уривка контрастують. Назарет – священне місто християн, де згідно з Євангелієм відбулося Благовіщення – символізує українські міста і села, які

завдяки цій асоціації сакралізуються. Але, як бачимо, цей простір характеризується занепадом (*наразі лиш – сором біда й безнадія*). У фрагменті назва страви (*вінегрет*) позначає змішування всього, коли вже ніхто не може розібратися, що ж відбувається насправді. Крім біблійних алюзій, у деяких випадках спостерігаємо відсилання до японської культури: *«Самураї не вмирають – / Линуть в небо самураї! / Самураям в небо треба / Й самураї линуть в небо!»* [8]. Словообраз *небо* традиційно асоціюється з вічністю, смертю. У наведеному прикладі для створення експресії використано дистантний повтор словоформи в *небо*. Образ японських воїнів *самураїв* позначає сучасних українських військових.

Рідше трапляються в контекстах використані лозунги: *«Палають маки, / ранами горять. / «НІКОЛИ ЗНОВ!» / А «знову» – ще триває... / Десь там АТО і постріли гримлять... / А ми живем. / Ми, Боже, / ПАМ'ЯТАЄМ»*... [1]. Тут знову відображено парадоксальність подій (*ніколи знов*), а нова війна ще триває. Показово, що в цьому контексті, як і в наступному, фігурує образ *червоний мак* як символ пам'яті жертв усіх збройних конфліктів: *«півжиття вчишся жити / півжиття – помирати / а живеш і вмираєш невідомо як / висіваєш дітей – виростають солдати / і ідуть убивати за червоний мак»* [3, с. 167].

Отже, у поезії початку ХХІ століття війна постає трагічним атрибутом сучасності. Письменники зображують події зовнішнього світу і у зв'язку із цим внутрішні переживання людини. Для втілення теми війни автори використовують різні художні засоби та прийоми, як традиційні, так і ті, що більш притаманні постмодернізму.

Література

1. Бондар Т. Поетичні майстерні. URL: <http://www.maysterni.com/user.-php?id=5113&t=1&sf=1>.
2. Жадан С. Життя Марії. Книга віршів і перекладів. Чернівці : Meridian Czernowitz; Книги – ХХІ, 2015. 184 с.
3. Іздрик Ю. Календар любові. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 432 с.
4. Коцарев О. Дмитро Лазуткін: «Океан вирує, від нього не сховатися». URL: <http://litakcent.com/2015/02/10/dmytro-lazutkin-ocean-vyruje-vid-noho-ne-shovatsya>.
5. Ксьондзик Н. Між світовою скорботою та вітчизняною героїкою. URL: <http://litakcent.com/2015/02/25/mizh-svitovoju-skorbotoju-ta-vitchyznjanaju-herojikoju>.
6. Лазуткін Д. Артерія. Львів. Видавництво Старого Лева, 2018. 206 с.
7. Набок С. Образи війни і воїна: трансформація окремих аспектів політики пам'яті // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2016. Вип. 5-6. С. 197-228.
8. Татчин С. Поетичні майстерні. URL: <http://maysterni.com/user.php?id=20&t=1&sf=1>.
9. Яковлев А. До питання образу ворога СРСР у сучасній науковій літературі // [Нові сторінки історії Донбасу](#). 2016. Кн. 25. С. 189–197.

М. О. Пліско, студентка (*ХНУВС, Харків*)

В. В. Заборовський, канд. іст. наук, доц. (*ХНУВС, Харків*) – науковий керівник

УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ «ГАЛИЧИНА»: МІФИ РАДЯНСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Створена 28 квітня 1943 року українська дивізія Ваффен-СС «Галичина» була першим українським збройним формуванням у складі німецької армії. Через те, що вона перебувала у складі військ Ваффен-СС дивізія і все, що з нею пов'язано негативно сприймається у суспільстві. Саме тому, тема цієї роботи є актуальною, бо мало хто може дати об'єктивну оцінку цьому формуванню. У пострадянському просторі існує багато вигадок, пов'язаних з етапами українського визвольного руху періоду Другої світової війни, в тому числі з історією 14-ї гренадерської дивізії Ваффен-СС «Галичина». Наразі заінтересовані у дискредитуванні української нації та її історії українські та зарубіжні політики і журналісти використовують ці штампи радянської пропаганди проти національних інтересів української держави та задля дискредитування українського визвольного руху у часи Другої світової війни.

14-та гренадерська дивізія військ СС «Галичина» (нім. 14 Division Grenadiere der Waffen-SS «Galizien») – підрозділ у складі військ Ваффен-СС Німеччини, що існував у 1943–1945 роках і був укомплектований з українців переважно греко-католицького віросповідання, фактично виключно галичан. [3, с.38] Ініціатором створення дивізії виступив галицький губернатор – Отто Вехтер, інтереси якого співпадали з інтересами українських націоналістичних кіл. У своєму листі від 24 грудня 1942р. головнокомандуючому СС та військ СС Гімmlеру він вказав на необхідність включення українців у боротьбу проти більшовизму. Навесні 1943 року Гітлер затвердив створення добровольчеської дивізії Ваффен СС «Галичина» (Waffen-Grenadier-Division der SS). Так, для формування дивізії був направлений Альфред Бізанц з метою опитування ряду офіцерів-українців і ветеранів різних армій, після чого він отримав позитивний відгук про формування дивізії. 12 квітня 1943р. Була проведена зустріч, де було прийнято остаточне назва дивізії, уніформа і озброєння дивізії, порядок фінансування і навчання, умови набору до лав дивізії, пропаганда і приблизний план дій.

Ветеран Січових стрільців, відомий український письменник М. Угрин-Безгрішний писав: «Коли фюрер Німеччини дозволив формувати дивізію, я все покинув: почав агітацію та збирати молодь... Іншого вибору для нас, українців, не має. Про це ясно свідчать факти та історія.», проте німецькі плани йшли врозріз з бажанням українців до становлення української держави. Наведу з цього приводу ще одну цитату учасника похідних груп ОУН, воїна батальйону «Роланд», а в подальшому сотника дивізії «Галичина» Мирослава Малецького: «на самому початку війни стало ясно, що Німеччина і не думає сприяти відновленню української державності. Німецький уряд не погодився на проголошену 30 червня 1941 р. самостійність України. Сп'янілий від мілітарних успіхів протягом перших двох місяців війни, він не допустив до дальшої участі в ній обидвох куренів, твердих речників незалежності України. Оба курені перевезено до Німеччини (Нойгаммер). Там їх переорганізували і створили з них

поліційний батальйон, який пізніше взяв участь у боротьбі проти червоних партизанів в Білорусії.» [2, с. 12] Після капітуляції нацистської Німеччини дивізія потрапила в британський полон, дивізійними перебували в таборах поблизу Ріміні та Беллярії (Італія), а згодом розселилися у Великобританії та Канаді. Більшості дивізійників вдалося вижити.

В ряді випадків чинам дивізії приписують звинувачення у нібито скоєнні злочинів проти людства, участі у масових знищеннях цивільного населення, зокрема, найбільш одіозним є звинувачення у проведенні розстрілів та різні євреїв у Львові у 1941 році, коли дивізія була створена у 1943 році. Тому поширені сьогодні думки на кшталт «колаборанти з Ваффен-СС «Галичина» воювали проти свого народу», «влаштували різню, геноцид українців», базуються лише на неосвідченості тих, хто їх висловлює. Як було вище наведено, дивізія Ваффен-СС «Галичина» належала до військових збройних сил, а не до елітарних чистокровних німецьких частин, що були пов'язані з каральними завданнями. [4, с. 36] А отже, дивізія не має ніякого відношення до гітлерівського геноциду проти інших народів. Громадськість та політики, поряд з вищесказаними обвинуваченнями, посилаються на рішення Нюрнберзького трибуналу. У зв'язку з цим слід висвітлити, що ні дивізія Ваффен-СС «Галичина», ні батальйони «Нахтігаль» і «Роланд», ані ОУН чи УПА не були визнані злочинними, а отже не були засуджені Нюрнберзьким трибуналом. Тут слід зазначити про діяльність та висновки Комісії Дешена в Канаді, що була створена 1985 р. Ця комісія займалася перевіркою достовірності цих звинувачень. 12 вересня 1987 року вона завершила роботу та подала до уряду звіт, який нараховував 966 сторінок. За висновками комісії, більшість звинувачень проти українців були необґрунтованими, а часом доходили до абсурду [6, с. 2]. Звинувачення були подані проти 217 дивізійників, та 774 українців загалом, з яких лише близько 20-ти потребували додаткового вивчення, серед яких не було ні одного ветерана дивізії Ваффен-СС «Галичина».

Отже, проаналізувавши все вищенаведене, можна зводити висновок, що для українців створення дивізії Ваффен-СС «Галичина» стало одним з етапів на шляху боротьби за українську державу. Дивізія «Галичина» жодним чином не була «прислужниками нацистів», це було формуванням виключно патріотів свого краю, які мали на меті визволення свого народу від більшовиків та створення власної держави. Це формування було лише фронтовою частиною та не брала участі у каральних операціях і як слід ніхто з дивізійників не був засуджений Нюрнберзьким трибуналом. Історія дивізії Ваффен-СС «Галичина» – це питання історичної правди. Ветерани-дивізійники заслуговують не меншої пошани в українському суспільстві, ніж ветерани «Великої вітчизняної».

Література

1. Сірський В. «УПА й Дивізія «Галичина»; факти й фантазія». – Канада., 2000. С. 158.
2. Слабошипцький М. «Українська дивізія «Галичина». Історико-публіцистичний збірник. Третє видання». – Київ., 2008. С. 232.
3. Аббот П., Пінак Є. «Українські армії 1914-55». – Київ-Торонто., 2004. – С. 51.
4. Колесник Р., Муха Л., Мацаєв Б. «Дивізія «Галичина» в запитаннях і відповідях ветеранів». – Львів., 2009. – С. 86.
5. Пономаренко Р. «Створення дивізії «Галичина», як політичний проект та цивілізаційний вибір»
6. Кот С. «Дивізія «Галичина»: звинувачення відкинуто». – Київ., 2003. – С. 4.

В. А. Яковлєва, студентка (*ХНУРЕ, Харків*)

Е. А. Коваленко, канд. філос. наук, доцент (*ХНУРЕ, Харків*) – науковий керівник

ФІЛОСОФІЯ ВІЙНИ ЗІ СПОДІВАННЯМИ НА МИР

Війна як засіб вирішення міжнародних проблем, яка несе із собою масові руйнування і загибель величезної кількості людей та породжує прагнення до насильства і духу агресії, засуджувалася мислителями-гуманістами всіх історичних епох. Разом з тим, багато хто з них слідом за французьким соціалістом-утопістом Ш. Фур'є з гіркотою констатували, що війни – постійні супутники людства «Війни, революції безупинно охоплюють усі пункти земної кулі; буревії, ледь відвернені, відроджуються зі свого попелу точно так само, як голови гідри множилися під ударами Геркулеса. Мир –лише проблиск, лише сновидіння на кілька митей»[4].

Мета доповіді – розглянути проблеми війни, її філософію в контексті сучасного суспільства.

Що ж таке війна? Вона є справжнім пароксизмом в житті сучасних суспільств. Це фаза граничного напруження колективної життя, грандіозних скупчень безлічі людей і їх спільних дій. Кожен індивід відривається від свого ремесла, від свого вогнища, від своїх звичок, нарешті, від свого дозвілля. Вона перериває блаженство і сварки закоханих, інтриги честолюбця і мовчазну творчість художника, вченого або винахідника. Ніхто не може залишатися осторонь і займатися якоюсь зовсім іншою справою, так як будь-хто може бути так чи інакше використаний для справи війни. Війні потрібна енергія усіх людей.

Ідея «Війна, як необхідність світу» часто відповідає заклику «старий» світ історичних ідей потрібно замінити «новим», більш сучасним і актуальним. Погано це чи добре? Відповідь на це питання ми знаходимо в теорії війни і миру. «Погано» коли «новий» світ руйнує «старий», і також погано, коли «старий» світ обмежує становлення «нового» світу. Таким чином бажано знаходитись в пошуку регуляторного компромісу, який встановлюється між «старим» і «новим» світом історичних ідей. Варіативність критеріїв регуляторного компромісу – це основа безперервного і нелінійного ускладнення псіпространства; це онтологія розвитку людини і суспільства. Звідси, філософія війни в філософії світу – це така ж необхідність для розвитку людини і суспільства як їжа, сон, народження і смерть. Залишається тільки вибрати для філософії війни правильне місце і роль в філософії світу, щоб потенціал укладений в словосполученні: «прагнення до миру», йшов не на шкоду світу, а на благо.

Бувають такі види війни:

Перша – війни, спрямовані на захист вищих духовних цінностей, – війни безумовно справедливі. Друга – і найбільш поширена – війни, спрямовані в ім'я інтересів Держави і Нації. Загального правила, загального мірила для цієї категорії не існує. До кожного випадку окремо треба застосовувати особливу мірку – і в кожному випадку оцінка може бути лише чисто суб'єктивною.

Третій вид війни – це війна, яка не відповідає інтересам і потребам Держави і Нації і не відповідає в той же час вимогам вищої справедливості. Війни цієї категорії відносяться здебільшого до типу безкорисливих авантур, а краще сказати, авантур безглуздох [1, с. 4].

Кожне нове покоління псіпространства прагне до створення максимально комфортних умов для реалізації своїх внутрішніх творчих потенціалів. Нове покоління стикається з однією і тією ж проблемою, яку в літературі називають «проблемою батьків і дітей»: складністю реалізації внутрішніх творчих потенціалів в уже усталених соціальних умовах, створених попередніми поколіннями. Ця складність, а часто навіть – неможливість самореалізації нових поколінь в усталеному матеріально-віртуальному просторі, пробуджує агресію, а «Бажання змінити світ» призводить до насильства, громадянських війн, революцій.

Природа всюди прагнула вибудовувати відносини на конкурентній основі і на необхідності пошуку регуляторного компромісу. Теорія соціологів та політологів Гастона Бута, Джека Голдстоуна, Гері Фуллера, Гуннара Хейнсона і ін. розкриває причину збільшення ймовірності війни в суспільстві з великою кількістю молодих людей, не зайнятих постійної мирною працею. Кожне нове покоління намагається «відвоювати» простір для самореалізації в просторі зайнятому старшими поколіннями, а останні намагаються відстояти вже зайнятий ними простір.

У цьому протистоянні поколінь, основу якого формують біохімічні, нейробіологічні та соціальні процеси, зароджується прагнення псіпространств до пошуку різних форм мирного співіснування і взаємовигідного об'єднання. Прагнення до миру часто призводить до насильства, конфліктів і війн. Досягнення миру розглядається як мета, а війна – як засіб досягнення цієї мети.

Література

1. Керсновській А. Філософія війни / А. Керсновській // Анкіл-Воїн – 1995.
2. Базалук О. О. Філософія війни і миру / О. О. Базалук // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016 – Вип. 66– 250 с.
3. Кайуа Р. Війна і сакральне / Кайуа Р. // Міф і людина. Людина і сакральне. М. : ОГИ – 2003 – 291 с.
4. Фур'є Ш. Про близькість соціальної метаморфози / М. Политиздат // Хрестоматія М. Политиздат – 1982

«Україна у світових війнах та локальних конфліктах
XX – на початку XXI ст.»

Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції

Відповідальний випусковий: В. Л. Циганенко

Редакційна колегія: В. Л. Циганенко
А. В. Сергієва
М. А. Гарбар

Комп'ютерна верстка: Н. О. Ластовець

Матеріали збірника друкуються в авторському варіанті

Підп. до друку 15.11.2019. Формат 60x841/16. Спосіб друку – ризографія.
Умов. друк. арк. 7,6 Тираж 70 прим.
Зам. № Ціна договірна.

ХНУРЕ, 61166, Харків, пр. Науки, 14

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі ХНУРЕ
61166, Харків, пр. Науки, 14